

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT DOKTORA PROGRAMI**

DOKTORA TEZİ

**THORSTEIN VEBLEN'İN KRİZ KURAMI
ve 2008 KRİZİ**

**VOLKAN KAYMAZ
13710012**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ERCAN EREN**

**İSTANBUL
2018**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT DOKTORA PROGRAMI**

DOKTORA TEZİ

**THORSTEIN VEBLEN'İN KRİZ KURAMI
ve 2008 KRİZİ**

**VOLKAN KAYMAZ
13710012**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ERCAN EREN**

**İSTANBUL
2018**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

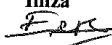
T.VEBLEN'İN KRİZ KURAMI VE 2008 KRİZİ

VOLKAN KAYMAZ
13710012

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 02.10.2018

Tezin Savunulduğu Tarih: 20.12.2018

Tez Oy Birliği / Oy Çoğunluğu ile Başarılı Bulunmuştur

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ercan EREN	
Jüri Üyeleri	: Prof. Dr. Ensar YILMAZ	
	: Prof. Dr. Burak ATAMTÜRK	
	: Prof. Dr. Fikret ADAMAN	
	: Dr. Öğr. Üy. Özge KAMA MASALA	

İSTANBUL
ARALIK 2018

ÖZ

THORSTEIN VEBLEN'İN KRİZ KURAMI ve 2008 KRİZİ

Volkan Kaymaz

Aralık, 2018

Kurumsal İktisat'ın kurucusu Thorstein Veblen, iktisat bilimini bir toplum bilimi olarak görmüş ve antropoloji, sosyoloji, psikoloji vb. bilimlerle bağlantılarını kurmaya çalışmıştır. Klasik İktisat'ın basitleştirici ön kabullerinin aksine iktisat bilimini evrimsel bir anlayış ile ele almıştır, rasyonel birey düşüncesini reddederek, iktisadi ajanların kurumlar, içgüdüler ve çevrelerinin etkisiyle kararlarını aldığını düşünmüştür. Yaşadığı dönemde teknolojinin büyük gelişimini gözlemleme fırsatı bulmuş, finansal sektörün parasal değer olarak reel sektör faaliyetlerini geride bıraktığını, üretim anlayışının kâr odaklı bir hâl aldığını, firma sahiplerinin karlarını artırma adına yasal ama etik olmayan sabotaj faaliyetlerine giriştiğini düşünmüştür. Yatırım bankalarının arz ettiği kredilerin artan hacminin, oligopol piyasa yapısının ortaya çıkmasına neden olduğunu düşünmüş ve krediler temelli bir kriz teorisi oluşturmuştur. 2008 Finansal Krizi'nin başta ABD olmak üzere tüm dünyaya olumsuz etkileri olmuş, krize neden faktörler ve çözüm önerileri aranmaya başlanmıştır. Minsky'nin geliştirdiği Finansal İstikrarsızlık Hipotezi ve Veblen'in krediler temelli ekonomik krizlere dair düşünceleri, Veblen-Minsky Konjonktür Teorisi adıyla kavramsallaştırılmıştır. Teorinin temeli, gelir eşitsizliğinde artışın, kredi talebinde artışa yol açması ve borçla finanse edilen tüketim harcamalarının ekonomik kırılganlıklara yol açtığı düşüncesine dayanmaktadır. Veblen-Minsky Konjonktür Teorileri, makroekonomik bazlı ekonomide stok ve akımların birbirlerine entegre edildiği ve bunların değişimlerinin dönemsel olarak izlendiği Stok Akım Tutarlı Modelleri'yle analiz edilebilmektedir. Bu çalışmada Veblen-Minsky Konjonktür Teorilerini, 2008 Finansal Kriz'i temelinde analiz etmek adına Finansal İstikrarsızlık Hipotezi ve Veblenyen tüketim dinamiklerinin birleştirildiği modelde gelirleri azalan hanehalkının mevcut tüketim kalıplarını değiştirmemek adına tüketici kredileri taleplerini artırmasının bireysel servetlerine olan etkisinin yanı sıra ekonominin geneline olan etkisi incelenmektedir. Model sonuçları, hanehalkları arasında görülen gelir eşitsizliğinin ekonomik istikrar üzerinde bozucu etkilere yol açtığını ayrıca öykünme güdüsü ile yapılan tüketimin toplam harcamaları artırmasının yanı sıra gayri safi yurtiçi hasılayı azalttığını göstermiştir. Stok Akım Tutarlı Modeli'nin sonuçları ve 2008 Finansal Kriz öncesi durum ele alındığında, deregülasyon politikalarının, hanehalkının ödeme gücü dikkate alınmadan arz edilen kredilerin ve öykünme güdüsüyle yapılan tüketim harcamalarının krizlere yol açan faktörler olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal İktisat, Finansal Kriz, Stok Akım Tutarlı Modeli

ABSTRACT

THORSTEIN VEBLEN'S CRISIS THEORY And 2008 FINANCIAL CRISIS

Volkan Kaymaz

December, 2018

Thorstein Veblen the founder of Institutional Economics described economic science as a social science and tried to establish the connections between anthropology, sociology and psychology. In contrast to the simplification presupposition of classical economics, he dealt with the science of economics with an evolutionary approach, rejected the idea of rational individual and thought that economic agents made their decisions with the effect of institutions, instincts and their environment. He had the opportunity to observe the great development of technology in his lifetime, and he thought that the production concept became a profit-oriented in the period when the financial sector volume passed the real sector volume and that the owners of the company were engaged in legal but unethical sabotage activities in order to increase their profits. He thought that the increasing volume of the loans provided by the investment banks caused the oligopolistic market structure and created a credit-based crisis theory. The 2008 Financial Crisis had negative effects on the world, particularly the US, and the factors causing the crisis were sought. The Financial Instability Hypothesis developed by Minsky and Veblen's ideas on credit-based economic crises are conceptualized under the name of Veblen-Minsky Cycles. The theory is based on an increase in income inequality, an increase in the demand for credit, and the idea that debt-financed consumption expenditures lead to economic fragilities. Veblen-Minsky Cycles can be analyzed with Stock Flow Consistent Models in which the stocks and flows are integrated in the macroeconomic economy and their changes are periodically monitored. In this study, the Financial Instability Hypothesis and Veblenian consumption dynamics were combined to analyze the Veblen-Minsky Cycles on the basis of the 2008 Financial Crisis. In the model, household income declines and consumer loans are increasing in order to avoid changing current consumption patterns. The effect of this situation on individual wealth and its impact on the overall economy are examined. The model results showed that income inequality among households caused disruptive effects on economic stability, as well as increasing the total expenditure on consumption driven by emulation, as well as reducing gross domestic product. When the results of the Stock Flow Consistent Model and the situation before the 2008 Financial Crisis were taken into consideration, it was concluded that the deregulation policies, the loans supplied without considering the payment power of households and the consumption made with the emulation motives are the factors leading to the crises.

Key Words: Institutional Economics, Financial Crisis, Stock Flow Consistent Model

ÖN SÖZ

Öncelikle, tüm doktora eğitimim süresince kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici ve destek olan, bu tez konusunun belirlenmesinde ve gelişmesinde büyük katkıları olan, gecenin bir yarısı, tatil günlerinde kaynak sağlayan, her yanına gittiğimde çalışmamın tamamlanması adına motivasyon aşıl原因 danışman hocam Prof. Dr. Ercan Eren'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez izleme komitesinde yer alan Prof. Dr. Ensar Yılmaz'a ve Prof. Dr. Burak Atamtürk'e değerli katkıları ve yol gösterici eleştirileri için, çalışmanın uygulama bölümünde önemli destekleri ve tavsiyeleri için de Doç. Dr. Kaan Ögüt'e ayrıca teşekkür ederim.

Tüm eğitim hayatım boyunca yanımda olan ve maddi-manevi desteklerini esirgemeyen aileme de sabırları ve sevgileri için minnettarım.

İstanbul; Aralık, 2018

Volkan Kaymaz

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. KURUMSAL İKTİSAT VE VEBLEN.....	3
2.1. Veblen'in İktisat Literatürüne Katkıları.....	7
2.1.1. Kurum Anlayışı	9
2.1.2. Değer Teorisi	11
2.1.3. Aylak Sınıf ve Gösterişçi Tüketim.....	12
2.1.4. Çarpıcı Boş Zaman	16
2.1.5. Sanayinin Kaptanları ve Sabotaj.....	16
2.1.6. Finans ve Girişimcilik.....	17
2.1.7. Denge ve Evrim	19
2.1.8. Mühendisler ve Teknoloji.....	23
2.1.9. Alışkanlıklar ve İçgüdüler	25
3. KURUMSALCI İKTİSATÇILAR VE ETKİLENDİKLERİ OKULLAR	28
3.1. Veblen ile Ortak Düşünceleri Olan İktisatçılar ve Okulları.....	28
3.1.1. G. Schmoller ve Alman Tarihçi Okulu	28
3.1.2. Joseph Schumpeter	29
3.1.3. Friedrich August von Hayek ve Avusturya Okulu	33
3.1.4. J.C.L. Simonde de Sismondi.....	36
3.1.5. Karl Polanyi	36
3.2. Kurumsalcı İktisatçılar.....	38
3.2.1. Walton Hamilton	38
3.2.2. John R. Commons.....	39
3.2.3. Wesley Mitchell.....	40
3.2.4. J. M.Clark	41

3.2.5. Clarence Ayres.....	42
3.2.6. John Kenneth Galbraith.....	44
4. KRİZ YAKLAŞIMLARI	46
4.1. Keynes'in Kriz Yaklaşımı.....	47
4.1.1. Tüketim Eğilimi.....	48
4.1.2. Likidite Tercihi	48
4.1.3. Hayvansal İçgüdüler ve Sermayenin Marjinal Etkinliği.....	49
4.2. Marksist Kriz Teorileri	52
4.2.1. Eksik Tüketim	54
4.2.2. Azalan Kâr Oranları	55
4.2.3. Orantısızlık.....	57
4.2.4. Aşırı Üretim	59
4.3. Minsky'nin Konjonktür Teorisi.....	60
4.3.1. Kapitalizmin Evrimi	61
4.3.2. Finansal İstikrarsızlık Hipotezi	65
4.4. Veblen ve Kriz	69
4.4.1. Veblen'in Kriz Teorisi.....	69
4.4.1.1. Firma.....	71
4.4.1.2. Varsayımsal Kazanç Kapasitesi.....	72
4.4.1.3. Finans	74
4.4.1.4. Kredi ve Fiyatlar	75
4.4.2. Veblen-Minsky Konjonktür Teorileri	80
5. 2008 FİNANSAL KRİZİ VE VEBLEN-MINSKY KONJONKTÜR TEORİLERİNİN ANALİZİ	85
5.1. Krizin Nedenleri ve Göstergeleri	87
5.2. Krizin Sonuçları ve Alınan Önlemler	94
5.3. Stok Akım Uyumlu Modeli: 2008 Krizi.....	97
5.3.1. Stok Akım Uyumlu Modeli.....	97
5.3.2. Literatür Taraması.....	99
5.3.3. Gelir Eşitsizliği ve Tüketici Kredileri: Veblen-Minsky Konjonktür Teorileri	102
6. SONUÇ	117
KAYNAKÇA.....	120
EKLER.....	130
ÖZ GEÇMİŞ	136

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:	Malların Sınıflandırılması.....	14
Şekil 2:	Veblen-Minsky Döngülerinin Temel Mekanizmaları.....	82
Şekil 3:	Finansal Olmayan Kuruluşların ve Finansal Kuruluşların Kârlılık Oranları.....	87
Şekil 4:	ABD Ticari ve Endüstriyel Kredi	88
Şekil 5:	FED Faiz Oranı	88
Şekil 6:	ABD Gini Endeksi	90
Şekil 7:	Gelir Eşitsizliği	91
Şekil 8:	Kişisel Tasarruf Oranı.....	92
Şekil 9:	ABD’de İnternet Üzerinden Yapılan Lüks Tüketim Malları Satışları	93
Şekil 10:	1. Senaryo Sonuçları: GSYH ve Hanehalkı Tüketimi	109
Şekil 11:	1. Tip Hanehalkının Servet ve Tüketici Kredisi.....	110
Şekil 12:	Finansın Kaptanları ve Hanehalklarının Tüketim Harcamaları	111
Şekil 13:	1. Tip Hanehalkı Tüketim Harcamaları ve Geliri	112
Şekil 14:	Banka Kârı.....	113
Şekil 15:	Firma Kârı	114
Şekil 16:	Finansın Kaptanları ve Hanehalklarının Servetleri.....	115

KISALTMALAR

ABCP	: Varlığa Dayalı Ticari Kağıtlar
CDO	: Teminatlandırılmış Borç Senetleri
FED	: Amerikan Merkez Bankası
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
MBS	: İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler
NBER	: National Bureau of Economics Resarch
SFC	: Stok Tutarlı Akım Modeli
TARP	: Sorunlu Varlıkları Rahatlatma Programı

1. GİRİŞ

Temelleri 1900'lerin başına dayanan ve zamanla unutulmaya başlayan Eski Kurumsal İktisat, 2008 yılında yaşanan finansal krizden sonra, ana akım iktisada alternatif arayışı içerisinde yeniden araştırılır ve üzerine düşünülür hale gelmiştir. Ana akım iktisadın kabullerinden farklı bir yol izleyerek; kurumların önemini vurgulayan, değişimi ve evrimi çalışmalarının ana öznesi haline getiren, ekonomik problemlerin çözümünde aynı çözüm reçetelerinin farklı toplumlarda farklı sonuçlara yol açabileceği düşüncesini dikkate alan Kurumsal İktisat, ekonomik yapının belirlenmesinde insan davranışlarının ve içgüdülerinin önemini göz ardı etmemiştir. Bireylerin karar alma sürecinde tamamen rasyonel olmayabileceklerini kabul etmiş, tüketim ve yatırım harcamalarında sosyal çevrenin, örf ve adetlerin ve toplumsal kurumların etkili olabileceğini dikkate alarak teorilerini oluşturmaya çalışmıştır.

Reel sektörün karşısında finansal piyasaların baskınlığının artması, mevcut iktisat yasalarının sorgulanır hale gelmesi, yeni çözüm önerilerinin eski heteredoks iktisatçılarındaki aranmasına yol açmış ve bu anlamda Minsky'nin "Finansal İstikrarsızlık Hipotezi" Veblen'in ise finansal piyasalara hükmeden ve finansın kaptanları olarak nitelendirdiği kişi ve kurumların davranışlarının analizleri yeniden ilgi konusu olmuştur.

Çalışma beş bölümden oluşurken, ilk bölümde giriş yer almaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde, Thorstein B. Veblen'in iktisat literatürüne katkılarının tartışılmasının yanı sıra, Kurumsal İktisat olarak adlandırılan yaklaşımın temelleri, kurum anlayışı, Veblen'in kendisiyle özdeşleşen ve daha önce sistematik olarak incelenmemiş aylak sınıf, gösterişçi tüketim gibi temel kavramlara bu bölümde değinilmiştir. Ayrıca, Veblen'in ortodoks iktisat düşüncesi ile farklılaşan evrim ve teknoloji hakkındaki düşünceleri irdelenmiş ve farklılıkları kıyaslanmıştır.

Veblen çalışmalarında birçok iktisatçıdan etkilenmiş ve birçoğunu da eleştirmiştir. Kariyerinin ilk dönemlerinde felsefe odaklı çalışması, ekonomi bilimini yorumlarken farklı bir bakış açısı geliştirmesine yol açmıştır. Üçüncü bölümde, Kurumsal İktisat'ın oluşumunun temelini hazırlayan iktisat okulları ve düşünürleri ele alınmıştır.

Hamilton'un ilk defa "Kurumsal İktisat" tanımını kullanmasıyla başlayan süreçten sonra kendisini Kurumsalcı İktisatçı olarak tanımlayan iktisatçıların da görüşleri, bu bölümde ele alınmış ve Kurumsal İktisat Okulu'na katkıları tartışılmıştır.

Dördüncü bölümde, ana akım dışında kabul edilen iktisat yaklaşımları ve Keynes'in ekonomik krizlere dair düşünceleri özetlenmiştir. Ayrıca, Marx ile aynı dönemde yaşayan ve onun yazdıklarını ilgiyle takip etmiş olan Veblen ile Marx'ın ekonomik krizlere dair yaklaşımları, benzerlikler ve ayrıştıkları noktalar ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Keynes'in analizlerinden hareketle Minsky'in Finansal İstikrarsızlık Hipotezi ve diğer taraftan krizlerin oluşumunun nedenlerini finans dünyasında ve kredi sisteminde arayan Veblen'in kriz teorisinin, birleşimi ile oluşturulan Veblen-Minsky Konjonktür Teorisi de bölümde ele alınan konulardandır.

Son bölümde ise 2008 Finansal Krizi'nin oluşumuna yol açan süreçler analiz edilerek, kriz sonrasında alınan tedbirler ve uygulamaya konulan eylemler incelenmiştir. Bugüne kadar yapılan çalışmalara kıyasla alternatif bir yaklaşım olarak kabul edilen Stok Akım Tutarlı Modeli temelinde, 2008 Finansal Krizi öncesindeki ekonomik durumu ve sonrasını analiz etmek adına Veblen-Minsky döngülerinin oluşumları incelenerek, ekonomik dengesizliklerin nedenlerine dair çıkarımlarda bulunulmuştur.

2. KURUMSAL İKTİSAT VE VEBLEN

William Stanley Jevons ve Leon Walras'ın birbirlerinden bağımsız olarak marjinal fayda kavramını geliştirmeleri ve marjinal devrimin öncülüğünü yapmalarının ardından ortodoks iktisat olarak nitelendirilen anlayış ile birlikte iktisat bilimi doğa bilimlerine benzer bir hal almıştır. Marjinal devrim, hem bireyin tercihleri hem de ekonomi için kesin yasalar bulmayı amaçlamış ve böylece genel-geçer yasaları olan bir bilim dalı oluşturmaya çalışmıştır. Bu anlayışın öncülerinden Walras'a göre "ekonomideki saf teori, fizik-matematik bilimlerine benzer bir bilimdir" (Walras, 1954, 81). Jevons da Walras'a benzer bir şekilde ekonominin eğer bir bilim olacaksa, matematiksel bir bilim dalı olması gerektiğini savunmuştur (Jevons, 1879, 3).

Ana akım olarak nitelendirebileceğimiz bu anlayış; tam bilgi, rasyonellik, bireysel çıkarın toplumun çıkarına hizmet etmesi gibi yaptığı basitleştirici varsayımlar ile kurumların yer almadığı bir iktisat anlayışının baskın olmasına sebep olmuştur. İktisadi bireyi sadece çıkarlarının peşinde koşan bir makine olarak tasvir eden yerleşik iktisadın analizlerinde politik, sosyolojik ve psikolojik kavramlar göz ardı edilmiştir.

1700'lerden itibaren Newton'un bilim dünyasında popüler olması iktisat bilimini de etkilemiş ve Kartezyen Felsefe olarak adlandırılan yöntem ile birlikte bilginin temelinde aklın olduğunu savunulmuştur. Ana akımın, rasyonel insan kabulünün temelinde de Kartezyen Felsefe yer almaktadır. Descartes'e ait olan bu düalist felsefeye göre, fizik ve metafizik birbirinden kesin olarak ayrı kabul edilmektedir. İktisadi fizik temelli bir bilim olarak ele alan iktisatçılar da bu felsefeyi benimseyerek sosyoloji ve psikoloji gibi bilimlerin iktisat teorilerinde yer almaması gerektiğini; çünkü bunların farklı kriter ve uygulama kıstaslarına dahil olduğu düşünmüştür.

Ana akım iktisadın görüşlerini paylaşmayan, varsayımlarını kabul etmeyen ve ortak özellikleri Neo-Klasik İktisat'ın yerleşik kabullerine muhalefet etmek olan birbirinden farklı görüşlere sahip heterodoks iktisat yaklaşımları ise, ortodoks iktisadi bireycilikle, gerçekçi olmamakla, statik ve fazla sayısal olmakla eleştirmişler (Yılmaz, 2012, 5) ve analizlerinde, o döneme kadar yaygın olarak kullanılan tümdengelim metodu yerine tümevarım metodunu benimsemişlerdir (Savaş, 1998, 648).

Düşünsel temelli farklılıkların yanı sıra, ekonomik dengesizlikler ve gelirin adaletsiz dağılımı da alternatif yaklaşım arama çabalarını artırmıştır. 1870’li yıllarda tekelciliğin artması sonucu büyük şirketler, küçük ölçekli şirketleri sindirmeye başlamış ve yolsuzluklar söz konusu olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri’nin Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi ile birlikte küresel liderliğe yükselmesi ve ekonomisinin güçlenmesi bireyler arasında gelir açısından eşit sonuçlar doğurmamıştır. Mevcut durumda, iktisatçılar geleneksel yaklaşıma sırt çevirmek zorunda kalmış; artan durgunluk ve tekelcilik “bırakınız yapsınlar” yaklaşımının işlemediğini ortaya koymuştur.

Ortak özellikleri ana akım iktisadın eksiklerini ve gerçek hayatta karşılık bulmayan kural ve ön kabullerini eleştirmek, iktisat bilimini diğer sosyal bilimlerle birleştirmek ve toplum bilimi haline getirmek olan bazı iktisatçılar, 20. yüzyılın başlarında ABD’de Kurumsal İktisat çatısı altında toplanmışlar ve o dönemin ortodoks iktisat yaklaşımına karşı güçlü bir alternatif olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. İlk temsilcileri ve kurucuları Thorstein B. Veblen, John Commons ve Wesley Mitchell olarak kabul edilmiştir. Amerikalı olmayan Karl Polanyi, William Kapp, Gunnar Myrdal ve Shigeto Tsuru gibi isimler de kendilerini kurumsal geleneğin temsilcileri olarak tanımlanmışlardır (Hodgson, 2001, 63).

Kurumsal İktisat kavramının ilk defa kullanılışı, 1918 yılında yapılan Amerikan İktisatçılar Birliği’nin senelik toplantısında, Walton Hamilton’un “İktisat Teorisine Kurumsal Yaklaşım” (The Institutional Approach to Economic Theory) adlı bildirisi ile gerçekleşmiştir (Yılmaz Genç, Ramazan, 2017, 166).

Kurumsal İktisat’ın kurucusu kabul edilen Thorstein B. Veblen, Neo-Klasik İktisat Düşüncesi’nin modası geçmiş temellere dayandığını, animistik ve teolojik olduğunu bu nedenle de ortaya çıkan bilimin taksonomik ve sübjektif olduğunu iddia etmiştir (Bögenhold, 2016, 5). Kurumsal İktisat’ın temsilcileri Neo-Klasik anlayışta hakim olan çıkarlar arası uyum varsayımına da karşı çıkmıştır ve onlara göre ekonomik yaşamda egemen olan uyum değil çıkarlar arasındaki çatışmalardır (Turan ve diğ. 2015, 176).

Kurumsal İktisat’ın temsilcileri, çatışma yaratan kurumların ve yaygın düzenin eleştirilmesi ve yerine alternatiflerin getirilmesini temel amaç olarak benimsemiştir. Yaygın iktisat düşüncesine güçlü bir alternatif olarak ortaya çıkan Kurumsal İktisat

Yaklaşımı, mevcut sistemin yapısını eleştiren ve iktisadi aktörlerin üzerinde dolaylı-dolaysız etkileri var olan kurumları inceleyen bir yaklaşım olarak kabul görmüştür.

Hem dönemin yerleşik iktisat geleneğinden hem de gücünü hissettirmeye başlayan Marksist düşünceden çeşitli yönleriyle farklılaşan Kurumsal İktisat, iktisat teorisi ile uyumlu kurumları ele alan, Neo-Klasik ana akım iktisadı çeşitli yönlerden eleştiren ana konusu; doğa, kurumların doğum ve evrimi ve bunların ekonomik performans üzerindeki etkileri olan bir disiplindir (Chavance, 2009, 2). Kurumsalcı iktisatçıların çalışmalarının ortak amacı, kurumların insan davranışlarını etkileyebilme güçlerini ortaya koymak, ekonomi bilimi için yeni bir psikolojik yaklaşım geliştirmek, piyasanın düzenlenmesi adına yeni bir sosyal kontrol aracı oluşturmak ve ekonomi biliminin daha bilimsel bir hale getirilmesini sağlamak olmuştur (Rutherford, 2016, 313).

Rick Tilman'a göre Kurumsal İktisat'ın oluşumunda Alman felsefesi (Immanuel Kant), Amerikan pragmatizmi (Charles Peirce, John Dewey), evrimsel süreçler (Charles Darwin, Herbert Spencer, William Sumner), sosyalizm teorileri (Karl Marx, Edward Bellamy, Fabian Derneği), antropoloji (Franz Boaz) ve psikoloji (William James) gibi diğer disiplinler etkili olmuştur (Kaufman, 2017, 2-3).

Amerika Birleşik Devletleri'nde özellikle iki büyük dünya savaşı arasındaki dönemde, büyük ilgi toplayan Kurumsal İktisat'ın etkisi, ABD eski başkanı Franklin Delano Roosevelt'in öncülük ettiği New Deal Planı ile birlikte akademik çevrelerde de artmıştır; çünkü New Deal Planı'nın teorik arka planında kurumsalcı iktisatçı olarak kabul edilen John R. Commons yer almıştır. Plan gereği, Büyük Buhran sonucu, düşen toplam talebin artırılması adına devlet eliyle kamu projeleri gerçekleştirilmiş böylece istihdam ve satın alma gücünün artırılması hedeflenmiştir.

Birçok iktisatçı çalışmalarıyla Kurumsal İktisat'ın varlığını duyurmasına olanak sağlamış ve ekonomide kurumların dikkate alınmasına öncülük etmiştir. Hamilton ve Mitchell günümüzde de varlığını sürdüren National Bureau of Economics Research'un (NBER) kurulmasında etkili olmuşlardır. NBER, konjonktür dalgaları ve uzun dönemli ekonomik büyüme üzerine çalışmalar yapmış, istatistiksel çalışmaların geliştirilmesine öncülük etmiştir. Kurumsal İktisat'ın temsilcileri, ekonominin farklı alanlarında düşünceler üretmiş; emek piyasası, piyasa düzenlemeleri, monopol ve

bireyin davranışları, ulusal gelir ve fiyat hareketleri üzerine yaptıkları çalışmalarla iktisat literatürüne önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Kurumların önemini artırmasına rağmen, Kurumsal İktisat ilk dönemlerindeki popülerliğini, çeşitli sebepler nedeniyle sürdürememiştir. Neo-Klasik İktisat'ın daha sonraki yıllarda hakimiyetini artırması, kurumsalcı iktisatçı olarak kabul edilen kişilerin tam bir görüş birliği içinde, net bir teori ortaya koyamamaları, Kurumsal İktisat'ın büyük topluluklar arasındaki kabulünün giderek azalmasına yol açmıştır. Neo-Klasik İktisat basit bir ekonomi tasarlayıp, Kurumsal İktisat'ın ve Tarihçi Okul'un çeşitli yönlerinden beslenerek tarih sahnesindeki mücadeleyi kazanmıştır (Hodgson, 2001, 207). Bunun nedenlerinden biri, Kurumsal İktisat'ın, sosyal normların teorisini oluşturmada, teknolojik değişim, yasama-yargı, karar verme ve işlemler konusunda Veblen ve Commons'un çalışmalarından öteye gidememiş olmasıdır (Rutherford, 2009, 322).

Hamilton'a göre kurumsalcı iktisatçılar genel bir teori ortaya koymak istemişler de, net bir politika önermesi oluşturamamışlardır (Şenalp, 2016. 30). Net bir politika önermesinin oluşturulamamasının nedeni ise kurumsalcı iktisatçılar değil, Kurumsal İktisat'ın kendisidir; çünkü kurumlar toplumdan topluma ve zaman içerisinde değişmekte bu nedenle tüm toplumlar için geçerli bir teorinin oluşturulması zaten olanaksız kabul edilmektedir. Bu nedenlerle birlikte, Kurumsal İktisat hem akademik çevrelerde kazandığı önem neticesinde hem de temsilcilerinin hükümet programlarına yaptıkları katkılarıyla iki dünya savaşı arasında popülerlik kazanmışken, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra akademik çevrelerde uyandırdığı ilgiyi yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır.

İlginin azalmasının bir diğer nedeni de 1920'lerden itibaren sosyolojinin ayrı bir bilim dalı olarak ortaya çıkması, böylece Kurumsal İktisat ile aralarındaki bağın giderek kaybolmasıdır. Ayrıca, Keynes'in Büyük Bunalım'dan sonra kurtarıcı olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, Keynesyen akımın yükselişi, daha sonrasında ekonometrik metodların kullanılmaya başlanması ve son olarak da Klasik İktisat'ın heterodoks yaklaşımları kendi bünyesi içerisinde eritmesi, Kurumsal İktisat'ın popülerliğini kaybetmesine yol açan diğer faktörler olarak kabul edilmektedir.

2.1. Veblen'in İktisat Literatürüne Katkıları

1857-1929 yılları arasında yaşayan Thorstein Veblen'in göçmen bir aile çocuğu olması, şehirden ve insanlardan uzak büyümesi, onun insani ilişkilerinin toplumca normal kabul edilmesini engellemiş hatta bazen sergilediği aşırı davranışlar onu işinden etmeye kadar götürmüştür. Genelde asosyal olarak bilinen Veblen'in bu durumu, çalışmalarında da kendini göstermiş; sosyal yapıdaki dengesizlikler, içgüdüler ve insan davranışları çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Sosyal yapıdaki eşitsizlikleri konu alan "The Theory of the Leisure Class" (1922) adlı çalışmasıyla dönemin zenginlerinin davranışlarını ve egolarını tatmin etmek adına ne tür ekonomik faaliyetlerde bulunduklarını incelemiş, toplumu oluşturan katmanları ve sosyal yapıları analiz etmiştir.

Thorstein B. Veblen, ABD ekonomisinde hem mal hem de finansal piyasalarda büyük değişikliklerin gerçekleştiği bir dönemde yaşamıştır. Kitlesele üretim ve tüketimin başladığı 20. yüzyılda, bankacılık sistemi yeniden yapılandırılmaya başlamış ve kurumsal dönüşümler hız kazanmıştır (Davanzati, 2014, 2). İktisadi faaliyetlerin karmaşıklaşması, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artması, firmaların aşırı kazançları, Veblen'i düşünsel olarak etkilemiş ve bu durum onu ekonomik ve toplumsal hayatın dinamiklerini incelemeye yönlendirmiştir.

Çalışmalarında antropoloji, sosyoloji, psikoloji vb. bilim dallarındaki gelişmeleri ele alan Veblen, antropolojinin katkıları ve sonrasında psikoloji bilimindeki gelişmeleri dikkate alarak hedonistik yaklaşımdan daha farklı bir insan doğasını çalışmalarında ele almış ve incelemiştir (Brette ve diğ, 2017, 6).

Veblen, çalışmalarına sosyal, ekonomik ve politik süreçleri konu etmiştir. İnsan davranışlarını, sosyal politikaları ve sosyal bilimleri etkileyen temel inanç sistemlerini analiz etmeye çalışmış, toplumların birbirlerinden farklılaşmasının nedenleri üzerine düşünceler üretmiştir. İş dünyasının kazanç yaratmak adına manipülatif, kısıtlayıcı ve üretken olmayan yapısını eleştirmiş; monopol kısıtlamaları, konjonktür dalgaları, işsizlik ve reklam faaliyetleri üzerine çalışmalar gerçekleştirmiştir (Rutherford, 2016, 315).

Ortodoks teorinin ve Tarihçi Okul'un varsayımlarının bilimsel olmadığını düşünen Veblen, iktisat bilimini antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve tarihle beslenen bir yapıya büründürmek istemiştir. Veblen, ortodoks teorinin tam rasyonellik varsayımının

aksine bireyin her davranışında tamamen rasyonel olmadığını ve zaman içerisinde hem kendisinin istekleriyle hem de çevresinden etkilenecek seçimlerinde ve karar alma süreçlerinde diğerlerinden farklılaşmaya gidebildiğini dolayısıyla rasyonellikten uzaklaşabileceğini düşünmüştür. Bu anlamda iktisadi birey, kararlarını sadece fayda-zarar analizi neticesinde değil içgüdü ve alışkanlıklarının etkisiyle de almaktadır.

Hodgson’a (2000, 318) göre, faydasını maksimize etmeye çalışan tüketici anlayışı yetersiz veya hatalıdır. Bu nedenle de birey fayda maksimizasyonu amacını otomatik olarak gerçekleştiremeyecektir. Kurumsal İktisat, Klasik yaklaşımın aksine bireyi veri olarak ele almamakta ve bireyin karar alma sürecinde kurumlardan ve kültürden etkilendiğini vurgulamaktadır. Kurumlardan ve kültürden etkilenen bireyin ise aldığı kararlar tamamen aklının bir sonucu değil, maruz kaldığı diğer etkenler ve istekler tarafından şekillenmektedir.

Veblen’in Klasik ve Neo-klasik İktisat’a eleştirisinin ana nedeni, bu yaklaşımların modası geçmiş ön kabullerle hareket ettiklerini düşünmesidir. Veblen, Neo-klasik İktisat’ı teolojik ve animistik olarak nitelendirmiştir. Tanrı kavramı ve din olgusunu inceleyen teolojiyi temel alan Neo-Klasik İktisat, ekonominin herhangi bir nedene dayanmaksızın dengeye ulaşacağını varsaymaktadır. Denge ile ilgili bu kabul “görünmez el” kavramı ile literatüre girmiştir. Dini öğeleri veya bireylerin çabalarının ötesinde bir gücü analize dahil eden teoloji ve animistik faktörler, dengenin er ya da geç oluşacağı anlamına gelirken, dengeye ulaşılması adına verilen çabaları ise gereksiz kılmaktadır. Dolayısıyla bireyin çabaları gereksiz görülmekte ve iktisadi bireye pasif ve kabullenici bir rol biçilmektedir.

Yarı ruhsal bir kavram olan animizm, esas alan Neo-Klasik iktisatçılar doğanın kendisine atfettiği manevi karaktere atıfta bulunmaktadır (Coats, 1954, 97). “Görünmez el” metaforunu ve normal denge yaklaşımını ruhsal kavramlar olarak görüp, (Kızılkaya, 2003, 90) eleştiren Veblen ise Neo-Klasik İktisat’ın görünmez el anlayışının sadece küçük ölçekli imalat sanayisi için geçerli olduğunu, büyük ölçekli üretim, şirket finansmanı ve satış faaliyetleri için ise geçerli olmadığını öne sürmüştür. Adam Smith’i ve klasik iktisatçıları animist olmakla suçlayan Veblen, onları gerçek dünyadaki nedensellik ilişkilerini dikkate almadıkları gerekçesiyle eleştirmiştir: “Adam Smith’in anlayışında ekonomik gerçekliğin temeli, Tanrı’nın tasarımıdır. Teolojik düzen ve onun faydacı genellemeleri yanında ekonomik bireyin hedonistik karakteri yeterli ve meşru bir zemine oturmamaktadır.” (Veblen, 2007, 131)

Ekonominin kabul edilen doğal düzenle bireyin aldığı kararların ve davranışlarının uyuşmadığını düşünen Veblen, ayrıca gerçek hayattaki piyasada üretimin arz-talep dengesine göre gerçekleşmediğini, firmaların piyasa şartlarında karlarını artırmak adına yasal; ancak etik olmayan faaliyetlere girişebileceklerini düşünmüştür. Bu yönüyle iktisadi, animistik ve teolojik görmenin aksine daha gerçekçi bir şekilde ele almış ve iktisadi aktörlerin denge veya dengesizliğin sağlanmasında büyük etkilerinin olduğunu düşünmüştür. Dolayısıyla iktisadi aktörler dengeyi değiştirebilecek, piyasaları etkileyebilecek ve şekillendirebilecektir.

2.1.1. Kurum Anlayışı

Küreselleşme sonucu bilgiye erişimin kolaylaşması sayesinde, gelişmiş ülkeler ile diğer ülkelerin arasındaki farkların eskiye göre daha net görülebilmesiyle günümüzde Kurumsal İktisat'ın temel konusu olan kurumların önemi daha net anlaşılmaya başlamıştır. Kurumlar, genel anlayışın aksine sadece devlet kurumlarından oluşmamakta, yaygın kabule göre ekonomik ve siyasal olarak ikiye ayrılmaktadır. Ekonomik kurumlar; eğitim, yatırım, yeni teknoloji ve inovasyon gibi ekonomik teşvikleri içermektedir. Bu ekonomik kurumların nasıl işleyeceğine ise siyasal kurumlar karar vermektedir (Acemoğlu, Robinson, 2013, 44). Rodrik'e göre (2009) açıkça tanımlanmış mülkiyet hakları, düzenleyici kurumlar, makroekonomik istikrar kurumları, sosyal sigorta kurumları ve çatışma yönetici kurumlar günümüz ülkeleri ve dünyası açısından olmazsa olmazlardır.

Kurumların günümüzdeki halini almasında üç farklı gelişme önemli rol oynamıştır. İlk Rusya'da yasal, düzenleyici ve siyasi araçların yokluğunda fiyat reformu ve özelleştirmelerin doğru yapılamaması, ikincisi Latin Amerika ülkelerinin kurumsal gelişmelerini tamamlamadan kendilerini küresel ticaretin içinde bulması sonucu sosyal sigorta ve işsizlik konularında çıkan sorunlar ve son olarak da finansal araçların gerekli düzenlemelerden yoksun şekilde kullanılması ile birlikte gerçekleşen Asya Krizi'dir (Rodrik, 2009, 158). Kurumsal İktisat'ın bu gelişmelerden çok daha önce dikkat çektiği kurumlar, piyasaların kendi kendilerini düzenleyemediğinin anlaşılması ve bu olumsuz gelişmelerden çıkarılan derslerle birlikte günümüzdeki hallerini almış ve gelişimlerini devam ettirmektedir.

Kurum, sadece kuruluşlardan ibaret değildir. Sosyal hayatı etkileyen gelenekler, yasalar, işçi hakları, sosyal güvenlik, gelir bölüşümü gibi birçok konuyu

kapsamaktadır. Kurum, bir düşünce alışkanlığı, kültürün göstergesi ve davranış biçimidir (Savaş, 1998, 647). Toplumun ve ekonominin şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır.

Kurumlar, belli bir geleneğin, geçmiş tecrübelerin ve kalıtsal özelliklerin kümülatif olarak ilerleyen bir süreç izlemesiyle oluşmaktadır (Veblen, 1898, 390). Çalışmalarında kümülatif nedensellik yöntemini kullanmış olan Veblen; bu yöntemi, kurumların ve sosyal normların insan davranışlarını, düşünce alışkanlıklarını ve teknolojiyi etkilemesi anlamında kullanmış (Baş Dinar, 2011, 20), dolayısıyla kurumların sosyal hayat ile direkt bağlantılı olduğunu ve toplumları etkilediğini düşünmüştür.

Ortodoks teori, kurumları veri olarak kabul ederken, Veblen'e göre kurumlar ülkeden ülkeye, toplumdan topluma farklılık göstermekte ve zaman içerisinde gelişmekte ve değişmektedir. Hindistan ile İngiltere'nin hukuk sisteminin birebir aynı olmasına rağmen toplumdaki gelenek, düşünce alışkanlıkları ve kültürün farklı olması ile birlikte bu sistemin aynı sonuçlar doğurmadığı ortaya çıkmıştır (Kama, 2016, 21). Bunun nedeni her toplumun kültürünün farklı özellikler sergilemesi, dolayısıyla farklı düşünce kalıplarını takip etmesidir. Farklılaşan kurumlar ise, alışkanlıklar, düşünce kalıpları ve yerleşik adetler yoluyla toplumu ve bireyleri etkilemektedir. Dolayısıyla bu süreç iki taraflı bir süreç olup, döngü halinde ileriye doğru işlemektedir.

Kurumların farklı sonuçlar doğurduğuna dair bir örnek de Nogales kentidir. Nogales'in bir bölümü Meksika bir bölümü ABD'de yer almaktadır. ABD'de bulunan kısım ekonomik avantajlardan yararlanırken, bu kurumlar sayesinde mesleklerini arzularına göre seçmekte, iş verenler için yatırım teşvikleri bulunmakta ve çalışanlar daha yüksek ücretlere erişebilmektedir. Ayrıca demokratik kurumların daha düzgün işlemesi sonucu bireyler temel hizmetlere daha kolay ve sağlıklı erişmektedir (Acemoğlu ve Robinson, 2013 15). Sınırın diğer tarafında ise gelişmemiş kurumlar, daha az ücretin, yatırım teşviğinin ve özgürlüğün nedeni kabul edilmektedir. Bu durum hem sosyal hayatı etkilemekte hem de sınırın iki yakasındaki ekonomik özgürlükleri birbirinden farklılaştırmaktadır.

Veblen, kurumları illa ki sosyal fayda sağlayan yapılar olarak düşünmüyordu. Gözlemlerine göre kurumlar, kazanılmış hakları kaybetmemek, mevcut düzenin devamlılığı sağlamak ve sistemdeki hantallıklar nedeniyle yeni teknolojik araçlardan

ve bunların oluşturduğu ekonomik ve sosyal problemlerin dışında kalmaya yönelmiştir. Bu nedenle de yasal ve sosyal kurumlar büyük ölçekli sanayinin kontrolünü sağlamakta yetersiz kalmıştır (Rutherford, 2001, 174), dolayısıyla bazı kurumlar değişmeye dirençli bir yapı sergilemekte ve modern dünyanın sosyal gereksinimlerini karşılamakta yetersiz kalmaktadır; ancak teknolojik ilerleme ve düşünce kalıplarının zaman içerisindeki gelişimi kurumların bu hantal yapısının değişmesini sağlayabilecek faktörlerdendir.

Değişime direnen hantal kurumlar, mevcut ekonomik düzenden maddi çıkar sağlayan gruplar için istenen yapılar, yeni teknoloji fikirlerini kullanarak girişimcilik özelliklerini ön plana çıkaran gruplar tarafından ise arzu edilmemektedir. Yeni kurumlar, yeni yasalar var olan ekonomik yapıyı değiştirici özellikler gösterebilmekte dolayısıyla mevcut kurumlar ile maddi kazanç elde edebilen Veblen'in deyimiyle çıkar grupları (vested interest) tarafından değişimin engellenmesi adına birtakım faaliyetler yürütülebilmektedir.

2.1.2. Değer Teorisi

Smith ve Marshall'ın faydacı, hedonistik yaklaşımının şekillenmesinde Jeremy Bentham'ın çalışmaları etkili olmuştur. Sadece faydayı ve mutluluğu esas alan Benthamcı düşüncenin karar verme sürecinde, tek kriter olarak algılanmasına ise Veblen tarafından itiraz edilmiştir. Veblen'e göre Bentham'ın felsefesinde insanlar iki temel kriteri esas alarak kararlarını vermektedir: Acı ve zevk (Karoui, Romdhane, 2018, 5). Veblen'e göre tüketim sadece zevk için yapılmamaktadır ve hedonizm insan davranışları hakkında yeterli bilgi sağlamamaktadır. Tüketim kararının arkasında, sadece zevk değil, insanoğlunun asırlardan bu yana süregelen davranış biçimleri, ait olduğu kültürün kabulleri vb. birçok neden bulunmaktadır.

Veblen bireyleri bu iki duygu arasında hareket eden, kararlarını acı ve zevke göre alan varlıklar olarak görmemektedir. Emek-değer teorisini reddettiği gibi marjinal teorisinin fayda yaklaşımını da kabul etmemiş ve bireyleri zevk-acı ikileminde hareket eden basit varlıklar olarak değerlendirmemiştir.

“Zevk ve acılardan oluşan hızlı bir hesap makinesi, çeşitli etkiler altında mutluluğun peşinde hareket eden bir küre gibidir. Öncesi ve sonrası yoktur. Kendisini bir yönde etkileyen kuvvetlerin dışında çevresinden izole, kesin bir veridir ve dengededir.” (Veblen, 1898, 389-390).

Oysa ki bireyler aldıkları kararları geçmiş dönem tecrübelerinden, gelecek beklentilerinden ve ait oldukları sosyal sınıftan bağımsız almamakta, çevresinden izole varsaymamaktadır. Tüketim davranışlarını etkileyen, aile sevgisi, toplumdaki zengin kişiler, arkadaşlar, aynı yaşam alanındaki bireyler vb. birçok faktör bulunmaktadır. Kısaca Veblen, alışkanlıklar ve içgüdülere dayanan psikolojik bir düşünce yaklaşımı geliştirmiştir.

Dinamik bir analiz yapan Veblen'e göre hedonistik yaklaşım, pasif, durağan ve zaman içerisinde değişmeyen özellikler sergilemektedir; ancak bireylerin istekleri ve düşünceleri dolayısıyla değer verdikleri her şey zaman içerisinde farklılaşmaktadır. Farklılaşmanın nedenleri değişim gösterse dahi, süreç sürekli işlemekte ve değişim devam etmektedir.

2.1.3. Aylak Sınıf ve Gösterişçi Tüketim

Tüketicilerin davranışlarını inceleyen Veblen, Hodgson'a (2001) göre nedensellik doktrinini ekonomi alanına dahil eden ilk sosyal bilimcilerdendir. Tüketicilerin davranışlarının arkasında yatan nedeni, mal ve hizmetler arasındaki seçimlerini nasıl gerçekleştirdiklerini ve sınırlı gelirlerini nasıl değerlendirdiklerini analiz etmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra Veblen, sadece sınırlı gelirleri olan tüketicilerin ekonomik davranışlarını değil toplumun üst sınıfını oluşturan, zengin kişilerin ekonomik kararlarının hangi dürtüler ve karar mekanizmalarının etkisiyle alındığını da incelemiştir.

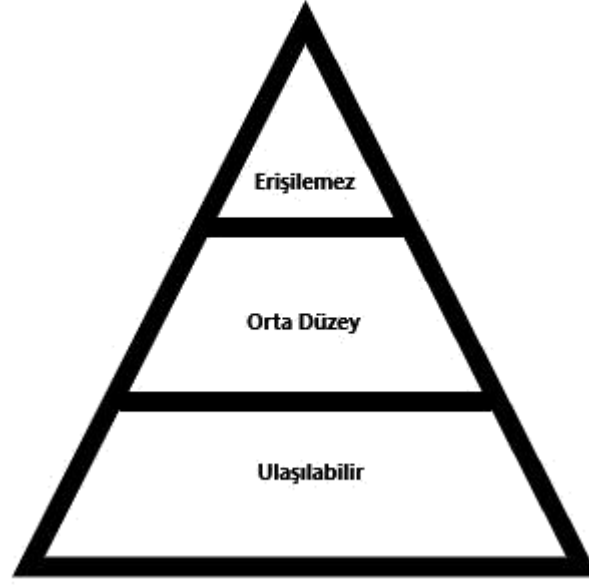
Kolter'a göre (1965) Veblen'in Aylak Sınıf Teorisi, herhangi bir marjinal fayda teorisinden farklıdır. Veblen'in Teorisi'nin esas hipotezi, bireylerin tatmin ihtiyacından ziyade prestij arayışıyla tüketim yapmalarını konu almaktadır (Karoui, Romdhane, 2018, 4). Kişilerin bireysel olarak toplumun geri kalanından farklı olduğunu gösterme ihtiyacının içgüdüsel olduğunu düşünen Veblen, ilkel kabilelerde dahi kişilerin, toplumun diğer üyelerinden farklılaşmak adına simgesel dövmeler yaptırarak, kendilerinin daha değerli ve toplumun bütününe oluşturan diğer gruplardan farklı olduklarını vurgulamaya çalıştıklarını, yaptığı incelemeler ile kanıtlamaya çalışmıştır. Bu çabalar, sadece farklı olma amacıyla da değil, diğerlerinden üstün görünme ihtiyacıyla ile de ortaya çıkmıştır.

Üst sınıf olarak nitelendirilen ve kendini toplumun büyük bir kesiminden farklı kılmaya çalışan bu kısmı yani aylak sınıf, tarih boyunca önce üretim daha sonrasında

sanayi ile ilgili işlerden kendilerini muaf tutup, dönemler boyu “onurlu” sayılan işlerde görev almıştır. Barbar toplumlarda, onurlu sayılan işler olarak savaşçılık ve dini hizmetler olarak kabul görmüştür. Bu onurlu sayılan işler zamanla değişse de ana düşünce hep aynı kalmıştır. Toplumun üst sınıfları askeri faaliyetler dışında kas gücü gerektirmeyen, her gün işe gidilmesi şart olmayan ve saygın kabul edilen işlerde çalışmışlardır.

Geçim derdiyle çalışmayan bu grup, sadece statü sağlamak adına işlerinin başında yer almaktadır. Gelirleri soylu ailelerinden miras olarak kalan, toprak ve arazilerden rant elde ederek veya devletin yönetim sınıflarında yer alarak yaşayan bu grup alışkanlıkları, tüketim harcamaları, giyimleri gibi birçok dışa yönelik faaliyetleriyle toplum içerisinde ait olduğu sınıfı göstermeye ve bu yönleriyle saygı kazanmaya çalışmıştır.

Aylak Sınıf olarak nitelendirilen grup, tüketim harcamalarını da çevresine mesaj veren bir faktör olarak kullanmaktadır. Aylak Sınıf, piyasada az bulunan, maddi değeri yüksek ve kolayca elde edilemeyen lüks malları satın alarak kendilerini toplumun büyük bir kesiminden farklılaştırmaktadır. Lüks mallar da, Allérès (1995)’e göre kendi içerisinde fiyat olarak farklılaşmaktadır. Lüks kabul edilen bir otomobil ile başka bir eşi olmayan sanat eserinin yarattığı etki, kişiler üzerinde farklı olmaktadır. Veblen’e göre “erişilemez mallar” sadece aylak sınıfın sahip olabileceği malları temsil etmektedir ve bu ürünler genel olarak miras ile aktarılan antika değeri olan ürünleri kapsamaktadır. Dolayısıyla bazı lüks mallar ne kadar zengin olursa da soylu bir aileden gelmedikçe elde edilemeyebilmektedir.

Şekil 1: Malların Sınıflandırılması

Robert Olorenshaw. 2011. Luxury and the Recent Economic Crisis. **Vie & Sciences de L'entreprise**. s.188, 75.

Veblen'e göre aylak sınıfın içerisinde yer almaya maddi imkanı olmayan alt sınıf ise; köleler, işçiler ve kadınlardan oluşmaktadır. Bu grup el işçiliği, endüstri vb. faaliyetlerde istihdam edilmektedir (Veblen, 2005, 20). Bu faaliyetlerin ortak özelliği yaşamak ve geçinmek için gerekli ihtiyaçların karşılanması adına maddi karşılığın direkt alındığı işlerdir. Kişi çalışıp ücretini almakta, bunun dışında işletme veya dönemin şartlarına göre toprak, fabrika vb. üzerinde herhangi bir sahiplik iddia edememektedir.

Veblen'e göre aylak sınıf özel mülkiyetin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte günümüze geldikçe aylak sınıfın yapısı daha net görülebilir hale gelmiştir. Bunun nedeni ise, mülkiyet haklarının gelişmesi sonucu sahip olunan malların ayrımının daha net yapılabilmesidir. Mülkiyet hakları ile birlikte kişilerin bir nesne üzerinde kullanma, alım, satım gibi tasarrufları yapabilmesi aylak sınıfın sahip olduğu zenginliğin diğer bireyler tarafından daha somut bir şekilde fark edilmesine neden olmuştur. Aylak sınıf mülkiyetini aldığı mallar sayesinde, gösterişçi tüketimi daha etkili yapmaya ve kendilerinin farklılığını daha net göstermeye başlamıştır. Veblen'in (2005, 34) ifade ettiği gibi "Mülkiyet, onlara sahip olan kişinin, grubun geri kalanına sağladığı gücün kanıtı olmaya başlamıştır."

Mülkiyet haklarının gelişmesiyle birlikte, mülkiyet kavramı saygınlığın göstergesi olarak görülmeye başlamış ve toplum içindeki maddi rekabeti artırmıştır. Toplumun ihtiyacının karşılanması veya geçimlik ücret için yapılan işler rekabet şartları altında mülk edinmek için yapılır hale gelmiştir. Eskiden olduğu gibi sadece temel ihtiyaçlarını karşılayıp, zanaat ve üretkenlik adına yapılan işler kaybolmaya bunun yerine maddi kazancın ana amaç olduğu işler tercih edilmeye başlanmıştır.

Çalışmaya ihtiyacı olmayan ve mülkiyetin saygınlıkla bir olarak görüldüğü dönemlerle birlikte aylak sınıf, kendi sınıfları başta olmak üzere toplumun diğer kesimleri arasında saygınlık görebilmek adına tüketimlerini çeşitlendirmiştir. Genelde aylak sınıf nadir bulunan, antika değeri olan eşyaları alarak zenginlikleri kanıtlamaya ve böylece diğer sınıflar arasındaki üstünlüklerini vurgulamaya çalışmıştır. Bu sınıfın üyeleri ait oldukları toplumsal sınıfın statüsünü yansıtabilmek ve alt sınıflardan farklı olmak için giyimlerinde, günlük kullandıkları aksesuarlarda farklılaşmaya gitmişlerdir. Bu kişiler zenginliklerinin göstergesi olarak kullandıkları ürünleri, pahalı olan ve herkes tarafından kolayca satın alınamayan mallardan seçmektedir.

Aylak sınıfın temel bir ihtiyacı karşılamayan; ancak yine de çeşitli gösterişçi nedenlerle talep ettikleri bu tür mallara “Veblen Malları” denilmektedir ve bu malların en önemli özelliği kullanım faydaları için talep edilmemesi, sadece gösteriş nedeniyle sağlanan faydaya hizmet etmesidir; çünkü nadir bulunmaları dolayısıyla Veblen Malları diğer kişilerde olmayıp sahibine farklı olma imkanı sunmaktadır. Veblen’e göre pahalı malların tüketimi çok değerlidir, kayda değer öge içeren bu mallar onlara ekstra hizmet verebilirlik sağlamaktadır (Veblen, 2007, 103). Aylak sınıf tarafından bu tür malların fiyatı arttıkça o mallara olan talep miktarı da artmaktadır.

John Stuart Mill’de, Veblen’e benzer şekilde, bazı sınıfların tüketim kararlarında ihtiyaçları olmasa dahi statülerini korumak için gerekli olduğunu düşündükleri mallara harcamada bulunduklarını gözlemlemiştir (Kızılkaya, 2001, 54). Tarih boyunca hemen her toplumda varlık gösteren aylak ve azınlık sınıf, moda ve reklam faaliyetlerinin etkisiyle tüketimlerini şekillendirmeye devam etmekte ve toplumu oluşturan büyük bir kesimden farklılaşmaktadır.

2.1.4. Çarpıcı Boş Zaman

Servete sahip olmanın işareti Veblen'e göre emek gücü gerektiren faaliyetlerden kaçınmaktır. Üretim faaliyetleri ise yoksulluk göstergesidir (Veblen, 2005, 41). Aylak sınıf, toplum için faydalı her türlü faaliyetten uzaklaşmakta, böylece geçinmek için çalışmaya ihtiyacı olmadığını çevresine kanıtlamaya çalışmaktadır. Aylak sınıfa göre elde edilen servetten zevk alınabilmesi için bu servetin toplumca bilinmesi gerekmektedir. Bunun kanıtı olarak ise aylak sınıf, diğer insanların çalışmaktan dolayı zaman ayıramayacağı üretken olmayan faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

Çalışmadıkları için arta kalan boş zamanları, aylak sınıf için birer övünç kaynağıdır; ancak bu boş zamanı Veblen, hareketsizlik veya üşengeçlik anlamında kullanmamıştır. Çarpıcı boş zamana sahip olan kişiler, zamanlarını kullanarak ortaya maddi herhangi bir şey çıkarmaktan imtina etmektedir; ancak sanatsal faaliyetlerde, düşünsel tartışmalarda bu boş zamanlarını harcamaktadır. Örneğin; toplumun ilgisini çekmeyen unutulmuş bir dil üzerine çalışmalar, sporların kurallarına dair tartışmalar, bazı hayvanların en iyi nasıl besleneceğine dair çalışmalar boş zamanları harcamak için iyi bir yöntemdir.

Geçinmek için çalışmaya gerek duymayan bu kişiler, dünyanın değişik yerlerinde ilginç ve uzun tatiller yapmakta ve gittikleri yerlerden, diğer insanların ilgisini çekecek olan hediyelik eşyalar getirmektedir. Dolayısıyla çarpıcı boş zaman, bir mal olarak algılanmakta ve bu değerli malın üretken faaliyetlerde kullanılmaması zenginliğin göstergesi olarak kabul edilmektedir.

2.1.5. Sanayinin Kaptanları ve Sabotaj

Veblen tarafından sanayinin kaptanları olarak nitelendirilen makine çağındaki iş adamları, merak içgüdüsünün katkısı ile yıllarca birikerek oluşmuş bilgi stokunun sonucunda icat edilen endüstriyel makinelerle sahipliğin getirdiği mülkiyet haklarından çıkar sağlamaya başlamıştır (Hall, 2012, 414). Üretim sürecinin herhangi bir aşamasında yer almayan bu grup, mülkiyet haklarının tanımlanmasıyla birlikte Marx'ın analizine benzer bir şekilde işçilerin emeklerinden bir nevi artı değer sağlayarak kendilerine pay sağlamaya ve zenginliklerini artırmaya başlamıştır.

Veblen'e göre sanayinin henüz gelişmediği dönemlerdeki geçim mücadelesi ve toplumun üretim çabası neticesinde belirli bir seviyeye kadar teknolojik gelişme sağlanmıştır (Veblen, 2005, 33). Teknolojik gelişmenin giderek ilerlemesi ve kitlesel

üretim imkanı sağlaması ile birlikte üretimde verim artmış, iş sahipleri geçim mücadelesini geride bırakıp konfor odaklı çalışır hale gelmiştir.

Sanayinin kaptanlarının Veblen'e göre tek amacı, karlarını maksimize etmek olduğu için, onlar toplumun refahını sağlamak adına herhangi faaliyette bulunmamaktadır. Bu durumu Veblen (2007, 53) şöyle ifade etmiştir: "Malların ve hizmetlerin üretimi kazanç sağlamak için yapılır ve malların çıktısı iş adamı tarafından kontrol edilir." Bu kontrol etme işlemi ise, üretim miktarını, karı maksimize edecek biçimde kısımayı ifade etmektedir. Üretim miktarını bilinçli olarak kısma faaliyeti Veblen tarafından sabotaj olarak adlandırılmıştır.

Sabotaj, karlarını makul ölçüde tutmaya yani Veblen'e göre maksimize etmeye çalışan kaptanların uyguladığı sanayide geciktirme, engelleme ve üretimin kısıtlanması gibi faaliyetlerdir (Veblen, 2011, 24). Veblen'e göre kar güdüsüyle üretim miktarının düşürülmesi, uluslararası rekabete, savaşlara, depresyonlara ve büyük işsizliklere neden olmaktadır. Bu faaliyetler ile arz ve talebin eşitleneceği miktarda üretim yapılmasından kaçınılmaktadır; çünkü fazla üretim fiyatların düşmesine karların azalmasına neden olmaktadır.

Üretilecek olan malların seçimi ise toplumun ihtiyacı veya talebe göre değil yine kar odaklı gerçekleştirilmektedir. Şirketlerin karlılığını düşünen iş adamları, faaliyetlerini toplumun refahı adına değil kendi çıkarları için yaptıklarından üretim seviyesi piyasadaki karı en çoklaştıran düzeyde belirlenmektedir. Üretimin bilinçli olarak düşük düzeyde tutulması üretilen malların fiyatlarını artırırken, daha az üretimin daha az işgücü gerektirmesi nedeniyle de emeğe olan talep azalmakta ve ücretler düşmekte bunun sonucunda işsizlik ortaya çıkmaktadır.

2.1.6. Finans ve Girişimcilik

Veblen'e göre, el işçiliğinin hakim olduğu dönemde atölye sahipleri küçük bir miktarda ve kaliteli üretim yapmaktaydı. Bu iş onlar için zanaat olarak kabul edilmekte ve üretimin arkasındaki esas güdü ustalık güdüsü olup, kar elde etmek ikinci planda değerlendirilmekteydi. Makineleşmenin ekonomik sistem üzerindeki hakimiyetini artırmasıyla birlikte, üretim hacminin büyümesi, krediye erişim imkanlarının artması ve büyük miktarlardaki sermayenin temini kitlesel üretime yol açmıştır.

İlkel dönemlerde ustalık içgüdüleriyle yapılan üretimde kullanılan araç ve gereçlerin mülkiyetinin sahipliği, üretimi küçük hacimlerde ve geçim sağlama amacıyla yapan

ustalardaydı bulunmaktaydı; ancak endüstrinin gelişimi ile birlikte üretimde kullanılan araç ve gereçlere sahip olunan dönemlerden kitlesel üretime geçildikçe bu araç-gereçlerin mülkiyeti, üretimle fiili bağlantısı bulunmayan iş adamlarına ve onların atadığı profesyonel yöneticilere ve şirketlere geçmiştir.

19. yüzyılın sonlarında başlayan Taylorizm üretim yöntemi ile birlikte bireysel sermaye birikiminin, yerini büyük şirketlerin birikim süreci almıştır. Büyük şirketlerin ortaya çıkışı yeni yönetici sınıfın temellerini atarken, bu sınıfın gücü sahip olduğu sermayelerinden gelmiştir. Makine çağında var olan sanayinin kaptanları, finansal araçların çeşitlenmesi, kredi faaliyetlerinin hacminin artması ile birlikte gözlerini reel üretim faaliyetlerinden finansal faaliyetlere çevirmiştir. Bu dönemde işinin başında olmayan ve aylak sınıfı oluşturan iş sahipleri, el işçiliği çağının aksine işletmenin üretim faaliyetlerini gerçekleştirmek ve kontrol etmek üzere profesyonel yöneticiler istihdam etmeye başlamışlardır (Jo, Henry, 2005, 25). Bu yöneticiler daha önce ustalık içgüdüsüyle üretim maksimizasyonu peşinde koşan kişilerken, makine çağının başlaması ile kaybettikleri küçük üretim atölyelerinin aksine büyük şirket ve fabrikalarda istihdam edilmeye başlamıştır. Ayrıca çalıştıkları atölyelerin sahipliklerini kaybetmeleriyle birlikte bu zanaatkarlar, 19. yüzyılın başlarında teknolojik ilerleme hedeflerini kaybetmişler ve kar odaklı bir üretim biçiminin içerisinde yer almaya başlamışlardır.

İşinin başında olmayan iş sahipleri kısa dönemde karlarını artırmak adına reel üretim faaliyetlerini ikinci plana atarak finansal faaliyetlere yönelirken, işinin sahibi olmayan; ancak üretim organizasyonu ile ilgilenen profesyonel yöneticiler ise üretimin sürdürülebilirliği ve etkin üretim teknikleri ile karlılığı artırmayı hedeflemişlerdir; ancak bu etkin üretim tekniklerini üretim süreçlerine adapte ederken yeni teknoloji geliştirmek yerine maliyetleri en aza indirmeyi sağlayacak üretim organizasyonlarını gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Yine bu dönemde, holding şirketleri kurulmaya başlamış, piyasalarda monopollerin gücü artmış, pazarlama ve reklamcılık faaliyetleri için büyük bütçeler ayrılmaya başlamıştır.

İşinin başında olmayan ve finansal faaliyetlerle ilgilenen kişiler, kredi bulmanın kolaylaşmasıyla harcamaları artan topluluk üyelerine, toplum içindeki maddi yarış ve gösterişçi tüketimden geri kalmamalarını aşılayarak satışlarını artırmış ve büyük kazançlar sağlamışlardır. İş yeri sahipliğinden profesyonel yöneticiliğe geçilen çağda kredinin önemini artırmasıyla daha önce sanayinin kaptanları olarak kabul edilen yeni

dönemde ise finansın kaptanları olarak anılmaya başlayan kişiler Keynes'in öne sürdüğü gibi "para perdesi"nin arkasına saklanarak büyük ayrıcalık ve kazanç imkanı bulmuşlardır (Hall, 2012, 415).

Toplumun çıkarının aksine kar maksimizasyonu hedefleyen finansın kaptanları, fiziksel sabotaj faaliyetlerinin dışında, artık daha karlı olduğu kabul edilen finansal araçları daha etkin kullanarak, borsada kazanç sağlamayı amaçlamışlardır. Krediye erişim imkanlarını artırmak adına finansın kaptanları bu dönemde şirketlerinin değerini olduğundan daha fazla göstermek yoluyla manipulasyon faaliyetleri de yürütmeye başlamışlardır.

2.1.7. Denge ve Evrim

Klasik ve Neo-Klasik İktisat fizik temelli yaklaşım sergilemektedir. Fiziğin yasaları gibi iktisadın da evrensel yasaları olduğunu varsayımlardır. Bu anlamda, kurumsal, kültürel, sosyolojik ve hukuki özellikler dikkate alınmadan tam rekabetçi dengenin sağlanabileceğini düşünmüşlerdir (Eren, 2016, 2). Neo-Klasik İktisat'ta ekonominin uzun dönemli denge durumu varılması gereken nihai bir durumdur. Bu anlamda Neo-Klasik İktisat ereksel olarak nitelendirilmekte ve olayların bir takım kabullerle birlikte mutlak sona ulaşılacağı varsayılmaktadır (Baş Dinar, 2015, 15).

Heterodoks iktisatçılar ise, Klasik İktisat'ı taksonomik yani kategorilerin sınıflandırılması aşamasında kalmakla eleştirmiş, kalıtsal veya evrimsel düşünceleri dikkate almayan bir yaklaşım olarak kabul etmiştir. Neo-Klasik İktisat'ın temsilcileri ise evrimciliğe yüzeysel referanslar verseler de kabul ettikleri denge yasasının statik bir yaklaşım oluşu "kümülatif nedensellik dizisi" içinde düşünmelerine engel olmuştur (Chavance, 2009, 9).

Klasik İktisat'ın taksonomik olması, ekonomiyi oluşturan kurumları ve bireyleri sınıflara ayırsa da onların gelişiminin veya birbirleriyle etkileşimlerinin dikkate alınmamasına yol açmıştır. Dolayısıyla bu yaklaşımın araştırmaları, ekonomik koşulların getirdiği sınırlamalarla kısıtlı kalmıştır. Kurumsal değişimlerden kaynaklanan ekonominin gelişimi, toplumu oluşturan sınıfların faaliyetleri, kurumların topluma etkileri ve değişimi Klasik İktisat tarafından görmezden gelinmiştir. Kurumsal İktisat'ın temsilcileri ise ekonomiye bütünüyle yaklaşp, bütünü oluşturan parçaların yani kurumların ve bireylerin kararlarının birbirleriyle olan etkileşimlerini çalışmalarına konu etmişlerdir.

Charles Darwin'in 1859 yılında yayınladığı ünlü "The Origin of Species by Means of Natural Selection" Türkçe'ye "Türlerin Kökeni" olarak çevrilen çalışmasıyla temeli atılan evrim kavramı zaman içerisinde sosyal bilimcileri de etkilemeyi başarmıştır. Marx, Schumpeter ve Veblen gibi iktisatçılar Darwin'in tezlerinden yararlanarak kendi çalışmalarında bu konu üzerine fikirler üretmişlerdir. Evrim anlayışı, doğal seçim, mutasyon gibi canlılarının dönüşümünü ve farklılaşmasını konu almaktadır. Bu farklılaşma ortalama bir insan ömrünün direkt olarak gözlemlemeye yetmeyeceği, kadar uzun yıllar içerisinde gerçekleşmekte ve varılacak sonucun tahmin edilemediği, belirsiz bir süreci konu almaktadır.

Veblen'e göre Darwinizm sadece biyolojik bir evrim teorisi değildir, ortaya çıktığı dönemde tüm disiplinleri etkilemiştir; ancak dönemin ana akım iktisadı, evrim teorisini iktisat çalışmalarına dahil etmemiş ve ekonomi bilimini statik bir bilim olarak görmeye devam etmiştir.

Kurumsalcı iktisatçıların yanı sıra Marx da evrimsel düşünceye önem vermiştir. Darwin'in kitabını okuduğunda kendi doğal tarih görüşüne çok uygun olduğunu düşünmüş; ancak daha sonrasında Darwinizm'in içerdiği Malthusçu nüfus düşüncelerinin kendi görüşleriyle tutarsız olduğunu kabul etmiş, ayrıca Darwin'in aşamalı ve uzun zaman alan evrim anlayışı yerine ani değişikliklere izin veren Hegelci yaklaşımı benimsemiştir (Clark, Juma 1988, 201).

Marx, toplumun yaşadığı sınıf çatışmaları sonrasında gerçekleşmesi mümkün yapıları incelemiş ve varılacak sonuçların kısa sürede ortaya çıkacağını ve bu değişimin ortalama bir insan ömrü süresince doğrudan gözlemleneceğini düşünmüştür, dolayısıyla Darwin'in evrim anlayışının ucu açık, belirsiz, tahmin edilemeyen yapısını reddetmiştir. Marx'ın bu anlayışı onu Darwin'in evrim teorisi yerine daha çok devrimci bir yapı sergileyen anlayışa itmiştir (Araz r, 2009, 11).

Herhangi bir son nokta veya optimal sonuç garantisi olmayan Darwin'in Teorisi'nin aksine Marx toplumun ilerlemesi ve gerçekleşecek devrim sonunda varılacak en üst toplum düzeninin komünizm olduğunu düşünmüştür. Dolayısıyla Marx tarafından, komünizmin varılabilecek en son ve en verimli sistem olduğu kabul edilmişken, Darwin'in anlayışında ise toplumların yaşadığı evrim süreci sonsuza kadar devam etmekte ve ilerleyen zamanın toplum açısından her zaman daha iyi sonuçlar doğuracağı garanti edilmemektedir.

İnsanların farklı sosyal çevrelerde yaşaması ve toplumla birlikte yaşama zorunluğu, kendilerini topluma uyum sağlayan davranışlar geliştirmeye itmiştir (Hunt, Lautzenheiser, 2011, 495). Veblen, Darwin'in biyolojik evrim yaklaşımını ekonomi bilimine uyarlamayı amaçlamış, böylece evrim anlayışının iktisadi davranışları ve sosyal davranışları etkilemesini hayatın ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiştir. Sosyal yapının değişim sürecini “var oluş mücadelesi” (Veblen, 2005, 125) olarak nitelendiren Veblen, doğal seçim süreci içerisinde kurumların ve düşünce alışkanlıklarının değişime uyum sağladığını, bireylerin de bu süreç içerisinde çevrelerine uyum sağladığını düşünmüştür. Basitçe güçlü ve çevreye uyum sağlama yetenekleri daha gelişmiş olanların ayakta kalıp, yaşamlarını devam ettirebildiği, çevreye uyum sağlayamayanların ise tarih sahnesinden silindiği Darwinyen süreci Veblen, toplum ve kurumlar için adapte etmiştir.

Veblen'in İktisatı'nda Neo-Klasik denge yaklaşımının aksine kümülatif nedensellik ilkesi dikkate alınırken, iktisadi olaylar herhangi bir sona varmamakta ve sürekli değişim göstermektedir. Doğrudan varılacak bir sonuç ya da son nokta bulunmamaktadır. Ona göre herhangi bir son dönem ve varılabilecek en üst yapı da bulunmamaktadır. Bireyin ekonomik yaşam öyküsü, sürecin ilerlemesiyle birlikte değişen koşullara adapte olan birikimli bir süreçtir, hem birey hem de çevresi varılan son sürecin bir noktasıdır (Veblen, 1898, 391) ve bu nokta evrilmeye ve değişmeye devam etmektedir. Teknolojinin de tıpkı kurumlar gibi kümülatif nedensellik ilişkisi içerisinde birikimli olarak değiştiğini düşünen Veblen'e göre kurumların evrimi de, teknoloji ve içgüdüler arasındaki etkileşimle beraber gerçekleşmektedir (Chavence, 2009, 14).

Metodolojik Darwinci olan Veblen, insanların doğal ve sosyal çevrelerinin, onların davranışlarını etkileyerek şekillendirmesinde rol oynadığını düşünmüştür. Davranışların şekillenmesi, toplumun bu davranışlara cevap vermesi ise uzun zamanlar içinde pürüzsüz olarak gerçekleşmektedir, yani Marx'ın anlayışındaki gibi toplum bir sistemden diğerine insan ömrünün gözlemlemeye yeteceği bir sürede büyük aşamalar kaydederek geçemeyecektir. Veblen'e göre, birey çevresinden ayrı düşünülemez; toplum ve birey birbirlerini etkileyerek değişimlerini sürdürmektedir.

İnsanın düşünce ve davranış kalıpları ilişkili olduğu yakın çevresindeki örf, adet, gelenek ve görenekler tarafından şekillenmektedir. Bu şekillenme süreci ise tıpkı

evrim gibi sürekli değişen ve devamlılığı olan bir yapı sergilemektedir. Bireyin dūřünce alışkanlıkları ve geçmiş dönemin mekanik etkileri bugünü şekillendirmekte ve bugün şekillenen yapıların gelecekte nasıl değişim göstereceği ise bilinmemektedir.

Evrım anlayışının sadece bireyleri değil kurumları da etkilediğini dūřünen Veblen’e göre “Sosyal evrim, dūřünce alışkanlıklarının yaşam ile uyumlu koşullarının etkisiyle seçici şekilde uyarlanması sürecidir. Dūřünce alışkanlıklarının adaptasyonu kurumların büyümesini sağlamaktadır” (Veblen, 2007, 141). Kurumların değişen yapısı, insan alışkanlıklarını etkilerken aynı zamanda bu değişiklikler de insan doğasını etkilemektedir. Kurumların seleksiyon süreci toplumsal yapının da değişimine neden olmaktadır. Beřeri kurumlardaki ilerleme dūřünce alışkanlıklarının doğal seleksiyonuna neden olarak bireylerin bu değişime uyum sağlamasını zorunlu kılmaktadır (Öncü, 2015, 11). İnsan, çevresinden etkilendiği gibi kurumlar da toplumdaki değişikliklerden etkilenerak şekillenmekte; ancak yerleşik adetlerin, egemen kurumsal yapının ve alışkanlıkların değişmesi uzun zaman almaktadır.

Ayrıca evrim, tıpkı Darwin’in teorisinde olduğu Veblen açısından da sadece iyi sonuçlar doğurmamaktadır ve bazı açılardan ilerici değildir. Veblen’e göre ilkel dönemlerde toplumdaki her kişinin üretkenlik açısından bir rolü varken, daha ileri dönemlerdeki “değişmelerle” birlikte toplum içerisinde farklılıklar ortaya çıkmış, bir grup zenginleşirken diğer grup daha zor şartlarda yaşamaya başlamıştır. Bunun yanı sıra bazı kurumlar ve çıkar grupları değişime bilinçli veya bilinçsiz olarak karşı çıkmışlardır. Veblen’e göre “kurumlar geçmiş süreçlerin ürünüdürler ve geçmiş koşullardan uyarlanmışlardır. Bu nedenle günümüzün şartlarına uyum sağlamamaktadır” (Veblen, 2007, 126). Günümüzün şartlarına uyum sağlayamayan ve değişmelerle birlikte yok olma tehlikesiyle karşılan kurumlar değişime direnen, statik yapılar olarak nitelendirilmektedir.

Değişime direnen kurumları “imbecile-embesil kurumlar” olarak nitelendiren Veblen, kurumların doğası gereği statik olsalar dahi teknolojinin dinamik etkisi sonucu yeniden şekillendirilebileceğini savunmuştur (Brette, 2003, 461). Veblen’e göre, Aylak Sınıf ve yağmacı kültür de değişime karşıdır; çünkü bu sınıf toplumda ayrıcalıklı durumdadır ve mevcut konumlarını kaybetmek istememektedir. Daha sonraki zamanlarda ise sanayinin kaptanları olarak anılan kişiler de yeni ve daha verimli bir üretim biçimine ve yeni bir kuruma karşı olduğu gibi, daha ileri bir

endüstriyel organizasyonun gelişmesine de karşı çıkmakta ve onu engellemeye çalışmaktadır (Veblen, 1904, 39).

Birçok iktisatçı çalışmalarında evrim konusuna yer vermiştir. Marshall da bunların başında gelmektedir. Marshall iktisat bilimini, serveti ve insanı inceleme bilimi olarak tanımlamıştır (Rüya, Toigonbaeva, 2011, 291). Marshall, iktisat bilimi için şunları yazmıştır. “İktisat da biyoloji gibi içsel doğası ve oluşumu yanında dışsal biçimi de sürekli değişen madde ile ilgilenmektedir; bu nedenle iktisat, geniş anlamda biyolojinin bir dalıdır” (Marshall, 1898, 772’den aktaran Eren, 2016, 3).

Marshall’ın iktisadı, klasik yaklaşım yerine biyoloji temelinde ele almasının, dolayısıyla analizine evrimci özellikler eklemesinin amacı daha gerçekçi bir analizin mümkün olacağını düşünmesidir (Marshall, 1898, 317); ancak evrim anlayışının analize katılması, Marshall’a ekonominin bütünüyle gözlenebilmesi imkanını tanımamıştır. Aşama aşama gerçekleşen süreç içerisinde Marx’ın ani devriminin aksine uzun zaman içerisinde değişimlerin ortaya çıktığını savunan bu yaklaşım marjinal analiz için de bir araç sağlamıştır. Veblen, Marshall’ın statik analizin, alternatifini aramasını olumlu bulsa da sonuca ulaşamadığını, ekonominin dinamik bir analize ihtiyacı olduğunu iddia etmiştir (Savaş, 1998, 650).

2.1.8. Mühendisler ve Teknoloji

Kapitalizmin günümüzdeki halini almasında, bir dengeden diğerine geçilmesinde, konjonktür dalgalarının ve ekonomik krizlerin baş göstermesinde teknoloji etkin bir rol oynamaktadır. Veblen’e göre teknoloji üretim süreçleri, satış ve pazarlama faaliyetleri üzerine etki etmesi vb. nedenlerle toplumdaki dinamikleri etkileyerek düşünce kalıplarının değişimine ve şekillenmesine yol açmaktadır.

Veblen’e göre teknoloji, deneyim ve mühendisler üretim sanayisinin vazgeçilmezleridir (Veblen, 2011, 71). Ona göre, teknoloji insanlığın ortak bilgi stoku üzerinden gelişerek refahı artıran bir kazanımdır (Gürkan, 2007, 241). Veblen, teknolojik gelişimi kişilerden ziyade topluma bir değer olarak yüklemiştir; çünkü bilgi kümülatif bir şekilde ilerlemektedir ancak; çalışmalarında mühendislere ayrı bir önem vermiş, kurumların ve toplumun ileriye doğru gelişiminde mühendislerin özel bir önemi olduğunu düşünmüştür; çünkü üretim mühendislerin bilgisi ve denetimi olmadan yapılamamaktadır.

Veblen'e göre üretim tarafında görev alan mühendis ve işçi sınıfı, sanayi kaptanlarının aksine toplumun refahının artması adına üretim düzeyini maksimize etmeyi böylece fiyatların düşürülmesini amaçlamaktadır. Nihai amaçları birbirinden farklı olan sanayinin kaptanları ve mühendisler arasında bu nedenle çıkar çatışması ortaya çıkmakta ve bu durum toplum içerisinde var olan sınıf yapılarının birbirlerinden ayrışmasına yol açmaktadır. Bu çıkar çatışmasında işçiler ise mühendislerden taraf olarak yer almaktadır. Veblen'e göre, mühendisler üretim sürecindeki önemlerinin artması ve aralarında işbirliği yapmaları neticesinde sanayi kaptanlarını sistem dışına itebilecek güce sahip olacaklardır. Bu yönüyle Marx'a yaklaşan ve oldukça devrimci bir analiz yapan Veblen'e göre işe gelmeyen mülk sahiplerinin mülkiyet üzerindeki hakkı da tartışmaya açılmalıdır. Sanayinin kaptanlarının mülk üzerindeki hakkı tartışmaya açıldığında sistemi etkilemenin ve haklarını elde etmenin yolu "ülke sanayi sisteminin genelini iş yapamaz duruma getirmeye yetecek kadar" (Veblen, 2011, 84) karşı sabotajdan geçmektedir.

Karşı sabotaj sanayi kaptanlarının üretimi, karı maksimize edecek ölçüde düşük tutmasına mühendislerin verdiği bir cevap niteliğindedir. Karşı sabotaj ya da diğer anlamıyla tüm mühendis ve işçilerin birleşerek büyük bir grev ile birlikte fabrikaların üretim yapmasına engel olması, sanayi kaptanlarının karlarının sıfıra inmesine ve mülkiyetlerinin artık bir anlam ifade etmemesine yol açacaktır.

Veblen'e göre halkın emek arz eden kesiminin iş adamlarının emirleri altında çalışmasından mutlu olmasına rağmen, bu durum bir takım tahrik ve bilinçlendirme hareketleriyle birlikte değişebilecek; ancak bu zihniyetin oluşması için uzun bir zaman gerecektir (Veblen, 1921, 8-9). Bu tahrik ve bilinçlendirme hareketlerinin gerçekleşmesi için, işçilerin sendikal faaliyetlere önem vermesi ve mühendislerle iş birliği yapmaları gerekmektedir. Tıpkı kurumsalcı iktisatçılar gibi Marksist yaklaşım da teknolojiyi, ekonomik ve kurumsal değişimin ana nedeni olarak kabul etmiştir (Hodgson, 2001, 64) ancak; bu değişim kapitalistlerin sermaye birikimi faaliyetinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de "mucitler ve teknisyenlere" Marksist yaklaşım özel bir konum atfetmemiştir.

Çalışmalarında inovasyon ve teknolojinin önemini sık sık vurgulayan Schumpeter ise, teknolojinin arkasında yatan nedenler bakımından Veblen ile farklı düşünmektedir. Schumpeter, teknolojik gelişmenin ana kaynağı olarak sadece girişimciyi görürken, Veblen teknolojik gelişmenin tek nedeninin girişimci gibi tek bir bireye

indirgenemeyeceğini düşünmektedir; çünkü Veblen'e göre teknolojinin gelişimi bireysel ya da özel inisiyatif sonucu değil toplu çalışma ve birikim faaliyetleri neticesinde gerçekleşmektedir. Teknolojik olarak yapılan inovasyonu son kertede girişimci olarak adlandırılan birey yapsa dahi, bu birey eğer geçmişin tecrübeleri ve bilgi birikimi olmasaydı bu gelişimi gerçekleştiremeyecek ve ilerleme söz konusu olamayacaktır.

2.1.9. Alışkanlıklar ve İçgüdüler

Veblen, sosyoloji, psikoloji ve politikayla ilgilenmiş ve çalışmalarında çok yönlülüğünü göstermiştir. John Dewey ve William James'in psikolojiyle ilgili teorilerini incelemiş ve bunlardan etkilenmiştir (Latsis, 2006, 5). Kendi çalışmalarında da alışkanlık, içgüdü, kültür ve sosyal faktörler gibi insan davranışlarının şekillenmesini sağlayan birçok kavramı analiz etmiş ve bunları ekonomi bilimi ile ilişkilendirmeye gayret etmiştir.

Veblen'in alışkanlık ve içgüdü kavramı insan davranışlarını şekillendiren bir unsur olarak bireyi toplumsal yapıdan doğrudan etkilenen bir sonuç olarak ele alırken, insanların doğal içgüdülere sahip olması ise onların özgün birer birey olarak ele alındığına işaret etmektedir. Dolayısıyla birey, toplumdan etkilenirken kendi özelliklerini de içgüdüleri doğrultusunda koruyabilmektedir ve genlerinden gelen özellikler sayesinde diğerlerinden farklılaşabilmektedir.

Veblen'e göre alışkanlıklar süreklilik teşkil etmektedir. Eş zamanlı bir bakış açısı ile ele alındığında bireyler dahil olduğu farklı faaliyet alanlarındaki aktivitelerde birbirlerine bağımlı haldedir (Brette ve diğ, 2017, 16). Süreklilik prensibi, bireyin karakteristik davranış özelliklerinin patika bağımlılığına işaret etmektedir. Bireylerin davranışının içeriği ve yoğunluğu geçmiş dönemlerin alışkanlık süreçlerine bağımlılık göstermektedir.

Veblen'e göre çevre ve kurumların yanında alışkanlıklar, kişiler tarafından bilinçli ve kasıtlı olarak da oluşturulmaktadır. Kurumsal sistem alışkanlıkları kısıtlamakta ve şekillendirmektedir.

“Diğer hayvanlar gibi, insan çevreden gelen uyarıcıları cevap veren bir aktördür. Diğer türler gibi insan da alışkanlık ve eğilimlerin yarattığı bir varlıktır. Ancak, diğer türlerden daha yüksek derecede zihinsel olarak alışkanlıkların içeriğini kavrar ve bunların farkına vararak, zevk almaya çalışır. İnsan seçkin bir anlamda akıllı bir ajandır.” (Veblen 1898, 80).

Alışkanlıkların yanı sıra doğuştan gelen bazı özellikler Veblen'in analizlerine konu olmuştur. Veblen'e göre insanoğlunun temelde iki tip içgüdüğü bulunmaktadır: Basit ve karmaşık içgüdüler (Barnett 2017, 542). Basit içgüdüler aslında insana özel olmayan tüm canlılarda görülebilecek açlık, öfke, cinsellik, üreme, nefret, beslenme, işbirliği gibi içgüdülerdir. Bunlara sahip olmak insanları diğer canlılardan ayırmazken, bireyde oluşumu kalıtsal özellikler ve gen aktarımı sayesinde gerçekleşmektedir.

Karmaşık içgüdüler ise, basit içgüdülerin aksine zamanla değişmekte, dolayısıyla değişen çevresel koşullara uyum sağlayarak insan davranışlarının da şekillenmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla karmaşık güdülerin tıpkı basit güdüler gibi temelinde kalıtsallık ve gen aktarımı yatarken zamanla kültürel faktörler tarafından şekillendirilmiş ve bugünkü hallerini almışlardır. Tıpkı evrim gibi karmaşık içgüdüler de sürekli değişmeye devam etmektedir. Karmaşık içgüdüler ustalık, ebeveynlik, güzellik, oyun ve merak olarak sıralanmaktadır. Basit içgüdülerin bazıları, karmaşık güdülerin temel parçalarını oluşturmuştur. Örneğin; ebeveynlik içgüdüğü; cinsellik, beslenme ve topluluk güdülerini tarafından oluşmuştur (Barnett, 2017, 544). Bu içgüdülerin bazıları, diğer canlılarda bulunsa dahi onlardan daha farklı ve gelişmiş özellikler taşımaktadır.

Veblen'e göre karmaşık içgüdüler sadece biyolojik özellikler tarafından oluşmamıştır. Dolayısıyla oluşumları sadece biyolojik özelliklere indirgenmemelidir (Veblen 1914, 2). Alışkanlıklar ve içgüdüler tarih boyunca tecrübe edinilen deneyimler ile birlikte bugünün insanını etkileyen kalıtsal eğilimlerdir ve bu eğilimler de insan davranışlarını şekillendirmektedir.

Veblen, *The Theory of Leisure Class* (1899) adlı eserinde en önemli üç içgüdüye özellikle vurgu yapmıştır. Bunlar, ebeveynlik, merak ve ustalık içgüdüleridir. Ebeveynlik içgüdüğü çocukların bakımı, üreme dürtüsü ve akrabalarla olan duygusal bağlarını kapsamaktadır. Veblen'e göre tüm fedakârlık duygularının altında bu güdü yatmaktadır (Latsis, 2006, 7). Merak içgüdüğü ise insanlığın gelişmesinin temelinde yatan teknik yeniliklerin kaynağıdır (Anderson, 1933, 603). Merak içgüdüğünün gelişimi, dini ve batıl inançların, efsanelerin öğrenilmesi ve araştırılması sonucunda gerçekleşmiştir, ayrıca merak içgüdüğü bilimsel çabanın da çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Merak içgüdüğü üretkenliğin arkasında yatan ana nedendir. Aletlerin, eserlerin yapımında yaratıcılık ve inovasyonun arkasındaki esas güdüdür, dolayısıyla teknolojik gelişimin temel nedenidir. Bu yönüyle ustalık içgüdüğü ile arasında farklılık vardır. Ustalık içgüdüğü bireyleri etkin işe yönlendirmekte ve zamanlarının boşa harcanmasından kaçınmayı tarif etmektedir (Jones, 2010, 32). Kısaca sorumluluk sahibi olmak, zanaat yapmak, üretim faaliyetlerinde bulunmak için ustalık içgüdüğüne ihtiyaç duyulmaktadır. Ustalık içgüdüğü var olan teknoloji ve üretim tekniğiyle faydalı iş yapma anlamına gelirken; merak içgüdüğü yeniliklere, teknolojinin gelişimine ve inovasyonlara yol açmaktadır.

Veblen'e göre, bir tarafta toplum yararına olan diğer tarafta ise diğer bireylerin çıkarına ters düşen bireysel içgüdüler bulunmaktadır. Faydalı olanları ustalık, ebeveynlik ve boş merak olarak sınıflandırılmaktadır. Bunlar, üretkenliğini artırıp, diğer bireylerin dikkate alınarak onlar üzerinden haksız kazanç elde edilmesinden vazgeçilmesine yol açmaktadır. Kurumların değişimini ve gelişimini sağlayan bu içgüdülerdir; çünkü temellerinde üretkenlik yatmaktadır.

Toplumun çıkarlarına ters düşen ve daha çok bencillikle ilişkili olanlar ise kıskançlık ve açgözlülük güdüleridir. Kıskançlık güdüsü, kişilerin kendilerini toplumda ait olduğu sosyal sınıftaki diğer insanlarla kıyaslamasına, onlara göre ön plana çıkmak adına aşırı harcamalar yapmalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla gösterişçi tüketimin ana nedeni kıskançlık güdüsüdür. Açgözlülük güdüsü ise, bireyin kendi çıkarları dışında toplumu önemsememesine kendi çıkarları ile toplumun çıkarları arasında çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Veblen'e göre ebeveynlik içgüdüğü ile kişi kendisinden çok ailesini, akrabalarını, ulusunu hatta tüm insanlığı düşünüp, değer verirken tam karşıtı olan açgözlülük güdüsü ise bencilliği ön plana çıkarmaktadır. Neo-Klasik Teori'nin varsayımındaki rasyonel insan Veblen tarafından açgözlü olarak adlandırılmaktadır. Veblen, açgözlü bireyin kendi çıkarının peşinde koşmasının toplumun çıkarını maksimize etmediğini düşünmektedir. Bireylerin gösterişçi tüketim istekleri ve daha konforlu yaşam sürme isteği neticesinde açgözlülük içgüdüğü toplumda aşırı rekabete, ahlaki olmayan davranışlara yol açmakta ve gelirin dengesiz dağılmasına neden olmaktadır.

3. KURUMSALCI İKTİSATÇILAR VE ETKİLENDİKLERİ OKULLAR

3.1. Veblen’ile Ortak Düşünceleri Olan İktisatçılar ve Okulları

Veblen, Albert Einstein’a anlamlı gelen tek iktisatçıydı (Ganley, 1997, 245). Einstein, Veblen’i döneminin en önemli ekonomi teoristi olarak kabul etmiştir. Bunun nedenlerinden biri Veblen’in bilim metodolojisinin analizinin kendisinin yaklaşımıyla olan uyumudur. Veblen’in çok yönlü çalışmaları bir çok düşünürü ve iktisatçıyı etkilemiştir. Çalışmalarında çok geniş bir konu yelpazesine sahip olan Veblen, elde ettiği bilgi birikimini diğer bilim dallarından ve farklı iktisat okullarından sağlamıştır.

3.1.1. G. Schmoller ve Alman Tarihçi Okulu

Alman Tarihçi Okul’a göre, iktisada ilişkin yasalar, Klasik İktisat’ın dedüktif yöntemiyle bulunamamaktadır. Dedüktif yöntemde, belirli önermelerden hareket edilerek sonuçlara ulaşılmaya çalışılmakta ve analizlerde tümdengelim yöntemi kullanılmaktadır. Ekonomi için statik ve dinamik nitelikte sosyal yasalar olsa dahi henüz ortaya çıkarılmamıştır (Kızılkaya, 2001, 18). Klasik İktisat’ın ön kabullerle hareket ettiğini düşünen Alman Tarihçi Okul temsilcilerine göre başta kabul edilen önermeler yanlış olduğundan varılan sonuçlar da yanlış olmaktadır.

Gustav von Schmoller, kurumsal düşünceleri olan ve reform yanlısı bir düşünce adamıdır. *The Idea of Justice in Political Economy*, (1894) adlı eserinde farklı ulusların siyasi ekonomilerinin farklı dönemlerde karşılaştırmalı olarak incelenmesinde doğal ve teknik şartların yanı sıra “kurumlar ve organlara” yoğunlaşılması gerektiğini vurgulamıştır (Chavance, 2009, 4).

Schmoller’e göre kurum; siyasi, hukuki veya ekonomik nitelikte uzun yılların etkisiyle ve belirli eylemler sonucu oluşan toplumsal uzlaşdır. Kurumlara mal-mülk, kölelik, evlilik, piyasa, para ve endüstriyel özgürlük kavramlarını örnek olarak veren Schmoller’e göre; alışkanlık, ahlak kuralları ve yasaların birbiriyle tutarlı olmasıyla oluşan bir sistem kurum olarak adlandırılmaktadır (Chavance, 2009, 4). Schmoller’e göre ekonominin gelişimi, daha iyi kurumların ortaya çıkmasıyla gerçekleşmektedir (Chavance, 2009, 6).

Schmoller, insan davranışlarının şekillenmesinde kültürel ve toplumsal etkenlerin rol oynadığını ayrıca ekonomik gelişmelerde de psikolojinin etkili olduğunu düşünmüştür. Davranış kalıpları olarak nitelendirilen sosyal ve ekonomik olaylara yön veren kurumlar kültürden, psikolojiden ve içgüdülerden bağımsız değildir. Bu nedenle her toplumun ekonomik büyümesi ve gelişmesi birbirinden farklı olacak ve bunlar toplumun alışkanlıklarından bağımsız olmayacaktır. Alman Tarihçi Okul, Kurumsal İktisat ile üç yönden benzeşmektedir. Her iki yaklaşım da analizlerinde tümevarım metodunu kullanmış, doğa yasalarına itiraz etmiş ve iktisadın sosyoloji ve hukuk ile bağlantılı olduğunu düşünmüştür.

İngiliz Tarihçi Okul da Alman Tarihçi Okulu'na yaklaşım olarak benzetilmektedir. Temsilcilerinden Walter Bagehot, çalışmalarında kurumsal yapılara dikkat çekmiş, Ricardo'nun teorisini tündengelimci olmakla ve İngiltere'ye uyan teorisinin başka ülkeler için genelleştirilemeyeceğini vurgulayarak eleştirmiştir (Yıldırım, 2009, 12).

Alman Tarihçi Okul, tıpkı Kurumsal İktisat gibi gerçek bir teori oluşturamadıkları, olaylara sadece betimsel yaklaştıkları nedeniyle eleştirilmiştir. Alman Tarihçi Okulu'n temsilcilerinin gerçek bir teori oluşturmamalarının nedeni kurumların ve düşünce alışkanlıklarının toplumdan topluma değiştiğini düşünmeleri ve dolayısıyla tüm toplumlara hitap eden genel-geçer bir teori oluşturma imkansız olduğuna dair inançlarıdır.

3.1.2. Joseph Schumpeter

Girişimcilik ve teknoloji konusunda yazdıklarıyla dikkat çeken Schumpeter'a göre sistemin devamlılığını ve gelişmesini sağlayan ana faktör inovasyonlardır. İnovasyonlar, üretim sürecini etkileyerek bir denge durumundan yeni denge durumuna geçişe neden olmakta böylece ekonomik dalgalanmalara yol açmaktadır.

Schumpeter ve Veblen'in ortak noktalarından ilki ekonominin dinamik ve değişken yapısının kabulüdür. Veblen'in çalışmalarında da girişimci ve teknoloji, kurumların yapılarının farklılaşmasına ve ekonominin üretim düzeyinin değişmesine sebep olmaktadır. İkinci ortak nokta, Schumpeter'in de Veblen gibi ekonominin tam rekabet özellikleri taşımadığını düşünmesidir. Schumpeter, inovasyon ve teknik yeniliklerin - ki bunlar yeni bir ürün, teknik veya bulunan yeni bir hammadde olabilir- monopolün piyasa payının artmasına neden olabileceğini düşünmüştür.

İnovasyonların, toplum için olumlu sonuçlar doğurmaması ve tekelliliğe yol açmasının sebebi yöneticilerin ve firma sahiplerinin uygulamalarıdır. Schumpeter'e göre yönetici en karlı üretim yöntemini seçerken, girişimci zaman içinde en iyi üretim yöntemini arayan ve bulan kişidir (Araz Takay, 2013, 156). Schumpeter'e göre üretim sürecinde yeni kombinasyon uygulayan herkes (Schumpeter, 1983, 77) girişimci olarak kabul edilmektedir; ancak yöneticiler ve firmalar bu yeni kombinasyonlar içerisinde en karlı olanları seçeceklerdir.

Tıpkı Veblen gibi Schumpeter de konjonktür dalgalarının özel koşullar olduğunu ve ekonominin tekrar dengeye döneceğini kabul eden Klasik İktisat'ın aksine ekonominin gelişme sürecinde dalgalı bir yapı izlediğini ve konjonktür dalgalarının kapitalist sistemin evrim sürecinin doğal bir özelliği olduğunu iddia etmiştir (Minsky, 1992a, 104). Schumpeter'in analizinde yeniliklerin sahibi olan girişimci, ekonomide yaşanan dalgalanmaların da baş sorumlusudur. Schumpeter'e göre girişimci yaratma sevinci ve üretkenlik güdüsüyle hareket etmektedir.

Fayda konusunda da Veblen ile ortak düşünceleri olan Schumpeter'e göre Neo-Klasik Teori'nin fayda yaklaşımı eleştiriye açıktır. Ona göre girişimcinin davranışlarında ve motivasyonunda da herhangi bir rasyonellik bulunmamaktadır (Bögenhold, 2016, 5). Bu anlamda Veblen'in merak içgüdüleriyle hareket eden ve icat peşinde koşan küçük atölye sahipleri ve Schumpeter'in girişimcisi iktisadi kazançtan çok üretim ve yaratıcılık faaliyetleriyle ilgilenmektedir.

Schumpeter, konjonktür dalgalarının girişimcilerin faaliyetleri neticesinde ortaya çıktığını düşünmüş ve konjonktür dalgalarını inovatif faaliyetlere uyumluluk sürecinde gerçekleşen daralma veya coşkunluk dönemleri olarak tanımlamıştır (Araz Takay, 2009, 18). İnovasyonlar nedeniyle krediye ihtiyaç duyan yatırımcılar bankacılık sektöründen aldıkları kredilerle ekonomiye canlılık kazandırırken, artan kredi talebi faiz oranlarını artırmakta, yapılan yatırım harcamaları ise karlılığı ve fiyatları yükseltmektedir. Bu durum ekonominin genişleme dönemine girmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla Schumpeter'in analizinde herhangi bir yenilik eğer maddi bir kazanç yaratıyorsa, konjonktür dalgalarına neden olmakta ve inovasyon tanımını sağlamaktadır.

İnovasyon, inovasyonu gerçekleştiren girişimci ve bankaların sağladığı krediler, kapitalist bir ekonominin dinamik kalmasını sağlamaktadır. Dinamik yapı ve sürekli

değişim içerisinde bulunan kapitalizm ise bu dinamikliğini Schumpeter’e göre yaratıcı yıkım kavramına borçludur:

“kapitalist motoru harekete geçiren temel etken, yeni tüketim malları, yeni üretim yöntemleri, yeni pazarlar ve kapitalist girişimcinin ortaya koyduğu yeni endüstri organizasyon biçimleridir. Bu durum ekonomik yapının devrim halinde eski yapıyı yok ederek yenisinin oluşmasına yol açmaktadır. Yaratıcı yıkım, kapitalizmin esas gerçekliğidir” (Schumpeter, 1974, 83).

Yaratıcı yıkım eskiyi yeniyle değiştirmekte, yeni kurulan sektörler kaynakları eski sektörlerden kendilerine çekmektedir. Bu durum eski teknolojiye sahip makinelere duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmakta ve o teknoloji ile çalışan işletmelerin karlılığını azaltmaktadır.

Çalışmalarında teknoloji konusuna ayrı bir önem veren Schumpeter de kapitalizmin değişiminin arkasında yatan temel nedeni, tıpkı Veblen gibi teknolojik ilerleme olarak kabul etmiştir. Evrim konusuna da çalışmalarında yer veren ve işleyen sistemi bir noktadan diğerine hareketlendirecek temel etkenin teknoloji olduğunu düşünen Schumpeter’a göre teknolojik gelişmelerle birlikte ortaya çıkan değişimlere uyum sağlayan ve bunları içselleştiren şirketler, gelişimin bir parçası olup ömürlerini sürdürürken teknolojiye uyum sağlayamayan şirketler ise tarih sahnesinden silinmektedir. Teknolojiye uyum sağlayamayan şirketlerin yıkılış sürecini “yaratıcı yıkım” ile kavramsallaştıran Schumpeter, bu savıyla, Darwin’in doğal seçim düşüncesinin sosyal bilimlerde önemli bir temsilcisi konumuna yükselmiştir.

Doğal seçim anlayışına göre, çevresel koşullara optimum uyum sağlayan canlılar yeni formlar alarak varlıklarını sürdürürken, bu yeni koşullara uyum sağlayamayan, kendini yenileyemeyen canlılar ise yaşam sürelerinin sonuna gelmektedir. Schumpeter’in analizinde de teknolojiye ve inovasyonlara uyum sağlayamayan şirketler, sistemin dışına itilerek, iflas edecektir. İnovasyonlara uyum sağlayarak üretim organizasyonlarını değiştiren şirketlerin, yaşamlarının devamlılığı ise girişimcilerin yeniliklerine diğer şirketlerin uyum sağlamadan önce kar elde imkânı bulmasıyla doğru orantılıdır. Teknoloji diğer şirketler tarafından da içselleştirildiğinde ise bu kar imkânı ortadan kalkmaktadır. Schumpeter’in girişimcisi bu anlamda rekabette avantaj sağlamaktadır. Dolayısıyla Schumpeter, kârın ana kaynağının teknolojik yenilik olduğunu düşünmektedir (Araz Takay, 2009, 62).

Teknolojik yenilikler üretim maliyetlerini düşürmekte, yeni ürünlerin üretimine imkân vermektedir. Schumpeter’de kârın ana kaynağı basitçe teknoloji kabul edilirken,

Veblen'e göre kâr, şirketlerin maliyetlerinin üstüne keyfi olarak koydukları kar marjına ve sabotaj faaliyetlerine göre belirlenmektedir. Üretimin kısıtlanması ile birlikte inovasyonlar sonucu arzı kolaylıkla artabilecek ürünün fiyatının, karlılığı azaltacak ölçüde düşmesine engel olunmaktadır.

Ekonomik büyüme ve büyüme sağlayan kurumlar kazananlar ortaya çıkardığı gibi, kaybedenleri de yaratmaktadır. Bu durum yaratıcı yıkıma karşı bir korku, yaratıcı yıkımı sağlayan ekonomik ve siyasal kurumlara karşı muhalefet doğurmaktadır (Acemoğlu, Robinson, 2013, 79). Tıpkı Veblen'in embesil kurumlar olarak nitelendirdiği kurumlar gibi, şirketler de inovasyonların piyasaya giriş-çıkışı kolaylaştırmasını istememekte ve potansiyel rakiplerinden bu şekilde korunmaya çalışmaktadır.

Bazı kapitalist sermayedarlar ise girişimciye inovasyonlar için maddi destekte bulunmaktadır, bunun karşılığında ise potansiyel kazanca ortak olmaktadır (Gürkan, 2007, 257). Girişimci ise inovasyonun başarısız olması halinde herhangi bir maddi külfete katlanmamakta ve maddi olarak risk almamaktadır, bunun yerine kapitalist sermaye kaybıyla yüzleşmektedir. İnovasyonlar olumlu sonuçlandığında ise ortaya çıkan rekabet, üretimi ve üretim için gerekli olan kredi talebini artırarak toplam üretimde bir artışa neden olmakta ve genişleme döneminin başlamasına yol açmaktadır. Zaman içerisinde toplam talebin azalması ve düşen fiyatlar ile birlikte ise genişleme dönemi sona ermektedir.

Ortak noktalarının çokluğuyla birlikte Schumpeter ve Veblen karın ana kaynağı konusunda farklı düşünceler sunmuşlardır. Salt teknolojik yenilik arayışında olan Schumpeter'in girişimcisinin aksine, Veblen'in girişimcisi kapitalistle aynı kişidir ve sabotaja başvurarak şirketinin kârını yükseltmeye çalışmaktadır (Gürkan, 2007, 268). İki iktisatçının farklı düşündüğü diğer bir konu ise Schumpeter'in analizinde teknoloji, inovasyon yapan girişimciler tarafından geliştirilmektedir ve Veblen'in teknolojik ilerlemesinin aksine birikimli bir süreç izlememektedir. Veblen ise teknolojinin birikimli bir süreç olduğunu bugünün sanayisinde kullanılan araçlarda bile geçmişte elde edilen bilgilerin yerinin olduğunu vurgulayarak kümülatif birikimden söz etmektedir. Dolayısıyla girişimci, geçmişin icatları ve üretim yöntemlerini dikkate almadan herhangi bir inovasyon gerçekleştiremeyecektir. Bu yönüyle herhangi bir icat tek bir girişimciye mal edilemeyecektir.

Günümüzde önemli şirketlerin araştırma-geliştirme departmanlarına sahip olması, inovasyonların tek bir kişi yerine bir kurumun yapması sonucunu doğurmuştur. Şirketler tarafından istihdam edilen kişiler artık icatlarının sahibi olmamaktadır. Dolayısıyla Schumpeter'in girişimcisinin özellikleri kaybolmaya başlayarak, inovasyonların arkasındaki esas etkenin büyük şirketler olduğu yeni bir döneme girilmiştir.

3.1.3. Friedrich August von Hayek ve Avusturya Okulu

Jevons ve Walras'la birlikte aynı dönemlerde marjinal fayda kavramını geliştiren Carl Menger, Avusturya Okulu'nun kurucusu kabul edilmektedir. İktisatta detaylı matematiksel analizlere karşı çıkan, iktisadi değerin veri bir mal ve/veya üretim olanakları içerisinde tüketicilerin faaliyetleri sonucunda belirlendiğini ifade eden Menger, Neo-Klasik İktisat'ın, değerin fayda ve fiziki maliyet sonucu oluştuğu savını reddetmektedir (Yay, 2004, 3).

Menger'in kurucusu olduğu Avusturya Okulu, matematik ve ekonometriden uzak durarak iktisadi süreç ve bu süreçlere dahil olan bireyleri temel alan piyasa ekonomisi temelli bir yaklaşım olsa da tam bilgi varsayımını reddederek Neo-Klasik İktisat'tan ayrı bir yol izlemiştir. Değer kavramına farklı bir bakış açısı getiren Avusturya Okulu temsilcilerine göre her malın kendine has sübjektif bir değeri bulunmaktadır. Değer bireylerin düşünce, değer yargısı, beklentileri ve bilgilerine göre belirlenmektedir.

Menger çalışmalarında sübjektif olduğunu düşündüğü ihtiyaç kavramından hareketle hangi malların parasal değerinin olacağını ve bunların değerinin nasıl belirlenip, üretiminin ve alım-satımının hangi şartlarda yapılacağını açıklamaya çalışmıştır (Yay, 2004, 3). Menger, bireyin iktisadi mala karşı ölçülemeyen psikolojik zevklerinin önemini ifade etmiştir. Avusturya Okulu temsilcilerine göre, bir malın herkes tarafından kabul edilen objektif bir değeri bulunmamaktadır. Üretildiği dönemde çok pahalı olmayan; ancak zaman geçtikçe değeri artan bir ürünün değerini kişilerin o ürün hakkındaki düşünceleri belirlemektedir.

Avusturya Okulu'nun önemli özelliklerinden biri de metodolojik bireyciliktir. Metodolojik bireycilik, sosyal olguların temelinde bireylerin niyetlerini dikkate almakta, bu niyetlerin ise deney gibi yollarla irdelenemeyeceğini savunmaktadır. Tüm sosyal ve ekonomik olaylar bireylerin davranışlarının analiz edilmesiyle anlaşılabilir ve çözüme kavuşmaktadır. Metodolojik bireyciliğin tam karşısında

ise toplumun bireylerden oluşmadığı, bireylerin birbirleri ve kurumlar ile arasındaki ilişki bütününe toplumu oluşturduğu düşüncesi yer almaktadır.

Avusturya Okulu'nun 20. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biri de Friedrich August von Hayek kabul edilmektedir. I. Dünya Savaşı sonrası, ekonomisi derinden etkilenen ve savaş tazminatlarıyla yüzleşen Viyana, Hayek için ekonomiyi incelemesi adına doğal bir deney alanı oluşturmuştur (Wapshott, 29, 2017). Hayek, ekonomide parasal müdahalelerin fiyatlarda dengesizliğe yol açtığını ve koordinasyon problemleri yarattığını düşünmüştür (Bocutoğlu, 2012, 369). Keynes'in müdahaleci iktisadından aksi yönde bir düşünce izlemiş, Büyük Buhran sonrası onunla düşünsel bir tartışma izleyerek onu iki yönden eleştirmiştir: Keynes'in efektif talep yaratılarak yatırımlarının artırılabilceği tezi ve müdahaleci devlet yaklaşımı (Sarıçoban, 2012, 163). Devletin ekonomiye müdahale fikrinin karşısında duran bu yaklaşıma göre, krizlerin esas nedeni merkez bankasının parasal müdahaleleridir. Hayek, merkezi planlamanın karşısında yer almış ve planlamanın sorunları çözmemiş aksine artıracığını savunmuştur.

Aristo'ya atıf yapan Hayek, bireylerin ekonomik olmadığını; ancak sosyal bir varlık olduğunu bu nedenle de mal sahipliğinden önce sosyal amaçlarını sağlamaya çalıştıklarını, sosyal varlık ve statülerini korumayı hedeflediklerini düşünmüştür (Maucourant, 2002, 2). Dolayısıyla, sosyal hayatın ekonomik ilişkilere dahil olması tek bir değer kavramını ortadan kaldırmaktadır. Bireylerin ihtiyaç ve istekleri birbirinden farklılaşmaktadır; çünkü her bireyin sosyal amaçları ve dahil olduğu sosyal çevre farklılık arz etmektedir.

Fiyat mekanizmasının, bilgileri tam olmayan ekonomik ajanlara bilgi sağladığını ve sinyal aygıtı olduğunu düşünmüştür. Her ne kadar piyasa ekonomisini savunsun da, piyasa düzeninin her zaman adaletli sonuçlar üreteceğini, herkese yetenekleri doğrultusunda gelir sağlayacağını iddia etmemiştir; ancak bu durumu bir sorun olarak değil gerçeklik olarak kabul etmiştir.

Amerikan Kurumsal İktisat Okulu'nu, Alman Tarihçi Okulu'nun devamı olarak gören Hayek, Kurumsal İktisat temsilcilerinin sosyalizme düşünsel olarak yakın olduklarını düşünmüştür. Hayek bunun yanında, Thorstein Veblen ve takipçilerini Alman Tarihçileri, Hegel ve Comte'nin çalışmalarından hareketle sosyal bilimlerde Darwin'in izinden giden bilimsel devrimlere yönelik girişimciler olarak

değerlendirmiştir (Leathers, 1990, 165). Buna rağmen, Amerikan Kurumsalcı iktisatçıları çalışmalarına genellikle olumsuz eleştirilerde bulunmuştur. Commons'un ve Mitchell'in sosyal kurumların kavramsal temelinden ziyade tanımıyla ilgilendiklerini, bu durumun ekonomiyle ilgilenmemek için kendilerine güzel bir bahane verdiğini öne sürmüştür (Leathers, 1990, 164). Klasik iktisatçıları da eleştirmekten geri kalmayan Hayek'e göre bazı klasik; ancak muhafazakâr iktisatçıların mevcut kurumlara fazlasıyla bağlıdır (Wapshott, 172, 2017).

Hayek, kültürel bir evrim teorisi geliştirmiş; ancak Veblen'in teorisini görmezden gelmiştir (Leathers, 1990, 162). Evrim konusunun yanında içgüdüler üzerine de düşünceler üreten Hayek, insan doğasının çekirdeğini içgüdülerin oluşturduğunu savunmuştur. Ona göre içgüdüler bir şekilde ilkel topluluklara aşılanmıştır; ancak bu aşılmanın nedeni ve nasıl gerçekleştiğine dair fazla fikir üretilmemiştir. İçgüdü anlayışını sosyal kurallar üzerine kurmuş, genetik olarak aktarılan içgüdülerin davranış katmanları oluşturduğunu düşünmüştür. Sosyal kuralların oluşmasında bu davranış kalıpları ve davranış kalıplarının oluşumunda ise içgüdülerin önemine dikkat çekmiştir. Ona göre içgüdülerin zamanla kontrol edilebilir hale getirilip, evcilleştirilmesi sonucunda sosyal yapıya uyumlu hale gelmesi sağlanmıştır.

Veblen, Avusturyalıların hedonistik bir insan doğası anlayışı nedeniyle evrimsel bir yaklaşım geliştirmede başarısız olduklarını düşünmüştür (Leathers, 1990, 164). Avusturya Okulu temsilcilerinden Menger ve Hayek sosyal kurumların, insanların iktisadi ve beşeri faaliyetleri neticesinde ortaya çıktığını düşünmüş; ancak kurumların bilinçli ve planlı bir şekilde ortaya çıkmadığını, doğal bir süreç içerisinde meydana geldiklerini savunmuştur (Yay, 2010, 27) ve uzun vadede gereksiz olanları kaybolarak, topluma faydalı olanları varlıklarını sürdürmüştür; ancak kurumsalcı iktisatçılara göre günümüzde de "embesil kurumlar" varlıklarını hala sürdürmektedir.

Veblen, Avusturya Okulu'nu klasik taksonomik iktisat anlayışına karşı yeteri kadar karşı çıkamadığı konusunda eleştirmiştir (Leathers, 1990, 162). Avusturyalıların insan doğasını, hedonistik konsept içerisinde pasif, hareketsiz ve değişmez olarak gördüğünü iddia eden Veblen'e göre eğilimlerin ve alışkanlıkların gerçeği anlama ve yayma aktiviteleri bu okulun temelinde yer almamaktadır.

3.1.4. J.C.L. Simonde de Sismondi

Zengin bir ailenin çocuğu olarak doğan ve Adam Smith'in takipçisi olan Sismondi, zaman içerisinde sanayileşmenin ve Napolyon Savaşları'nın etkisiyle artan fakirleşme, işsizlik ve ekonomik krizleri İngiltere'de gözlemlemiş, klasik iktisadi düşünceye eleştirel göz ile bakmaya başlamıştır. Sanayileşmenin ve teknolojik gelişmenin işçilerin hayatlarını kolaylaştırmadığını aksine çalışma şartlarını zorlaştırarak, işsizliği artırdığını düşünmüştür.

William Backstone ve Richard Wooddeson gibi İngiliz anayasal ve tarihçi geleneğinin temsilcileri Sismondi'yi düşünsel olarak etkilemiş ve ona siyasal ve sivil özgürlüğü sağlayan kurumsal yapının kurulması gerektiğini düşündürmüştür (Dal Degan, Eyguesier, 2016, 144).

Sismondi'ye göre toplum kapitalist ve işçi sınıfı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İşçi sınıfının işsizlik ve yoksullukla yüzyüze gelmesi ona iktisadın amacının, üretim değil aksine bölüşüm olduğunu düşündürmüştür. Sismondi kapitalist ekonomilerde varlıkların belirli ellerde toplandığını ve işçilerin düşük ücretleri kabul etmekten başka şansı olmadığını iddia etmiştir. Ücretlerin aşağı doğru baskılanması tüketimin azalmasına yol açmaktadır. Kapitalist sınıfın ise, rekabet şartları altında en düşük maliyetle en fazla malı üretmeyi amaçlaması, ona göre aşırı üretime yol açmaktadır.

Özel mülkiyete karşı olmayan ve tamamen sosyalizm destekçisi sayılmayan Sismondi buna rağmen, ekonomik istikrarın sağlanması ve birey-toplum arasındaki çatışmaların giderilmesi adına devlet müdahalesini savunmuştur. Toprakların yeniden dağıtılarak üçüncü bir toplumsal sınıf yaratılmasını, işçilerin işsizlik veya hastalık gibi durumlarında girişimcilerin bu riskleri üstlenmelerini gerektiğini önermiştir (Hamitoğulları, 552, 1982).

3.1.5. Karl Polanyi

Kendi dengesini sağlayan piyasa sistemini, ütopya olarak tanımlayan Polanyi'ye göre böyle bir kurum insan doğasını yok etmeden yaşamayacaktır (Polanyi, 2010, 36). Mevcut piyasa sistemi, kurumsal standartlaşma ve monotonlaşmaya neden olan, kendine bağımlı kılan bir yapıdır. Ayrıca Polanyi, takas sisteminin kullanıldığı dönemlerdeki insan psikolojisinin kapitalist eğilimlerinin olmadığını düşünmüştür. Ona göre, Adam Smith öncesi ekonomik faaliyetler dikkate alınmayarak piyasa

sistemi varlığını kabul ettirmiştir; ancak iktisat tarihi ile antropoloji arasında kurulacak bir bağın ortaya yeni görüşler ortaya koyabilecektir (Polanyi, 2010, 87).

Büyük Dönüşüm adlı eseriyle önemli bir ilgi toplamış olan Polanyi, formal ekonomiyi malların kıtlığı bağlamında saf hesaplama alanı olarak düşünmüştür (Maucourant, 2002, 2) ancak; bireylerin yaşamı tamamen kıtlık kavramına bağlı değildir. Kıtlık yanında politika tercihleri de bireylerin kararlarında rol oynamaktadır. Ortodoks iktisadın toplumun bazı sorunlarına çözüm bulamaması, teorik olarak gerçekleşmemesi gereken yoksulluk, konjonktürel dalgalanmalar, gelirin adaletsiz dağılımı gibi sorunların ortaya çıkması ve insanların ekonomik davranışlarının yeterince açıklanamaması Karl Polanyi'ye göre bu iktisatçıları, sorunların çözümünde piyasa ekonomisine daha doğru şekilde görünmez ele, insanların algılarının üzerinde bir makama yönlendirmektedir.

Polanyi'ye göre ekonomik sistem hem politik toplumun hem de kurumsal faktörlerin ekonomik faaliyetlerini ortadan kaldırmaktadır (Kızılkaya, 2002, 76). Kapitalist toplumun parçalanmış bir düzen olduğunu düşünerek, ekonomik alanın bağlantılı olduğu, politik ve sosyal faktörlerden koparıldığını vurgulamıştır. Polanyi bu ekonomik sistem anlayışı yerine özselci iktisat olarak adlandırdığı yaklaşımda ise insan ve çevre arasındaki etkileşimin dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır (Kızılkaya, 2002, 77).

Polanyi'ye göre ekonomik değerlerin belirleyicisi kurumlardır. İnsanlığın gerçek ihtiyaçları değişse dahi demokratik uzlaşma teknik ilerlemenin hangi şekilde gerçekleşeceğine karar verecektir (Maucourant, 2002, 4). Buna rağmen ekonomide her zaman spontan gelişmeler de görülebilmektedir. 19. yüzyıl'da dört temel kurumun var olduğunu öne sürmüştür: Güç dengesi sistemi, altın standartı, kendi kurallarına göre işleyen piyasa ve liberal devlet (Polanyi, 2010, 35); ancak bu kurumlar ona göre yapay ve zorlamadır; çünkü uygarlıkları belirli sayıda kurumlara indirgemek mümkün değildir. İnsanlık sayısız unsur ve faktörden etkilenecek gelişmiştir ve bu gelişim devam etmektedir.

Çalışmalarında para konusunu ele alan Polanyi, parayı meta olarak kabul etmemiştir; paranın satın alma gücünün göstergesi olduğunu düşünmüştür. Özel kurumların para yaratmasındaki rolünü kabul etmesine rağmen, devletin de onayının gerektiğini düşünmüştür ve bu konuda hem ana akım iktisadı hem de sosyalizmin yaklaşımını

eleştirmiştir: “cennet ile cehennem arasındaki savaşta paranın gözardı edilmesi konusu, kapitalistleri ve sosyalistleri mucizevi bir şekilde birleştirmiştir.” (Polanyi, 2010, 63).

3.2. Kurumsalcı İktisatçılar

Günümüzde Eski Kurumsalcı İktisatçılar olarak adlandırılan heteredoks iktisatçılar, hem yerleşik iktisat geleneğinden hem de Marksist düşünce okullarından farklı bir yaklaşım benimsemiştir ve çalışma konularına davranışsal psikoloji, biyoloji, evrim gibi alanları dahil etmişlerdir. Aralarında tam bir uzlaş ve çok net ortak özellikler bütünü sergilemeseler dahi kurumsalcı iktisatçılar;

- insan davranışlarının açıklanmasında akıl ile birlikte davranışsal özelliklere yoğunlaşmış,
- gelenek ve hukuk kurallarını yeniden yorumlamış,
- analizlerine teknoloji, zevk-tercih gibi sabit kabul edilen soyut kavramları dahil etmiş,
- olayların sadece bir sona yönelik olduğunu iddia eden erekbilimsel görüşü reddederek, olayların gelişim sürecini analizlerine dahil etmiştir.

3.2.1. Walton Hamilton

Geleneksel iktisadın tam rekabet ve saf model yaklaşımın yetersizliğini eleştiren Hamilton, kömür endüstrisini incelediği The Case Of Bituminous Coal (1926) adlı çalışmada rekabetçi bir piyasanın gerçekte karşılık bulmadığı görmüştür. Endüstrideki rekabet, düşük maliyet yerine aşırı kapasite kullanımı, düzensiz ve kötü çalışma koşullarının düşük kazançlara ve eşitsizliklere yol açtığını düşünmüştür (Rutherford, 2016, 319).

Neo-Klasik İktisat'ın rasyonel insan modelini reddeden Hamilton, sosyol psikolojinin dikkate alınarak insan anlayışının yeniden yorumlanması gerektiğini ayrıca piyasada oluşan fiyatların sosyal refahı sağlayamadığını düşünmüştür (Kaufman, 2017, 6). Ekonomik davranışların formüllerle anlaşılamayacağını düşünen ve Neo-Klasik fiyat teorisinin bireyin tercihlerini ve teknolojinin gelişimini dikkate almadığını iddia eden Hamilton'a göre Kurumsal İktisat ise ekonomik sorunların neden kaçınılmaz ve doğal olduğunu, rasyonel olmayan insan ve mükemmel olmayan kurumları ele alarak açıklamaktadır.

Hamilton, için kurumsal yaklaşım toplumsal kontrol ya da sorunların çözümü ile alakalı olmalıdır. Ona göre değişen yaşam unsurları ile birlikte kurumlar da değişmektedir (Rutherford, 2016, 313). Kurumlar; üretim, mübadele, dağıtım ve tüketim yapılarını belirlemekte, piyasanın sınırlarını ve yapısını şekillendirmektedir. Böylece şirketlerin rekabetçi ya da tekelci özellikler sergileyecekleri piyasa koşullarına göre belirlenmektedir.

3.2.2. John R. Commons

Commons, kapitalizmde yasal kurumların ortaya çıkışı ve evrimi ile kapitalistler ve işçi sınıfı arasındaki çalışma ilişkilerinin gelişimi konularında çalışmalar yürütmüştür (Şenalp, 2016, 30). İşçi ücretleri, asgari ücret, işsizlik durumunda geçimlik ücret gibi sosyal sınıfları ve adaleti ilgilendiren konularda düzenlemelerin yapılması gerektiğine inanmıştır. İşsizliğin en önemli sebeplerinden biri olarak konjonktür dalgalarını görmüştür ve ekonomik istikrar için finansal kurumların işleyişinin ve evriminin anlaşılması gerektiğini savunmuştur (Whalen, 2009, 1).

Arzu edilebilir sosyal sonuçların gerçekleştirilmesi adına devlet müdahalesinin gerektiğini iddia eden (Turan ve diğ. 2015, 177) Commons; kapitalizmin yıkılıp yeni bir sistemin gelişini değil, reformlarla birlikte sistemin iyileştirilerek devam etmesini sağlamaya çalışmıştır ve 1929 Büyük Buhranı'ndan sonra Franklin Delano Roosevelt tarafından uygulamaya konan devletçi plandaki kurumsal düzenlemelerin oluşturulmasında rol almıştır.

Mevcut sistemin sürdürülmesinden yana olmasına rağmen, Klasik İktisat'ın ön kabullerini eleştirmiştir. Commons'a göre, ortodoks fiyat teorisi, basitleştirilmiş varsayımları nedeniyle gerçek hayata uymamaktadır; çünkü alışkanlıklar, kültürel, sosyolojik ve psikolojik etkenler piyasa işlemleri üzerinde etkili olmaktadır (Savaş, 1998, 658). Ona göre “görünmez el yoktur, milli serveti artıran bir güç ve doğal bir denge de bulunmamaktadır.” (Commons 1923, 116-117'den aktaran Kaufman, 2017, 18)

ABD'deki kurumların ve toplumun Avrupa'daki diğer ülkelere göre farklı olduğunu gözlemleme fırsatı bulan (Hodgson, 2001, 70), Commons tıpkı Veblen gibi kapitalizmin işleyişinin de ülkelere göre farklılık göstermekte olduğu düşünmüştür. Avrupa'daki sosyal devlet anlayışının daha farklı ve baskın oluşu, sosyal harcamaların

toplam gelirden aldığı payın daha büyük olması, kurumların ve ekonomi yönetimin ona göre ülkeler bazında değişiklikler gösterdiğini kanıtlamaktadır.

3.2.3. Wesley Mitchell

Mitchell, kurumların birey davranışlarını standardize ettiğini, kalıplar oluşturduğunu, düzenlemeler ve konjonktür dalgalarına yol açtığını iddia etmiştir (Mitchell, 1971, 27). Kurumların ekonomi teorisi için açıklayıcı değişken olduğunu düşünen Mitchell’a göre kurumlar, insan psikolojisini şekillendirerek, bireylerin tercihlerinde farklılık yaratmaktadır. Ayrıca kurumlar; bütçe kısıtları, kurallar ve haklar üzerinde de belirleyici rol oynayarak ekonomik faaliyetlerin fayda ve maliyet dağılımını gerçekleştirmektedir.

Mitchell, konjonktür dalgalarını, gelişmiş para ekonomilerinin kurumları tarafından üretilen davranış kalıplarından kaynaklanan bir olgu olarak görmüştür (Rutherford, 2001, 177). Mitchell’a göre “her döngünün kendine has özellikleri ve mizacı vardır” (Mitchell, 1941, IX). Ona göre ekonomi dinamik ve yapısal değişikliklerin içsel güçleri tarafından yönlendirilen bir sistemdir. Merkezi olmayan, zayıf bilginin olduğu, aksak piyasalar konjonktür dalgalarına yol açmaktadır (Kaufman, 2017, 14). Ayrıca iş dünyasının belirsizlik altında aldığı yatırım kararları da ekonomide dengesizliklerin nedenlerinden biridir.

Ortodoks teorinin, kurumsal faktörleri görmezden gelerek onun yerine psikolojik eğilim ve güdülere önem verdiğini bu durumun ekonomik teorileri test edilemez hale getirdiğini düşünmüştür. Kendi kantitatif yaklaşımının bu sorunların üstesinden gelerek daha gerçekçi, test edilebilir olduğunu düşünerek, psikoloji bilimini ekonomik ilişkilerle birlikte ele almayı reddetmiştir. Konjonktür dalgaları üzerine çalışmalarını yaparken istatistiksel analizlerden yararlanmıştır ve amprizmi ön plana çıkarmıştır. Ona göre kantitatif metotların yaygınlaşmasıyla birlikte geleneksel iktisat yerini, kurumlara daha çok önem veren bir yaklaşıma bırakacaktır; ancak bilimsel yöntemin, sabırla yapılan gözlem ve test gerektirdiğini düşünmüştür.

Yaşamın bazı alanlarında, parasal kurumların etkisinin oldukça fazla olduğunu düşünerek, tüketim kararlarının fayda maksimizasyonu varsayımı ile analiz edilemeyeceğini düşünmüştür (Rutherford, 1986, 65). Ekonomik ajanların da aldıkları kararlarda tüketim harcamaları, kurumlar, aile yaşamının kısıtlamaları ve bilgi eksiklikleri nedeniyle rasyonel olamayacağını iddia etmiştir; ancak dikkat çekmek

istediği esas nokta bireylerin hedeflerinin, düşünce sistemlerinin ve eylemlerinin kalıplaşmasında, birbirine benzemesinde kurumların rol oynamasıdır.

Mitchell spekülatif, denenmemiş, test edilmemiş her türlü teorik düşünceye şüphe ile bakmış hatta bu konuda Veblen'i dahi eleştirmiştir. Veblen'in teorisinin gözlemlerle desteklenmediğini düşünmüş ve ele aldığı konuların önemini ortaya koymakta başarısız olduğunu iddia etmiştir (Rutherford, 1986, 66). Veblen'in analizlerini önemli bulmakla birlikte, hipotezlerinin test edilmemiş olması nedeniyle gerçek dünyaya uygunluğunun bilinemeyeceğini öne sürmüştür (Turan ve diğ. 2015, 178). Ayrıca Veblen'in teorisinin analizinin zor, test edilmeye yönelik değişkenlerin açık ve net olmadığını düşünmüştür.

Yaptığı istatistiksel çalışmalarda kurumların sürekli ve dinamik bir şekilde değişim gösterdiğine dair kanıtlar da bulamamıştır. Ancak, kendisinin yaptığı istatistik çalışmalarının da karmaşık olması nedeniyle Veblen'e yönelttiği eleştirilerin benzerleriyle karşı karşıya kalmıştır. Koopmans'ın 1940 yılında yayımlanan "Measurement Without Theory" (Teorisiz Ölçüm) adlı makalesinde, Mitchell'in konjonktür dalgalarını analiz ederken kullandığı verilerin sınıflandırılması ve ölçülmesinde ortaya net bir hipotez koyamadığı ve sonuçların teoriden yoksun olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir (Yıldırım, 2009, 28).

3.2.4. J. M. Clark

Ortodoks İktisat'ın sadece nicel yöntemlerini yeterli görmeyip, iktisat biliminin psikoloji, antropoloji, hukuk alanlarından beslenerek daha kapsamlı bir yaklaşım sergilemesi gerektiğine inanan Clark'a göre Veblen, doğru problem üzerine bir konsept oluşturmuş; ancak bu problemin çözümüne dair herhangi bilimsel bir yöntem geliştirememiştir.

Clark, Mitchell'in konjonktür teorilerine dair çalışmalarını inceleyerek hızlandıran ilkesini geliştirmiştir (Rutherford, 2016, 321) ve bu ilkeyi, konjonktür dalgalarının nedenlerinden biri olarak kabul etmiştir. Bu ilkeye göre tüketim harcamalarının artışı yatırımları uyaracaktır; ancak yatırım malları talebindeki artış tüketim malları talebinden daha fazla olacaktır. Tüketim talebi sınırlı veya bir defalık olursa artan yatırım hacmi arzı artıracak; ancak arz-talep miktarları eşitlenmeyecektir. Sonuç olarak tüketim, üretim miktarlarını karşılayamayacak ve konjonktürel dalgalanmalar ortaya çıkacaktır.

Economics and Modern Psychology (1918) adlı çalışmasında, bireyin karar verme sürecini incelemiş ve tam rasyonelliğin değil sınırlı rasyonelliğin bireye uygun olduğunu düşünmüştür (Rutherford, 2001, 180). Clark’a göre karar alma sürecinin zahmetli oluşu bireyi karmaşık hesaplardan uzak tutmaktadır. Bu nedenle marjinal fayda teorisini eleştirmiştir. “İyi bir hedonist değerinden daha fazla sıkıntıya neden olacağını anladığı anda hesap yapmayı durduracaktır” (Clark, 1918, 25). Geliri ve harcamaları arasında denge kurmaya çalışan birey, bir şey satacağı zaman mümkün olan en iyi pazarlığı yapmasına rağmen; en iyi kararı verdiğini iddia etmeyecektir ve karmaşık hesabın getireceği zaman maliyeti yerine kendi şartları içerisinde en fazla zevk sağlayacak tercihin peşinden koşacaktır.

3.2.5. Clarence Ayres

Ayres derslerinde; ekonomik doktrinler ile din arasındaki ilişkiyi, Batı’nın az gelişmiş ülkeler üzerindeki etkisini, matematiğin doğasını, bilim felsefesini ve ilkel tabuların modern toplumlar üzerindeki etkisini işlemiştir (Walker, 1979, 519-520). Genel olarak dört ana kategori çerçevesinde çalışmalar yapmıştır: Ortodoks teorisinin eleştirisi, kurumsal alternatif, politika önerileri ve ekonomik değerler teorisi (Walker, 1979, 520).

Ayres’e göre Neo-Klasik İktisat, sadece toplumsal, politik ve ekonomik statükoyu korumak için tasarlanmıştır (Hunt, Lautzenheiser, 2011, 496). Ayres, güçlü ve baskın sınıfın mevcut gücünü korumasında, var olan fikir kalıplarının, alışkanlıkların ve geleneklerin etkisinin olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla bu geleneklerin ortadan kaldırılmasının gerektiğini düşünmüştür.

Hamilton’un öğrencisi olan Ayres, marjinal analiz düşüncesinin eleştirilebilir olduğu fikrine ilk defa onun düşüncelerinden etkilenecek kapılmıştır. Fayda kavramının tautoloji açısından eleştirilere açık olduğuna inanan Ayres, ekonomide genel geçer bir fayda biriminin olmadığını savunduğu gibi, genel bir güzellik, doğruluk gibi standartların da olmadığını bu kabullerin, toplumların yaşayışı ve adetlerinin rastgele getirilerinden kaynaklandığını savunmuştur.

Ayres, Veblen’in teknoloji ve kültür-töre arasında yaptığı törensel ve araçsal ayrımından etkilenecek çalışmalarının temeline bu dikotonomiyi yerleştirmiştir. Veblen’e göre değer kavramı iki kategoriye ayrılmaktadır. İlki hiyerarşik sosyal ve ekonomik farklılıkların sürdürdüğü törensel değerler diğeri ise teknolojik değerlerdir.

Törens el değer, toplum tarafından onaylanan ve hiyerarşı ile ilgili anlayışları ifade eder iken, teknolojik değer ise deneysel olarak ispatlanan, somut ve nitelikli düşünce yapısıdır (Gürkan, 2007, 56).

Clarence Ayres, ekonominin zaman içerisinde geçirdiğı değişimin nedeni olarak teknolojiyi görmüştür. Teknoloji, zamana ve mekana özgü kültür mirası ile etkileşime giren bir süreçtir (Mayhew, 2010, 217). Buna rağmen; Schumpeter'in modern bilimin ve kültürün kapitalizmin bireyci yapısının, girişimcinin eseri olduğunu düşüncesini reddetmiştir; çünkü teknolojinin gelişimi sırasında kültürel gelişmeler ve tarihsel gelişim göz ardı edilmiştir. Ona göre bu durum kapitalist astigmatlığın mükemmel bir resmidir; dolayısıyla medeniyetin gelişimin arkasındaki en önemli etken dikkate alınmamaktadır. Ona göre teknoloji sadece üretim sürecini etkilememekte ayrıca insan doğasını, medeniyeti ve endüstriyel toplumu da şekillendirmektedir. (Walker, 1979, 521).

Ayres'in genel teknoloji teorisi, teknolojinin bilimsel sorgulamaya izin verdiği ve bilimsel cevapların değerlendirildiğı kümülatif bir sürei konu edinmektedir. Bu süreç daha fazla aletin eklenmesi ve üretim kombinasyonların fazlalaşmasıyla giderek yüksek hacimde üretime izin vermektedir. Teknolojik ilerleme sürecini anlayabilmek için insan çabalarının kültürler arası boyutunu dikkate almış olan (Mayhew, 2010, 214) Ayres, teknolojinin kişisel ilişkilerden oluşan toplumsal ağlardan farklı olmadığını ve tamamen dışsal olmadığını düşünmüştür. Bireylerin ve toplumun teknoloji tarafından kuşatılıp yönlendirildiğı yaklaşımını ise reddetmiştir.

Ayres'e göre mevcut kültürden doğsa dahi teknolojik bilgi var olan kurumları etkileyerek onların gücünü azaltabilecek dolayısıyla diğer bilgi birikimlerinden bu yönüyle farklılaşabilecektir (Mayhew, 2010, 217). Teknolojinin gelişimi ile birlikte insan doğası şekillenmiş, yeni ihtiyaçlar, tüketim alışkanlıkları ve çalışma şartları değişim göstermiştir. Teknolojinin var olan kurumları etkilemesi, sosyo-kültürel değişime neden olmasının sonuçları bakımından Ayres, Veblen'e kıyasla daha iyimser olmuş ve bu değişimin her zaman ilerici olduğunu düşünmüştür (Mayhew, 2010, 217). Tam aksine Veblen ise teknolojik gelişimlerin ilerici sonuçlar doğuracağını garanti edemediğini savunmuş, bunun yanında Sanayi Devrimi ile başlayan sürecin kitlesel üretime yol açmasıyla birlikte sanayinin kaptanlarının teknolojiyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak kâr odaklı üretim yapmaya başladıklarını düşünmüştür.

3.2.6. John Kenneth Galbraith

Klasik İktisat'ın gerçek dünyadan uzak, matematik temelli yaklaşımlar yapan iktisatçıların “aptal bilginler” olarak nitelendiren (Dunn, Pressman, 2006, 161) Galbraith, piyasa ekonomisinin üretim sorununu çözmüş olsa da, bölüşüm sorununu ortadan kaldırmadığını düşünmüştür. Bu nedenle de kamu hizmetlerinin aktif şekilde yapılması gerekliliğini vurgulamıştır.

Ekonomiyi matematikten fazlası olarak gören Galbraith için, toplumda ortaya çıkan eşitsizliğin temel nedeni büyük şirketlerdir. Galbraith'e göre yönetsel kapitalizm döneminde büyük ölçekli şirketler ile küçük-orta ölçekli şirketler arasındaki fark büyümüştür. Piyasa ve bileşenleri büyük şirketlerin etkisi altında şekillenmektedir. Kaynakların tahsisi küçük piyasalarda fiyat mekanizması yoluyla gerçekleşse dahi büyük şirketlerin faaliyet gösterdiği piyasalarda bu dağıtım oligopolleşme eğilimi gösteren büyük şirketlerin planlaması tarafından gerçekleşmektedir. Oligopol şirketlerin incelenmesini gerektiren bu yaklaşıma göre büyük şirketler sahip oldukları gücü kendileri lehine kullanarak toplum içinde bir hegemonya kurmaya çalışmaktadır.

Büyük sermayeli şirketlerin ortaya çıktığı, şirketlerin finansmanının hisse senetleri satışı veya kredi talebi yoluyla gerçekleşmeye başladığı 19. yüzyıl'ın sonlarında finansal kuruluşların spekülasyon faaliyetlerini artırdığını gözlemlemiştir (Wray, 2011, 4). Büyük şirketlerin yöneticilerini teknostrüktör olarak adlandıran Galbraith, bu grubun toplum içerisinde burjuva sınıfını oluşturduğunu düşünmüştür. Teknostrüktör kurumsal kararlar vermeye yetkilidir, böylece tüketim talebinin yanı sıra fiyat ve miktar düzeylerini de kontrol ederek piyasa üzerindeki gücünü artırmaktadır. Bu güç şirketlerin, tüketicilerin isteklerini manipüle ederek temel ihtiyaçları olmayan arzuları, ihtiyaç getirmelerine neden olmaktadır. Bireylerin algısını manipüle eden bu süreç sonunda emeklerini arz eden kişiler daha uzun saatler çalışarak ücretlerini artırmayı ve şirketlerin sattıkları malları satın almaya çalışmaktadır (Jo, 2018, 8).

Galbraith politikacıları kamu çıkarı doğrultusunda hareket etmek yerine büyük şirketlerin çıkarlarını desteklediğini düşündüğü için eleştirmiştir (Dunn, Pressman, 2006, 161). Yeniliklerin peşinde koşan teknostrüktör, küçük şirketlerin elde edemedikleri kazançla birlikte araştırma-geliştirme yatırımları yapmaktadır; ancak küçük şirketler tarafından zaman zaman ortaya konan yeniliklere de engel olmaya çalışmaktadır (Alkan, 2014, 37). Böylece yenilikleri hem engelleyerek hem de

şekillendirerek piyasalarda hakim konumlarını korumaktadır. Bu yönüyle Veblen'e benzer bir analiz yapan Galbraith, şirketlerin esas amacının kar olmadığını bunun yerine piyasa içerisinde büyümeye ve pazar payını artırarak tekelleşmeye çalıştıklarını düşünmüştür.

Pazar payını artıran şirket, üretim faktörlerini, daha yüksek fiyatlardan arz edebileceği zengin tüketicileri hedefleyen mal demetlerine koşacaktır, bu durum düşük gelirli kişiler için yapılan üretimi ise azaltacaktır (Alkan, 2014, 38). Küçük şirketlerin yüksek maliyetler nedeniyle gerçekleştiremediği reklam faaliyetlerini propaganda aracı olarak kullanan teknokstrüktür, tüketicinin aslında ihtiyacı olmayan ürünleri de satın almasını sağlamaktadır.

Klasik İktisat temsilcilerinin piyasa ekonomisi yaklaşımına göre büyük şirketler piyasalarda uzun süre tek başlarına varlık gösteremeyecektir; çünkü büyük karların olduğu sektörlere yeni şirketler girerek karın bölünmesine yol açacaklardır. Piyasalara herhangi bir giriş-çıkış engelinin olmadığı yönündeki Klasik İktisat Teorisi varsayımının geçerli olmadığı durumlarda ise büyük şirketlerin piyasalardaki hakim gücüne karşılık Galbraith, geliştirdiği dengeleyici güç kavramı merkezinde bir düşünce önerisi geliştirmiştir.

Dengeleyici gücün kendiliğinden oluşacağını düşünen Galbraith'e göre (Alkan, 2014, 38) bu güç sendikalar ve tüketici örgütleriyle vücut bulacaktır. Devletin piyasaya müdahale etmesi gerektiğini savunan Galbraith, aynı zamanda dengeleyici güç unsurları olarak sendikaların da devlet tarafından desteklenmesi gerektiğini savunmuştur (Alkan, 2014, 39).

Gelir dağılımı konusuna da özel bir önem veren Galbraith'e göre devlet, ekonomik büyüme hedefi yerine bireylerin gelirlerini artıracak önlemler almalıdır (Alkan, 2014, 41); ancak bu şekilde gelir dağılımı daha eşit sağlanacaktır. Gelir eşitsizliğinin ortadan kaldırılması aynı zamanda devletin eğitim alanına yatırım yapmasını da gerektirmektedir. Gelir düzeyi düşük bireylerin düzgün eğitim alamadıkları için toplumun istenmeyen bir döngü içine düştüğünü gözlemleyen Galbraith'e göre bu döngüyü kırmak adına devletin aktif rol oynaması ve toplumun eğitim düzeyinin yükseltilmesi yönünde adımlar atması gerekmektedir.

4. KRİZ YAKLAŞIMLARI

Ekonomiyi reel ve parasal sektör olarak ikiye ayıran Klasik İktisat'ın anlayışına göre parasal değişkenler reel değişkenleri etkilememektedir. Bu nedenle klasik iktisatçılar çalışmalarında konjonktür dalgalarıyla ilgilenmemişlerdir (Bocutoğlu, 2010, 4). Mitchell'a göre "Ortodoks iktisatçılar, ekonomi teorisinin ana konusu olarak krizler ve depresyonlara çalışmalarında yer vermemiştir. Onlar için krizler her zaman ikinci planda kalmıştır" (Mitchell, 1927, 3-4).

Diğer taraftan birçok yaklaşım ve iktisat okulu ekonominin büyüme ve daralma dönemlerini incelemiş ve sebepleri üzerine tartışmalar yürütmüştür. Mitchell; Keynes, Minsky ve Veblen gibi birçok iktisatçı ekonominin genişleme dönemlerinde çok sorgulanmadan iktisadi kararların alındığına vurgu yapmıştır. Genişleme dönemi bitip daralma dönemi başladığında ise insanlar, geleceğe yönelik güven duygularının azalması nedeniyle ekonomik faaliyetlerini azaltmakta, varlıklarını satarak zararlarını en aza indirmeye çalışmaktadır.

Ortodoks iktisat teorisi ise tüm karar vericilerin rasyonel olduğunu bu nedenle bireylerin güdülerle hareket etmeyerek genişleme dönemlerinde gereksiz risklerden kaçındıklarını varsaymaktadır. İnsanları fayda-zarar hesabı yapan bilgisayarlar olarak gören, çevresindeki diğer insanlardan ve kurumlardan etkilenmediklerini varsayan bu görüş Veblen'e göre gerçeklikten uzaktır ve varsayımlarda kolayca kaçmaktan ibarettir; çünkü insan çevresinden izole bir varlık değildir.

Çalışmanın bu bölümünde Veblen'in hem kendisinin hem de döneminde çalışmalarını takip ettiği Marx'ın kriz üzerine düşünceleri ele alınmaktadır. Ayrıca, 2008 Finansal Krizi ile akademik çevrelerde yeniden popüler olan Minsky'nin "Finansal İstikrarsızlık Heorisi" ve Veblen-Minsky döngülerinin başlangıç noktasını oluşturan Keynes'in krizler hakkındaki görüşleri de incelenmektedir.

4.1. Keynes'in Kriz Yaklaşımı

Keynes'de tıpkı Veblen gibi Klasik İktisat Teorisi'nin gerçek hayata uymadığını düşünmüş, özellikle ekonominin, görünmez el yasası ile düzenleneceği düşüncesini eleştirmiş ve Say Yasası'nı reddetmiştir. Keynes'in 1929 Büyük Buhran'ı için getirdiği müdahaleci çözüm önerileri kriz sonrasında ekonominin yeniden canlanmasını sağlamış böylece Keynes'in saygınlığı artmış ve yazdıkları dikkatle takip edilir olmuştur.

Keynes krizlerin nedeni olarak, ekonomik sistemin kendi doğasından kaynaklanan piyasa başarısızlıklarını görmüştür. Ona göre denge ekonomi kendiliğinden tam istihdam düzeyinde dengede değildir. Krize neden olan sistem içindeki unsurları ise Genel Teori'de üç ana başlık halinde toplamıştır: Tüketim eğilimi, likidite tercihi ve hayvansal güdülerin neden olduğu sermayenin marjinal etkinliğindeki değişiklikler (Keynes, 1964, 313).

Yatırımların, tasarruflardan bağımsız olarak belirlendiğini düşünen Keynes'e göre tasarruf gelir düzeyine bağlı iken, yatırımlar ise kâr beklentilerine bağlıdır. Dolayısıyla tasarruf ve yatırımlar birbirinden farklı zamanlarda ve güdülerle yapılmaktadır. Bu durum klasik analizin aksine yatırım-tasarruf eşitliğinin her zaman sağlanamayacağı anlamına gelmektedir.

Keynesyen görüş zamanla değişikliğe uğramış ve Neo-Klasik İktisat eleştiriye açık bazı yanlarını Keynesyen Teori'den ve heterodoks iktisat okullarından etkilenerек geliştirmiştir. Dünyadaki küreselleşme ve finansal serbestlik ile sermayenin hareketliliği artmış, borsalarda hisse senetlerine yapılan yatırımların hacmi yükselmiştir. Bunu takiben regülasyonlar azalmış ve döviz kurlarında, finansal yatırım araçlarının fiyatlarında artışlar ve oynaklıklar görülmeye başlamıştır. Bu dönemde Keynes'in teorileri geri plana itilirken, 1980'li yılların başında Latin Amerika Krizi, 1997 Asya Krizi, 2001'de Arjantin'de başlayan ve Türkiye'yi de etkileyen kriz ve son olarak 1929 Buhranı'yla kıyaslanan 2007'de başlayan ABD kaynaklı son finansal kriz bu oynaklıkların sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda yeniden Keynes'in ve Minsky'nin görüşlerine başvurulmaya başlanmıştır.

Keynes, çalışmalarında Veblen'e referans vermemiştir; ancak aralarındaki farklılıklara rağmen belki de haberi dahi olmadan Veblen'in çalışmalarının daha fazla anlam kazanmasına yardımcı olmuştur. Keynes'in analizde Veblen ile ortak noktalar olsa da,

Veblen işsizliğin azaltılması adına genişleyici maliye politikasını Keynes'in aksine etkili bir araç olarak görmemiştir (Davanzati, 2014, 4).

4.1.1. Tüketim Eğilimi

Tüketim harcamaları, Keynes'e göre ücretteki değişmelere bağlı olarak değişmektedir, bunun yanı sıra sermaye değerindeki değişmelerden de doğrudan etkilenmektedir. (Bocutoğlu, Ekinci, 2009, 70). Ayrıca subjektif ihtiyaçlar, psikolojik eğilimler, alışkanlıklar ve bireyler arasındaki gelir bölüşümü de tüketim harcamaları üzerinde etkili olmaktadır (Keynes, 1964, 91). Genellikle klasik yaklaşımda sabit kabul edilen; ancak sermaye piyasalarında görülen ani düşüş ve yükselişler, savaş ya da politik krizler doğrultusunda maliye politikasındaki önemli değişimler de tüketim eğilimi üzerinde etkili olmaktadır.

Gelirin, tüketim harcamaları üzerinde etkisi olmasına rağmen; bu etki doğrusal değildir. Keynes'in "temel psikolojik yasa" olarak adlandırdığı duruma göre gelir artarken, tüketim de artmakta; ancak bu artış gelir artışındaki oran kadar olmamaktadır. Y_w gelir, C_w tüketim miktarı olarak adlandırıldığında ΔC_w ve ΔY_w dC_w / dY_w aynı işaretli; yani marjinal tüketim eğilimi birden küçüktür (Keynes, 1964, 96). Dolayısıyla bu durum gelirin artması sonucu tüketim harcamalarının toplam talepteki payının azalmasını beraberinde getirmektedir.

4.1.2. Likidite Tercihi

Keynes, klasik iktisatçılar gibi paranın sadece işlem güdüsü nedeniyle değil, ihtiyat ve spekülasyon güdülerini nedeniyle de talep edildiğini düşünmüştür (Keynes, 1964, 195). İşlem güdüsü için talep edilen para, satın alma ve değiş tokuş faaliyetleri için kullanılırken, ihtiyat güdüsü için tutulan para kişilerin hastalık, doğal afet vb. ani durumlarda ortaya çıkabilecek para ihtiyacının giderilmesi adına kullanılmaktadır.

İşlem ve ihtiyat güdüsü nedeniyle para talebi, ekonominin üretim seviyesi tarafından belirlenmektedir ve faize karşı esnek değildir (Savaş, 1998, 766). Ekonomik faaliyetler arttığında, üretim ve istihdam seviyesi de artacağı için işlem güdüsü ile yapılan para talebi artmaktadır. Spekülasyon güdüsü için yapılan para talebi ise gelecekte ekonominin sağlayacağı potansiyel getirilerden faydanlanmak adına yapılan faaliyetleri kapsamaktadır. Spekülasyon güdüsü ile talep edilen para miktarı faiz oranlarından büyük ölçüde etkilenmektedir.

Faiz oranlarının belirlenmesinin bir yanında para talebi bulunurken, diğ er yanda ise para arzı bulunmaktadır. Keynes'e g ore para arzı veridir ve merkez bankaları tarafından ayarlanmaktadır. Ekonomide yatırım seviyesi de bu denge sonucu oluşan faiz oranları ve sermayenin marjinal etkinliği tarafından belirlenmektedir.

Faiz oranları azaldığında, tahvil fiyatları artacak bireyler zarardan ka ınmak adına likidite tercihlerini artıracaktır. Faiz oranları belirli bir seviyeye d uşt uğ nde ve bireyler tarafından bu oranın altına artık d uşmeyeceği d uş n ld uğ nde Keynes'e g ore spe  lasyon g  d s yle para talebi, faiz oranına karşı sonsuz esnek olmaktadır. Faiz oranı d uşebileceği en d uş k seviyeye geldiği dolayısıyla para talebinin sonsuz olduğu bu durum Keynes tarafından likidite tuzağı olarak adlandırılmıştır. Bu durumda piyasada para arzı artırılrsa dahi bireyler bu parayı tahvil almak yerine ihtiyat g  d s yle elinde tutmaktadır. Dolayısıyla faiz oranını d uş rerek yatırımları artırmak m mk n olmamaktadır ve bu durumda para politikası etkisizdir; ancak h  k met tarafından yapılan harcamalar, bayındırlık faaliyetleri Keynes'e g ore toplam talebin kaynaklarından biridir ve bu yolla işsizlik azaltılarak ekonominin istikrar sağlanabilecektir.

4.1.3. Hayvansal İ g  d ler ve Sermayenin Marjinal Etkinliği

Keynes, iktisadi dalgalanmaların esas nedeni olarak sermayenin marjinal etkinliğindeki değişmeleri g orm şt r. B y k Buhran'ın; sermayenin marjinal etkinliğinin, faiz oranının altına d uşt ğu i in ger ekleştiğini d uş nm şt r (Watkins, 2018, 537). Keynes'e g ore yatırımların marjinal etkinliğinden kaynaklanan dalgalanmalar ve piyasada algılanan risklerin farklılaşması, ekonominin doğasından kaynaklı olarak dengesiz olduğunu g ostermektedir (Snowdon, 2002, 57). Sermayenin marjinal etkinliği, sermaye malından beklenen gelir seviyesinin değerini, sermaye malını arz fiyatına eşitleyen indirim oranıdır (Keynes, 1964, 135) ve yatırım hacminin belirleyicisidir.

Sermayenin marjinal etkinliği, faiz oranından y ksek olduğunda yatırımcı yatırım kararı almaktadır yani yatırım; elde edilen  ıktının gelecek d nemler i erisindeki getirileri g z  n ne alınarak yapılmaktadır. Getiriler ise, sermaye malı maliyeti, piyasa faiz oranı ve beklentiler arasındaki ilişkilere g re belirlenmektedir. Yatırımların artması, sermaye malı talebinde artışa neden olmaktadır ve buna bağlı olarak sermaye malının arz fiyatı y kselmektedir. Birbirleri ile rekabete giren yatırımcılar artan

sermaye fiyatlarının etkisiyle kâr oranlarının azalmasına neden olmaktadır ve bu noktada olumsuz beklentiler devreye girmektedir.

Keynes'e göre beklentiler ani sürprizlere açık ve kolay değişebilmektedir. Beklentiler konusu Keynes'in analizinde hayvansal güdülerle somutlaştırılmıştır. Veblen gibi Keynes de ekonomik faaliyetlerin arkasında, güdülerin rol oynadığı düşünmüş ve bunları hayvansal güdüler olarak nitelendirmiştir ve Keynes'e göre iktisadi kararlar, yatırımcının para kazanma hırsını ifade eden hayvansal güdülerle alınmaktadır (Rüya, Toigonbaeva, 2011, 295). Ayrıca paranın kullanımını da değer saklama güdüsü ve yatırım teorisi de Keynes'in analizinde hayvansal güdülerle açıklanmaktadır (Eren, 2016, 11). Ekonomik kararların arkasında rasyonel insan davranışlarının yanında, sadece ekonomik motifli olmayan davranışlar da bulunmaktadır. İşte Keynes'e göre bu davranışlar yani hayvansal güdüler konjonktür dalgalarının arkasında yatan nedenlerden biridir.

Keynes'in analizinde yatırımlar tasarruflardan bağımsız olarak belirlenmektedir (Akyüz, 2009, 181). Planlanan tasarruflar ile planlanan yatırım arasında fark olması durumunda ekonomide dengesizlik söz konusu olacak ve bu dengesizlik milli gelirin yatırım ve tasarrufları eşitleyecek seviyeye gelmesine kadar sürecektir. Tasarrufların dönem başında belirlenmesi; ancak beklentiler nedeniyle yatırımların planlanan hacminin değişmesi, satışları ve milli geliri etkileyerek dönem sonunda gerçekleşen tasarrufların da farklılaşması anlamına gelmektedir. Yatırımların hacminin değişmesinin nedeni olarak Keynes, beklentilerin önemine vurgu yapmıştır.

Ekonominin ve diğer etkenlerin değişimine göre anlık değişimler gösteren iyimserlik veya kötümserlik dalgaları yatırımların hacmini doğrudan etkileyebilmektedir; ancak beklentilerle alınan bu kararlar rasyonel insanın özelliklerini taşımak yerine içgüdülerden kaynaklanmaktadır. İnsanlar tüketim ve yatırım kararlarını alırken etraflarındaki tüm değişkenlerin verecekleri reaksiyonları ve bunların zaman içerisinde nasıl değişeceklerini tespit edemeyecektir; çünkü davranışlarının arkasında yatan birçok faktör bulunmaktadır. Keynes; hayvansal güdülerin ve belirsizliğin varlığını şu sözlerle anlatmıştır:

“Bir demiryolunun, bir bakır madeninin, bir tekstil fabrikasının, bir ilaç patentinin ticari değerinin, bir Transatlantiğin, Londra Finans Merkezi'nde bir binanın on yıllık getirisini tahmin etmemizi sağlayacak temel bilgilerimiz çok azdır ve bazen de bu konuda hiçbir bilgimiz olmaz” (Akerlof, Shiller, 2015, 24).

Ekonomik krizlerin nedenlerinin arkasında genel olarak, düşünce kalıpları, kırgınlıklar, hevesler, kıskançlıklar ve ekonominin yapısının işleyişiyle ilgili olan algılar yatmaktadır (Akerlof, Shiller, 2015, 24). Ekonomik coşkunun dönemlerinde, insanların güven duygularının artmasıyla birlikte bireyler düşünmeden hareket etmeye, zarar ihtimallerini görmezden gelmeye ve daha çok tüketmeye meyilli olmaktadır; ancak kriz veya durgunluk dönemlerinde ekonomiye olan güvenlerini kaybettikçe aldıkları kararları daha çok sorgulamaya ve eylemlerinde daha az cesaretle davranmaya başlamaktadır.

Kar beklentisinin düşük olduğu, ekonomik etkinliğin azaldığı, güven duygusunun yok olduğu dönemlerde, yatırımların durması ile birlikte çarpan ve hızlandıran mekanizmalarının da etkisiyle konjonktürel bir durgunluk ortaya çıkmaktadır (Bocutoğlu, 2010, 5). John R. Hicks'in Keynes'in çalışmasından hareketle geliştirdiği çarpan yaklaşımı, harcamalardaki değişmelerin milli gelir üzerinde büyük etki yarattığını açıklamaktadır. 1929 Büyük Buhranı'nın da doğrulandığı gibi borsa çöküşünün etkisiyle bireylerin tüketim harcamalarını kısımları ile birlikte ekonomik faaliyetlerde büyük bir azalış gerçekleşmiştir (Akerlof, Shiller, 2015, 36). Sermayenin marjinal etkinliğinin düştüğü böyle zamanlarda para talebinde artış söz konusu olmaktadır ve faizler yükselmektedir. Dolayısıyla sermayenin marjinal etkinliğindeki düşüş, efektif talebin azalmasına ve işten çıkarmaların artmasına yol açmaktadır.

İş ortamındaki güven duygusunun olumsuz etkilenmemesi, ülkedeki varlıkların değerlerinin ani değişim göstermemesi için Keynes, sermaye hareketlerinin tam serbestisine karşı çıkmıştır (Özkaramete Coşkun, 2009, 4). Keynes'e göre kriz ortaya çıktığında yatırımların artırılması adına faiz oranlarının düşürülmesi etkisiz kalacaktır; çünkü para işlem ve ihtiyat güdüsüyle kullanılacaktır. Aynı şekilde para arzının artırılması da likidite tercihini artırarak, yatırımlar üzerinde olumlu etki yaratmayacaktır (Apaydın, 2015, 87). Keynes krizden çıkış önerisi olarak doğrudan devlet eliyle gelirin yeniden dağıtımının sağlanmasını ve devletin ekonomide aktif rol alarak yatırımlar konusunda yol gösterici olmasını önermiştir. Hatta daha ileri giderek üretken olmayan bayındırlık faaliyetlerinin yapılmasını dahi önermiştir. Ayrıca hükümetler genişleyici maliye politikası uygulayarak kamu harcamalarını ve böylece toplam talebi de artırmalıdır.

4.2. Marksist Kriz Teorileri

19. yüzyıl İngiltere'sini gözlemleme şansı bulan ve toplumun üç sınıfa ayrıldığını gören Marx, kapitalizmin üretim faaliyetlerinin krizlere yol açtığını, sermaye birikiminin arttığı dönemlerden sonra görülen durgunlukların ise doğal sonuçlar olduğunu iddia etmiştir. Sweezy'e göre Marx, üretim sürecinde bir sınıfın diğer sınıfı sömürmesinden kaynaklı sınıflararası çatışmanın yükseldiğini görmüştür (Ohara, Sherman, 2002, 10).

Veblen'nin anlayışında ise bu durum tam anlamıyla sömürü olarak yorumlanmasa da sabotajla bağlantısı kurulmuştur. Üretim işleriyle ilgilenen sermaye sahibi sınıf, yüksek fiyatların yüksek kâr getireceğini, bunun ise düşük üretim miktarlarıyla gerçekleşeceğini düşünmektedir. Bu durumun yanında toplumun çoğunluğu ise, daha çok üretim daha düşük fiyat talep etmektedir. Marx, analizinde sömürüye vurgu yaparken, Veblen sabotaja vurgu yapmıştır.

Marx'ın bireylerin rasyonel eylem fikrinin küresel bir rasyonaliteye dönüşebileceğini iddia etmesinin aksine Veblen, doğal düşünce unsurlarını reddetmiştir (Hodgson, 2001, 63). Marx'a göre işçiler daha düşük çalışma saatleri, daha fazla ücret amaçlarken, kapitalist ise daha fazla kâr peşinde koşmaktadır. Pragmatist düşünürler ise Marx'ın bireylerin eylemlerinin rasyonellik konseptine eleştiri getirmişlerdir. Eleştirinin temelinde bireylerin sadece akıl ve amprizim ile hareket etmediği, temelde alışkanlık ve geleneklerin de karar verme sürecinde etkili oldukları bulunmaktadır. Bu anlayış, Veblen için temel eleştiri noktasını oluşturmuştur. Veblen'e göre bireyler, gerek işçi gerek kapitalist eylemlerinde sadece tek bir motivasyonla hareket etmemektedir. Örneğin; kurumlar ve kültürün firmadan firmaya ve ülkeden ülkeye değişmesi onların amaçlarının da kültürel ve kurumsal açıdan spesifik olmasına yol açmaktadır (Hodgson, 2001, 68). Aynı sektördeki firmalarda dahi farklı üretim organizasyonları ve yönetim biçimleri görülebilmektedir. Davranışların temelinde gelenek ve alışkanlıkların olması onları çeşitli girişimlerden alıkoymakta ve eylemlerinin birbirlerinden farklılaşmasına neden olmaktadır.

Marx ve Veblen çalışmalarında işçi sınıfına özel bir önem vererek, krizlerin oluşumuna çözüm bulabileceklerine ve mevcut düzeni değiştirebileceklerine inanmıştır. İşçilerin emekleri karşılığı aldığı ücretler bu anlamda önem teşkil etmektedir. Refah dönemlerinde gerçekleşen sermaye birikimini, Marx'ın sisteminde

Ücretlerin düşürülmesiyle birlikte krizler izlemektedir (Yokokawa, 2012, 2). Ücretlerin düşürülmesi dolayısıyla, işçilerin fakirlemesi Marx'a göre devrimin arkasında yatan neden iken tarih boyunca ücretler sürekli dmemi aksine arttığı dönemler de olmuştur. Dolayısıyla düşük ücret kaynaklı bir devrim gereklememitir.

Marx'ın ii sınıfının, gerçekleştireceği devrime olan inancının temeli Hegelyen teolojiye dayanmaktadır (Wolfe, 2011, 101). Hegel'e göre değişim, iki zıt gücün birbirleriyle karılaması sonucu oluşmaktadır. Veblen, Marx'ın çalışmalarını okuyup, ilgi duymuş hatta devrimin kaçınılmaz olduğunu dnm ve The Engineers and the Price System (1921) adlı kitabının son bölümünü bu konuya ayırmıştır; ancak her konuda Marx'la ortak dnmemitir. Veblen'e göre devrim fakirlerin daha fakir hale gelmesi nedeniyle değil, çalışan sınıfın kendilerini zenginlere kıyasla daha fakir hissetmelerinden dolayı gerçekleşecektir (Savaş, 1998, 656). Marx'ın sisteminde sosyalizmin son evresinde sınıfsız bir ekonomik yapı amacı vardır ve bununla birlikte ilerleme sona ermektedir. Darwinizmi temel alan Veblen'nin anlayışında ise herhangi bir son veya varılacak mkemmел sonuç, kesin bir denge bulunmamaktadır.

Sweezy, hem Marx'ın hem de Veblen'in çalışmaları incelemiş ve birçok Marksist yorumcunun aksine Veblen'in Marx'la çok sayıda ortak yönü olduğunu dnmtir. Sweezy'e göre Veblen, işletme sahiplerinin mevcut durumun değişmesine dair acele içinde olmadıklarını; ancak ii kesiminin değişim için istekli olduğunu öne srmtir (O'Hara, 2002, 9).

Marx krizleri, sermayenin büyümesini engelleyen faktörlerin giderilmesini sağlayan mekanizma olarak grmtir (Wolfe, 2011, 67). Bu anlamda krizler sistemin srekliлиđini sağlayan kısa dönemli dalgalanmalardır; ancak Marx'ın Kriz Teorisi tamamlanmamış bir teori olduğundan, zaman içerisinde çeşitli teorisyenler ve okullar tarafından farklı yorumlanmıştır. Marksistler kendi aralarında fikir birliği oluturamamı dolayısıyla Marx'ın görüşleri temelinde birden fazla kriz teorisi ortaya çıkmıştır. Marx'ın çalışmaları temelli, geliştirilen kriz teorilerinin hareket noktası genellikle dört ana nedene bağlanmaktadır: Eksik tüketim, azalan kar oranları, orantısızlık ve aşırı retim. Azalan kr oranları ve aşırı üretim krizlerin üretim organizasyonları nedeniyle kaynaklandığını savunurken, eksik tüketim yaklaşımı ve orantısızlık teorileri ise artan sermaye birikiminin gelirin dengesiz dağılımını artırarak toplam talebin azalması sonucu krizlerin görülebileceğini savunmaktadır.

4.2.1. Eksik Tüketim

Eksik tüketim, aslında basit gibi görünen; ancak piyasaların işleyişi açısından sonuçlarının tamir edilemez olduğuna işaret eden bir teoridir. Bu teorinin ortaya çıkışının nedeni, üretilen mallara yönelik gerçekleşen talebin az olması sonucu ortaya çıkan, arz fazlasının eritilememesidir. Arz fazlasının görülmesi tüketim yapacak kişilerin taleplerinin farklı olmasından değil, alım güçlerinin yeterli tüketim yapmaya izin vermemesinden kaynaklanmaktadır. Emek gücü üzerindeki sömürü ve artı değer arttıkça ücretleri düşen maaşlı çalışanlar, piyasadaki daralmayı giderecek miktarda tüketimi gerçekleştirememektedir.

Luxemburg tarafından geliştirilen Eksik Tüketim Teorisi'ne göre, kapitalistler tarafından üretilen ürünlere işçi sınıfı tarafından yeterli talebin olmaması krizlerin oluşmasına neden olmaktadır. İç pazarda arzu ettiği karı gerçekleştiremeyen kapitalist sınıf ise bu durumdan kurtulmanın yolu olarak dış pazarlara açılmayı görmektedir (Wolfe, 2011, 73). Eksik tüketim nedeniyle dış pazarlara açılmayı hedefleyen kapitalistler uluslararası pazarlara yayıldıkça küreselleşme faaliyetleri artmış her ülke ekonomik anlamda birbirlerine bağlı hale gelmeye başlamıştır.

Sweezy eksik tüketim teorisini tek el firmaları ile birleştirmiştir. Sweezy'e göre piyasaların eksik rekabet özellikleri göstermesi sonucu sermayenin organik bileşimi artmadan tek el firmalarının kârlılığı artacak ve ücretli çalışanların alım gücü düşecektir (Demiröz, 2011, 378). Tek el firmasının kâr oranının artmasına rağmen gerçekleşecek olan bu durum eksik tüketim nedeniyle gerçekleşecek krizlerin önünü açacaktır. Oligopol piyasaların yapısını, eksik tüketim analiziyle birleştiren Steindl (1952) oligopol firmaların ileride ortaya çıkacak ekonomik genişleme dönemleri için daha önceki dönemlerde aşırı kapasite kullanarak çalıştıklarını, piyasaya yeni firmaların girmesini engellemek için fiyatları makul ölçüde düşük tutmaya çalıştıklarını düşünmüştür.

Firmalar kârlarını artırmak adına yeni üretim tekniklerine yönelirken iç birikim oranı ve yoğunlaşma oranı artmaktadır (Wolfe, 2011, 75). Yüksek yoğunlaşma oranı ise oligopol piyasalarında kar paylarını yükselten önemli bir faktördür. Kapasite kullanımının giderek yükselmesi kârlılığı artırırken, ücretlerin düşmesine yol açacak böylece üretilen ürünlere yönelik talep giderek azalacaktır. Talebin azalmasını ise, sırasıyla tüketimin, milli gelirin ve oligopol kârlılığının azalması takip edecektir.

Steindl'a göre oligopol firmaların artan artı değeri eğer yatırımları hızlandırırsa ve kapitalist sınıf da tüketimlerini artırırsa ekonomide aşırı kapasite görülmeyecek dolayısıyla da beklenen bir kriz öteleneyecektir (Steindl, 1952, 245). Steindl yaptığı analizde devlet harcamalarının rolüne değinmemiştir; ancak özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra artan devlet harcamalarının tüketim üzerindeki olumlu rolü toplam talebi artırarak durgunlukların yaşanmasına engel olmuştur.

Marx eksik tüketimci bazı yaklaşımların gelir dağılımının düzenlenmesi, işçi sınıfının gelirlerinin artırılması sonucu krizlerin yaşanmayacağı düşüncesini eleştirmektedir (Eaton, 2013, 10). Ona göre ücretlerin yükselişi kâr oranlarının azalmasına neden olduğundan krizi daha fazla derinleştirecektir; çünkü bunalımlar ücretlerini yükseldiği işçilerin tüketimlerini artırdığı dönemlerde görülmektedir.

4.2.2. Azalan Kâr Oranları

Sistemin sömürü üzerine kurulduğunu iddia eden Marx'a göre işçiler üzerinden sağlanan artı değer sermayeyi artırmaktadır; ancak daha büyük üretim faaliyetleri ve rekabetin, sermayenin organik bileşimini artırmasıyla birlikte sabit yatırımların üretim içindeki payı arttıkça artı değer azaldığından kâr oranı da düşmeye başlamaktadır. Azalan kârlar, yeni yatırım kararlarının alınmamasına, toplam talebin azalmasına neden olmaktadır. Talep eksikliği ise üretim fazlasının eritilememesine böylece firmaların stoklarının artmasına ve krizlere yol açmaktadır.

Marx, Kapital'in 3. Cildinde kâr oranının hesaplanmasını konu edinmiştir. Kâr oranı; sömürü oranı ve sermayenin organik bileşimi sonucu belirlenmektedir Buna göre sömürü oranı arttıkça kâr oranı da artmaktadır; ancak rekabetin artması ve teknolojinin ilerlemesi üretim sürecinde daha üretken olan makinelerin kullanım oranını artırmış böylece sermayenin organik bileşim oranı da bu duruma paralel olarak artmıştır. Sermayenin organik bileşimi artarken sömürü oranının aynı oranda artmaması ise şirketlerin kârlılığının azalmasına yol açmaktadır. Bu analiz uzun dönemli bir analizdir; çünkü teknoloji kısa dönemde sabittir ve yeni üretim tekniklerinin gelişimi uzun süreler almaktadır.

Kâr oranı, artı değerın sermayeye oranlanması ile elde edilmektedir. Toplam sermaye, sabit ve değişken sermayenin toplamından oluşmaktadır. Sabit sermaye kapitalist tarafından üretim sürecinde kullanılan hammadde, ara mal ve işçinin kullandığı araç-gereçlerin temini için ortaya konan sermayedir ve üretim süreci boyunca değişmediği,

sabit kaldığı kabul edilmektedir. Değişken sermaye ise, emek gücü satın almak için kullanılmakta ve üretim süreci boyunca değişebilmektedir. Değişken sermaye kendi değerini üretmekte ve sabit sermayenin üzerinde bir artı değer yaratmaktadır.

$$\text{Toplam Sermaye:} \quad k = c + v$$

$$\text{Artı Değer Oranı:} \quad s' = s / v$$

$$\text{Sermayenin Organik Bileşimi :} \quad c' = c / v$$

$$\text{Kâr Oranı :} \quad p' = \frac{s}{c + v} \quad p' = \frac{s / v}{(c / v) + (v / v)}$$

İşçilerin yarattığı artı değer ile değişken sermaye oranlandığında, artı değer oranına ulaşılmaktadır. Sermayenin organik bileşimi, üretim sürecinde sabit sermayenin hangi düzeyde kullanıldığını yansıtmaktadır ve sabit sermayenin değişken sermayeye oranlanması ile elde edilmektedir. Kapitalistin üretim süreci sonunda elde ettiği kar oranını belirlemek için ise artı değer toplam sermayeye bölünmesi gerekmektedir. Kâr oranını, sermayenin organik bileşimi ile kıyaslamak adına pay ve payda değişken sermayeye bölünmektedir.

Üretim sürecinde artı değer oranı ne kadar büyükse kâr oranı da o ölçüde artmaktadır. Bu nedenle emeğin veriminin artırılması gerekmektedir. Sermayenin organik bileşimi arttıkça işletmenin birim maliyeti düşmekte, makineleşmenin artmasıyla birlikte emek üretkenliği yükselmektedir. Sermayenin organik bileşimi zaman içerisinde yükselen şirketler, aynı sektörde bulunan diğer şirketlere göre avantajlı konuma gelmekte, hatta bazı küçük şirketlerin piyasadan kaybolmasına ve tekellerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır; ancak emeğin verimliliğin artırılması adına sabit sermayenin daha fazla kullanımı neticesinde sermayenin organik bileşimini artırma çabaları emeğe olan talebi artırmakta, bu durum ise ücretlerin yükselmesini beraberinde getirmektedir. Artan emek ücretleri ise şirketlerin kârlılığını azaltmaktadır. Bu durum kısaca azalan kâr oranı yasası olarak adlandırılmaktadır.

Emeğin üretkenliğindeki artış ücretlerdeki artıştan büyük olursa şirketlerin artı değer oranı artmaktadır. Tonak'a göre Marx'ın çalışmasına sadık kalınarak hesaplanan artı değer ve sermayenin organik bileşim değerlerine göre, sermayenin organik bileşimi, artı değer oranından daha hızlı arttıkça şirket kârları uzun dönemde düşmektedir (Tonak, 2011, 411).

Marx'ın birikim yasasına göre, büyük endüstriler bir araya gelerek işçilerden daha fazla artı değer isteyecek böylece sabit sermayenin getireceği yükü beraber omuzlayacaklardır. Ayrıca Marx'a göre sabit ve değişken sermaye arasındaki farklılığın oluşturduğu durgunluk sabit sermayenin ucuzlaması, sömürünün artması, ücretlerin indirilmesi ve dış ticaretle ile önlenebilecektir.

Simon Clarke'a göre kâr oranındaki azalma krizlerin esas nedeni olarak görülmemelidir; çünkü kâr oranında azalma gerçekleşse dahi kâr sağlayacak yatırım fırsatları devam ettiği sürece sermaye, piyasadan çekilmeyecektir (Clarke, 2014, 203). Krizin esas nedeni, üretimin artarak devam etmesinin karşılığında tüketimin arz edilen miktarı karşılayamamasıdır.

Krizlerin arkasındaki esas neden sadece artı değer ya da sermayenin organik bileşimi ile ilgili değildir. Artı değer yaratmayan reel anlamda üretim faaliyetinde bulunmayan firmalar dahi kâr elde edebilmekte, hatta bu kâr üretim sektöründe gerçekleşen kârlardan da fazla olabilmektedir. Son yıllarda reel sektörün parasal hacminin finans sektörünün hacminden düşük kalması bu tezi doğrular niteliktedir. Finans sektörünün kârlılığının reel sektöre oranla fazla olması sermayenin finans sektörüne kaymasını sonucunu doğurmaktadır. Üretim sektörüne yönelik yatırımların kısılması ise, reel sektörün piyasa payının giderek küçülmesine neden olmaktadır.

4.2.3. Orantısızlık

Kâr oranındaki bir azalma ekonomik kriz için yeterli koşul olmasa bile kriz için gerekli koşuldur. Azalan kâr oranları sonucunda üretim koşullarında sorun olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum Marksist iktisatçılar tarafından orantısızlık teorisiyle açıklanmaktadır. Marx da analizlerinde Veblen ve Minsky gibi kredilerin önemini es geçmemiştir. Sermaye birikiminin sınırlanmasını önlemek adına finans sistemi devreye girmiş ve üretim sermayesi şirketlerin kendi varlıklarının dışındaki kaynaklarla genişlemeye devam etmiştir (Savran, 2013, 39).

1970'lerde yaşanan petrol krizini, Simon Clarke orantısızlık krizi olarak tanımlamaktadır. Petrol krizinin nedenini; petrol şirketlerinin tekelci davranışlarında arayan Sweezy, bankaların hisse senedi ve tahvil çıkarmasında aldıkları rol nedeniyle şirketlerin kuruluşlarında ve gelişiminde büyük rol oynadığını düşünmüştür. Hilferding de bankaların şirketleri desteklediğini üstelik bu şirketlerin rekabetten uzak olmasının bankalar için de faydalı olduğunu düşünmektedir; çünkü bankanın kâr

maksimizasyonu sağlaması için gerekli koşul, piyasada büyük kâr yapan tek bir tekelin bulunmasıdır. Tekelci firmanın kârı piyasada diğer şirketlere dağılmadığı sürece şirketin değerlendirilen hisse senetleri ve aldığı kredi doğrultusunda bankanın da kârlılığı artmaktadır.

Hilferding'e göre karteller ve üretim sermayesinin banka sermayesine bağımlılığı gibi rekabetin önündeki engeller, fiyat yapısını bozarak, üretim dalları arasındaki ilişkilere orantısızlıklar getirmektedir (Clarke, 2009, 59). Tugan Baranovsky de, sistemin krizler yaşamamasının sektörler-departmanlar arasındaki ideal oranların sağlanması sonucu gerçekleşeceğini iddia etmiştir; (Demiröz, 2014, 376) ancak bu oranların ideal haliyle kalmasının imkânsız olduğunu düşünmüştür. Bu orantısızlıklar, kredi genişlemesi ve piyasa başarısızlıklarının sonucu artan orantısızlıklardır. Baranovsky, krizlerin üretim ve birikim ilişkisinin sektörler arasında farklılaştığını bu farklılaşmanın sonucunda ekonominin olumsuz etkilendiğini iddia etmiş, üretimin devamlılığı sağlamak adına arz edilen kredilerin zamanla tıkanmasının sonucunda da krizlerin ortaya çıkacağını düşünmüştür.

Kapitalizmin işleyişi küçük işletmelerin giderek ortadan kalkmasına yol açmış, yeni bir iş alanında faaliyet göstermek adına yatırım yapmak ise, eskiye oranla çok daha büyük sermaye gerektirmeye başlamıştır. Yatırım yapmak için kendi kaynakları yetmeyen girişimciler bankalardan kredi talep ederek, toplumdaki diğer kişilerin birikimleriyle yatırım yapmaya çalışmaktadır ancak; piyasada faaliyet gösteren şirketlerin pazar paylarını giderek artırması, yeni yatırımcıların pazara girme hevesini kırarken, büyük oyuncuların yer aldığı alana girmek isteyen potansiyel şirketlerin sermaye ihtiyaçları da giderek artmaktadır.

Banka kredilerinin genişlemesi, teknolojik olarak ödeme sistemlerindeki gelişmeler, borsa ve hisse senedi gibi araçlarla şirketler üretim faaliyetlerini artırma imkanı bulmuştur; ancak aşırı kredi yaratılması, borçluluk ve spekülasyon sermayenin yeniden üretiminde rol oynasa da Marx'a göre kredi sistemi istikrarsız ve tutarsız yapısıyla sadece kaçınılmaz günün gelişini ertelemektedir (Ramirez, 2015, 1).

Yeni yatırımların ve kârların azalmasıyla birlikte finansal sektör, reel ekonominin yerini almaya başlamakta hayali sermaye üretken olmayan paradan para kazanma amaçlı faaliyetlere yönelmektedir. Kredi bulmanın küçük şirketler için giderek zorlaştığı, kredi sisteminin yetersiz kaldığı bu aşamada “yeni bir üretim biçimi”

(Satlıgan, 2012, 71) olarak anonim şirketler sahneye çıkmıştır. Böylece Marx sermayenin tekelleşeceğine inanmıştır. Anonim şirketlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, şirkete üretim için gerekli kredilerin temini bankaların şirket üzerinde hisse senetleri yoluyla sahiplik elde etmesine yol açmıştır ve orantısızlıklar büyümüştür.

Orantısızlık teorisi, Veblen'in kriz yaklaşımıyla benzeşmektedir. Kredi kullanımının yaygınlaşması sermayenin likit halinde tutulması zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Krediye ulaşımı kolay olan şirketler böylece piyasa sınırlamalarından kurtulabilmektedir, dolayısıyla kredi kullanımının artması sermayenin önündeki engelleri kaldırarak, sistemin devamlılığını sağlayabilecektir. Ekonominin genişleme dönemlerinde, yeni yatırımlar için ihtiyaç duyulan kredi bankalar tarafından kolaylıkla sağlanabilmektedir. Bankalar ekonominin yükseliş dönemlerinde kredi kısıtlarını ortadan kaldırmakta, tuttukları nakit miktarını azaltmakta böylece firmaların krediye ulaşımını kolaylaştırmaktadır.

Kredi sistemi yatırımlar üzerinde olumlu etkiler göstermesine, dolayısıyla ekonomideki durgunluğun önüne geçmesine rağmen bu durumun piyasalar için sadece olumlu sonuçları olduğu anlamına gelmemektedir. Kredi genişlemesi, aşırı birikim ve sermayenin dengesiz dağılmasına neden olabilmektedir. Krediye erişimi kolay olan şirketler rakiplerinden avantajlı konuma gelebilmektedir. Ayrıca kredi talebi, sadece yatırım amaçlı değil Veblen'in işaret ettiği gibi finans sektöründe değerlendirilerek reel ekonomik faaliyetlerden uzaklaşılmasına da sebep olabilmektedir. Kredi genişlemesi sonucu gerçekleşen aşırı üretim, krediye erişimi nispeten az olan küçük şirketlerin yok olmasına yol açmaktadır.

Kredilerin artışı sonucu piyasadaki paranın bollaşması da diğer bir sorundur. Para arzının artması enflasyon ile sonuçlanabilecek, üretilen ürünlerin fiyatlarında artışlar görülecek ve ücretlerin reel değeri düşecektir. Sermayenin kârlılığı artarken, para sermaye önem kazanıp üretken sermaye azalacaktır (Clarke, 2014, 223).

4.2.4. Aşırı Üretim

Aşırı üretim, üretilen mallarının hacmindeki artışın kârları azaltmaya başladığı durumu ifade etmektedir (Mandel, 1980, 181). Aşırı üretim, orantısızlık teorisi ile ilişkilidir. Artan kredi imkanlarının neden olduğu orantısızlıklar bazı sektörlerde aşırı üretime neden olabilmektedir. Kredi arzının artmasının beslediği orantısızlıklar

sonucu gerçekleşen aşırı üretim öncelikle krediye erişimi sınırlı ve küçük üreticileri ortadan kaldırmaktadır (Clarke, 2014, 223).

Clarke'a göre sermayenin kendi sınırlarını aşmak ve kârlılığı artırmak adına kontrol altına alınamayan dürtüsü vardır (Clarke, 2009, 154). Bu dürtü, sermayedarları aşırı meta üretimine yönlendirmektedir; ancak bu meta üretimi artan talebi karşılamak adına değil, artı değeri yükseltme amacıyla yapılmaktadır. Kapitalist üretim biçiminin getirdiği aşırı kâr hırsı ve piyasadaki rekabet, aşırı üretime yol açmaktadır. Aşırı üretim, metaların ortalama kâr oranından satılmasını sağlayan fiyatların düşmesine neden olarak, yatırımların azalmasına yol açmaktadır. Fiyatların düşmesi sonucu kârlar azalmakta, stoklar elden çıkarılmaya başladıkça bu azalış sürmektedir.

Aşırı üretim sonucu satışlardaki azalma, stokları ve cari üretimi azaltarak krizin kümülatif olarak başlamasına yol açmaktadır (Mandel, 1980, 184). Satışların azalmasının arkasında yani üretimin aşırı olarak nitelendirilebilecek düzeye gelmesinin arkasında ise, iş gücüne olan talep doğrultusunda yedek işgücünün azalması ve artı değeri artırmanın zorlaşması yatmaktadır. Aşırı üretim döneminin ortadan kalkması ise, sermayenin değer yitirerek, üretken kapasitenin ve istihdamın azalması sonucu gerçekleşmektedir (Clarke, 2014, 218).

4.3. Minsky'nin Konjonktür Teorisi

Minsky, sık sık Post-Keynesyen iktisatçı olarak nitelendirilse de görüşleri ve ilgi alanı Kurumsal İktisat'ı da içermiş ve kendini hem Post-Keynesyen hem de Kurumsalcı İktisatçı olarak tanımlamıştır (Whalen, 2009, 8). Minsky'e göre iktisat politikası kurumların işleyişi ve tasarımı ile ilgilenmek zorundadır. Ona göre kurumlar yasallaştıkları zaman piyasaya duyarlı olarak gelişmektedir (Minsky, 2013, 7). Kurumların sağlıklı bir şekilde işleyişinin gerçekleşmesi için izin verilmesi ve zaman tanınmasını gerekmektedir; ancak Minsky'e göre ekonomik ve toplumsal anlamda olumlu sonuçlar alınamadığı, mevcut kurumların toplum adına pozitif etkisinin görülmediği durumlarda radikal reformlar kaçınılmaz olmaktadır yani mevcut kurumlar devlet eliyle düzenlenmelidir. Yapılacak reformlar ise kurumsal yapılara ve piyasaların düzenine bağlı olacağından zamandan ve ülkelerden bağımsız tek bir politika önermesi yapılamayacaktır.

Minsky'nin finansal makroekonomisi, Schumpeter temelli evrimci makro-finance anlayışını temel almaktadır. Minsky'nin çalışmalarında endojen olarak istikrarsız kaldıraç yapısı, kırılğan finansal süreçlere yol açan emniyet marjları ve istikrarsız finansal piyasalar konu edilmektedir (Argitis, 2013, 29).

4.3.1. Kapitalizmin Evrimi

Minsky, Veblen'e benzer şekilde kapitalist sistemin çeşitli aşamalarında görülen endüstriyel ve finansal yapıların ayrımını yapmıştır. Ona göre kapitalizm evrilen ve dinamik olan bir sistemdir ve tarih boyunca birçok form almıştır. Kapitalizmin temelleri ticari kapitalizm ile atılmış, daha sonra endüstriyel kapitalizme, vahşi kapitalizme en sonunda da bu sistem, finansal kapitalizme evrilmiştir. İçinde bulunduğumuz dönem ise para yöneticili kapitalizm olarak adlandırılmaktadır (Henry, 2010, 5).

Veblen'e göre kapitalizm "el işçiliği çağına" dayanmaktadır (Kızılkaya, 2007, 166). El işçiliği çağında küçük atölye sahipleri küçük miktarlarda ve kaliteli üretim yaparken, işçiler kendi başına yaratıcı bir unsur olup ürettikleri ürüne henüz yabancılaşmamıştır. Karmaşık olmayan üretim faaliyetleri ürünün tüm üretim süreçlerinden aynı işçilerin haberdar olmasını olanaklı kılmış ve üretim ustalık içgüdüleri esas alınarak yapılmıştır. Minsky'nin ticari kapitalizm olarak adlandırdığı bu dönem ticareti yapılan veya talep edilen malların finanse edilmesini içermekteydi (Minsky, 1992a, 107). Ticari kapitalizm döneminde üretim küçük ölçekli olarak, işçi ve ilkel araçlarla birlikte yapılmaktaydı, çeşitli malların karşılığı olarak değişim belgeleri piyasada dolaşmaktaydı. Bankacılar dolaşan bu belgelerin el değiştirmesi sırasında garantör rolü üstlenerek, üretim için kredi sağlamaktaydı. Günümüz karmaşık finansal enstrümanlarına sahip olmayan bu tip bankacılık faaliyetleri ise ticari bankacılık olarak adlandırılmaktaydı.

Mülkiyet kavramının yerleşmesiyle birlikte, çalışma güdüsünün rolü değişerek, satıcılık özellikleri ön plana çıkmıştır (Kızılkaya, 2007, 175). 19. yüzyıl Sanayi Devrimi ile birlikte makinelerin üretim sürecindeki rolü artmış, sermaye pahalılaşarak küçük üreticilerin yüksek maliyetlerle varlıklarını sürdürme imkânı kalmamış ve el işçiliği faaliyetleri, üretimin temel faktörü olmak yerine küçük bir bölümünü oluşturmaya başlamıştır. Makinelerin üretimdeki öneminin artması, makinelere duyulan ihtiyacı artırırken, emek gücü haricindeki diğer maliyetlerin yükselmesine yol

açmıştır (Minsky, 1992a, 108). Küçük ölçekli firmaların mevcut sermayeleriyle üretimlerini devam ettirme imkânı kalmamış bunun için dış finansmana ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Bu nedenle Veblen'e göre finansal kapitalizme dönüşüm, mülkiyet haklarının yeniden dağıtılması ile gerçekleşmiştir (Jo, Henry, 2005, 25).

Minsky menkul kıymetleştirmelerin artması, büyük şirketlerin ortaya çıkışıyla rekabetin azalması, gelir eşitsizliği konularında eleştirilerde bulunurken, ekonomik canlanma için daha küçük bir ticaret sektörüne ihtiyaç olduğunu düşünmüştür (Whalen, 2010, 2). 1800'lü yılların ortaları 1900'lerin başında ortaya çıkan bu gelişmelerle birlikte, işletmelerin yönetimi sahiplerinden ayrılmış, (vested interest) güçlü çıkar gruplarının piyasalar üzerindeki hakimiyeti artmıştır (Jo, Henry, 2005, 32). Birleşmeler ve devralmalar finansal kuruluşlar için kazançlı faaliyetler olmuş, yatırım bankaları ve ticari bankalar faaliyetlerini artırmış, emeklilik ve yatırım fonları piyasalarda işlem görmeye başlamıştır.

Çıkar gruplarının şirketlerin artan kârlılığı sayesinde borsada spekülatif işlemler yapması, rekabetin artması, sermaye araçlarının pahalılaşması, kredilerin geri dönemeyebileceği konusunda endişelerin ortaya çıkması, bankaların piyasalarda tekelleşme ve kartel faaliyetlerini destekleyerek büyük şirketlerin kârlılığının düşmesine engel olmaya çalışması bu dönemde görülmeye başlanmıştır (Minsky, 1992a, 110).

Ticari Kapitalizm döneminde, dış kaynaklara duyulan ihtiyaç sadece üretim için olup kısa dönemli borçlanma söz konusudur; finansal kapitalizm dönemine geçildikçe kitlesel üretimin artışı, teknolojinin gelişmesi ile pahalılaşan ve karmaşılaşan üretim faaliyetleri sermayeye duyulan ihtiyacı artırmış, buna paralel olarak yatırım bankaları ortaya çıkmıştır. Finansal Kapitalizm olarak adlandırılan bu yeni türün, en önemli özelliği kartellerin ve tröstlerin piyasalarda rekabeti kısıtlaması ve banka sermayesi ile sanayi sermayesini birbirine bağlı hale getirmesidir (Wray, 2009, 810).

Yeterli dış finansman bulamayan birey ya da aile şirketleri hisselerini satarak yatırımcı bulmaya çalışmışlardır. Şirketler sadece üretim için değil finansal faaliyetlerde bulunarak kârlarını artırmaya çalışmıştır. Finansal Kapitalizm döneminde şirketlerin diğer şirketlerle ortaklığa gitmesi ya da büyükler tarafından sindirilerek satın alması ve tekelleşmenin görülmesi bu dönemde artmıştır. Büyük şirketler, 19. yüzyılın sonlarından itibaren işletmelerinin piyasadaki paylarını artırmak adına rakiplerini

piyasa dışına itebilmek için onları satın almaya yoluna gitmiş veya bir şekilde kendilerine bağımlı kılmaya çalışmışlardır.

19. yüzyılın sonlarında başlayan Taylorizm ile birlikte bireysel sermaye birikiminin yerini büyük şirketlerin birikim süreci almıştır. Büyük şirketlerin piyasalarda hakimiyetini artırması yeni yönetici sınıfını ortaya çıkarırken bu sınıfın gücü sermayelerinden gelmiştir. Tröst oluşturan bu şirketler, rakiplerinin faaliyetlerine engel olmak adına fiyat sabitleme, rekabeti engelleme gibi faaliyetlere başvurmuş ve elde ettikleri güç ile siyasi kazanımlar sağlamaya çalışmışlardır.

New Deal'ın başlangıcından 1970'lere kadar olan dönem ise korumacı kapitalizm olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde iş sahipleri ile kamunun çıkarları arasında büyük farklar bulunmamaktadır (Wray, 2009, 812). Yatırımların devletler tarafından finanse edilmesi devletlerin borçlanmasına yol açarken, bu durum büyük ölçekli şirketlerin kârlılığını artırmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından tüketicinin özendirildiği, devletlerin bol açık verdiği ve gerektiğinde piyasalara müdahale ettiği, düşük faiz oranlarının hüküm sürdüğü bir dönem yaşanmış ve Minsky bu dönemi ataerkil kapitalizm veya yönetsel refah devleti olarak adlandırmıştır (Wray, 2011, 5). Bu dönem ekonomik dengenin var olduğu, sisteme olan inancın arttığı devletin müdahaleci rol üstlendiği bir dönemdir. Büyük Buhran öncesi artan finansal ilişkiler azalmış, finansal kurumların denetimi artmış ve yasalarla çalışma alanları sınırlandırılmıştır.

Glass Steagall Yasası ile yatırım bankaları ve mevduat işlemleri birbirinden ayrılmış, bankalara yatırılan mevduatların yine bankalar aracılığıyla borsa işlemlerinde kullanılmasının önüne geçilmek istenmiştir. Glass Steagall Yasası, yatırım bankalarının faaliyetlerini ticari bankalardan ayırmış, New Deal reformları da finans sektörünün yapılandırılmasını sağlamıştır (Wray, 2009, 814). Glass-Steagal Yasası, yatırım bankaları ve ticari bankaların görev tanımlarını yaparak aralarındaki rekabeti engellemiştir. İki tip bankanın birbirlerine ortak olması da engellenmiş, finansal kuruluşlara yatırım yapmaları ve ortaklık kurmalarına izin verilmemiştir. Ayrıca ucuz maliyetli mevduat fonlarını piyasadan toplayan bankaların riskli yatırımlar yapmasının engellenmesi amaçlanmıştır.

Büyük Buhran'ın bireylere olumsuz etkileri ve Sovyetler Birliği'nin komünizm tehlikesi devletleri sosyal harcamalar yapmaya itmiş, sağlık, eğitim ve minimum ücret

alanlarında iyileştirmeler yapılmıştır. Devletler sosyal politika olarak konut stokunu iyileştirmeyi amaçlamış, ABD’de bunun gerçekleşmesi adına devlet mortgage kredileri arz etmeye başlamıştır. (Minsky, 1992a, 109). Fannie Mae’nin kuruluşuyla birlikte Amerikan vatandaşlarına uzun vadeli taksitlerle ev sahibi olma şansı tanınmıştır. Bu dönemde hazine harcamaları toplam harcamaların beşte birini oluştururken, FED faiz oranlarını düşük tutarak, son borç verme mevkii olarak görev yapmıştır (Wray, 2009, 813).

Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı sonrası devletin müdahaleci yapısı finansal istikrara yol açmıştır. Büyük kamu harcamaları özel sektörün kârlılığını artırmıştır (Bocutoğlu, 2010, 11). Keynes’in politikalarının baskın olduğu düşük borç, yüksek ücret ve giderek artan tüketimin gerçekleştiği bu dönemde krizlerin uzakta kalmasıyla birlikte özel sektör piyasalarda varlığını yavaş yavaş artırmaya piyasa ekonomisine duyulan inançla birlikte müdahaleci devletin geriye çekilmeye başladığı yeni bir döneme geçilmiştir. 1960’lı yıllardan itibaren müdahaleci devletin piyasalardaki rolünün azalmaya başlaması, New Deal kısıtlamalarının gevşetilmesi, kaldıraç oranlarının artması, finansal düzenlemelerin hafifletilmesi, iflas edemeyecek kadar büyük finans kurumlarının ortaya çıkmasına ve para yönetici kapitalizme giden yolun açılmasına neden olmuştur.

1970’lerin sonlarına doğru devletler yatırımları azaltırken, 1981 yılında Ronald Reagan’ın ABD’de başkanlığa gelmesi ve arz yanlı politikaların uygulanması sonucu devlet harcamaları kısılmıştır. İngiltere’de aynı yıllarda Margaret Thatcher’ın da devleti küçülterek, yatırımları kısıması, özelleştirmeyi desteklemesi, sendikaların gücünü azaltmıştır. Bu durum özel sektörün potansiyel kârlılığını artırarak, ekonomide paylarını büyötmelerine imkan tanımıştır. Güvenli kamu kağıtlarıyla yatırımlarını ve bilançolarını düzelten özel sektör, piyasalara yeniden dönüş yapmak için güçlenmiştir. Soğuk savaşın sona ermesi ve liberalleşmenin artmasıyla içinde bulunduğumuz döneme Minsky, Para Yönetici Kapitalizm adını vermiştir.

Minsky, kapitalizmin evrildiği yönün doğru anlaşılabilmesi adına Schumpeter’in dinamik bir yapıda olan kapitalizm anlayışını Keynes’in çalışmalarıyla bütünleştirmeye çalışmıştır; çünkü iki iktisatçının da ekonomiyle ilgili ortak fikirleri olduğunu düşünmüştür. Hisse senedi ve bono sahiplerinin finansal piyasalar ve ticari girişimlerde etkilerini artırmaya başlaması, Klasikler İktisat’ın tam bilgi varsayımının aksine bilgi eksikliğinden kaynaklanan spekülâtif faaliyetlerin gerçekleştirilmesi para

yönetici kapitalizmin ortaya çıkışına zemin hazırlamış ve giderek güçlenmesine yol açmıştır.

Minsky, para yöneticileri olarak sigorta şirketleri, emeklilik fonları ve yatırım kurumları gibi yapıları tanımlamaktadır (Minsky, 2013, 229). Para yöneticileri, aktif olarak portföy yöneten varlık alıp satan ve yüksek kâr peşinde koşan kişi veya kurumlardır (Minsky, 1992a, 112). Para yönetici kapitalizm, büyük şirketlerin yükümlülüklerinin bankalar, sigorta şirketleri ya da yatırım ve emeklilik fonları tarafından tutulduğu, emeklilik ücretlerinin finansal piyasalarda kâr getirici fonların oluşturulmasında kullanıldığı bir dönemdir. Kapitalizmin bu aşamasında pahalı ve uzun dönemli varlıklar, şirketlerin finansmanı ve piyasa gücünü ellerinde tutmak için gerekli olmuştur. Fonların kazançlı olduğunun ortaya çıkmasıyla birlikte, bu fonların değerlendirilmesini amaçlayan yatırım şirketleri üretim faaliyetlerinden uzaklaşarak kısa dönemli kârlara odaklanmışlardır. Finansal araçlardaki kısa dönemli kârı maksimize etme düşüncesi, spekülasyon işlemleri artırırken finansal işlemler reel işlemlerden ayrılmıştır.

Regülasyonların azaltılması, konut kredilerinin paketlenerek işlem görmeye başlaması, sayısı artan finans ürünleri, kaldıraçlı satın alma işlemleri özel sektörün yatırımlarının artmasına yol açmıştır; ancak Minsky'e göre özel yatırımların toplam gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payının artması enflasyonun oluşmasına yol açmış (Wray, 2009, 814) ve ekonomik istikrarsızlığın nedenlerinden biri olmuştur.

4.3.2. Finansal İstikrarsızlık Hipotezi

Büyük Bunalımı, 1970'lerde görülmeye başlayan yüksek enflasyon dönemini ve daha sonrasında görülen krizleri dışsal etkenlere bağlayan Neo-Klasik yaklaşım piyasa ekonomisinin üretim ve dağıtımında uyuma odaklanmış, konjonktür dalgalarının geçici olduğunu piyasaların bunları kendi kendine düzenleyeceğini savunmuştur; ancak Minsky, piyasada görünmeyen bir mezat ve fiyatlardan sürekli haberdar eden bir çığırtkan olduğunu reddetmiştir. Bu nedenle, üretim ve dağıtımın uyum içinde olmasının her zaman mümkün olmadığını düşünmüştür.

Minsky'ye göre istikrarlı dönemler istikrarsızlıklara ve ekonomik krizlere yol açmaktadır. Sakin büyüme dönemleri finansal olarak kırılgan yapılara yol açmakta, spekülasyon balonları, istikrarsızlıklara neden olmaktadır. Minsky'nin finansal istikrarsızlık hipotezinin temelinde istikrarlı büyüme dönemlerinin finansal

kırılganlıklara ve spekülatif işlemlere yol açtığı bu durumun ise durgunluk ve krizlerin esas nedeni olduğu düşüncesi bulunmaktadır. Belirsizliğin az olduğu, istikrarlı dönemlerde kurumsal dönüşümlerin etkisi ve şirketlerin daha riskli finansal faaliyetleri nedeniyle finansal kırılganlıklar ortaya çıkmaktadır.

Minsky, konjonktür dalgalarını sistemin işleyişi açısından kaçınılmaz görmüş ve krizlerin içsel değişkenlerden kaynaklandığını ana etkenin ise bankacıların ve finansal aracı kurumların davranışları olduğunu düşünmüştür. Analizinde Keynes'in yatırım teorisinden faydalanmış, yatırımların nasıl finanse edildiğini, nakit akımlarındaki belirsizliğin işletme bilançoları üzerindeki etkilerini bunun yatırımlarda nasıl değişiklikler yarattığını ve konjonktür dalgalarıyla bağlantısını incelemiştir. İstikrarsızlıkların içsel nedenlerle ortaya çıktığını iddia eden Minsky'e göre sorunun ince ayar politikalarıyla çözümlenebilmesi de mümkün değildir ve yapısal reformlar gereklidir. 2008 Finansal Krizi'nden sonra finansal kriz teorileri ve dolayısıyla Minsky yeniden popüler olmuş, finansal sektörün denetim altına alınması tartışmaları yeniden başlamıştır.

Minsky'nin finansal istikrarsızlık hipotezinin teorik kaynaklarından biri Keynes ve Kalecki başta olmak üzere Post-Keynesci iktisattır (Eren, 2016, 8). Kendi çalışmalarında ise özellikle Henry C. Simons, Oscar Lange ve Josef Schumpeter'den etkilendiğini belirtmiştir. Özellikle 1970 yılında Cambridge'a döndükten sonra Kalecki'nin yatırım konusunda iç finansman kısıtlaması yaklaşımı Minsky'nin analizlerinde büyük rol oynamıştır (Toporowski, 2010, 363).

Minsky'e göre kapitalizmin doğasında dengesizlik vardır. Finansal ilişkiler, kurumsal karmaşıklıklar sonucu birkaç faktörün bir araya gelmesiyle belirlenmektedir. Servet sahipleri, serveti denetleyen ve düzenleyen kurumlar arasında farklı yapılar ortaya çıkmaktadır (Minsky, 1992a, 4). Kurumlar ve finansal ilişkiler zamanla değişmekte, bu nedenle ilk politika tercihi doğru olsa dahi zamanla değişen şartlara uyum sağlanması adına uygulanan politikaların değişmesi gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında, Minsky zamandan bağımsız tek bir politikanın oluşturulmasının mümkün olmadığını düşünmüştür. Kapitalist bir ekonomide, dışsal denetim ve eşgüdüm mekanizmaları gereklidir (Minsky, 2013, 106). Finansal yapıların karmaşık ve değişken yapısına kapitalizm uyum sağlayamadığında ise enflasyon ve krizler ortaya çıkmaktadır.

Kendisini Keynesyen olarak tanımlayan Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Teorisi, aynı zamanda yatırım teorisi de içermektedir. Keynes yatırıma özel bir önem vermiştir; çünkü yatırımı toplam talebin en oynak belirleyicisi olarak düşünmüştür. Yatırım; cari çıktı fiyatları, finansman talebi ve kredi kullanılabilirliğine bağlıdır yani belirsiz geleceğe dair beklentilere dayanmaktadır (Whalen, 2013, 20). Beklentiler olumlu ise yani yatırımcılar borçlarını gelecekte ödeyebilme inancı taşıyorsa ekonomi yükseliş dönemi içerisinde yer alırken, şartlar ve beklentiler değiştiğinde borçların geri ödenmesine dair inanç azaldığında ise ekonomi potansiyel bir duraklama döneminde yer alacaktır.

Belirsizlik, sermaye mallarının fiyatı ve üretim malları arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Sermaye mallarının fiyatı, sürecin başında belirlenmektedir. Sermaye mallarını talep eden firma gelecekte satacağı ürünlerinin fiyatını ise tam olarak bilememekte ve konjonktür yapısına göre tahmin yapabilmektedir. İki fiyat arasındaki farklılaşma şirketlerin kazancını olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir.

Minsky'nin yaklaşımında banka likiditesinin azalmasından ziyade firmaların yatırım yapmak için aldıkları borçların artması ve geri dönüşlerin gecikmesi krizlere yol açmaktadır (Toporowski, 2010, 367). Yatırımlar piyasalardaki fiyat düzeyinden bağımsız değildir. Minsky'nin analizinde ikili fiyat düzeyi bulunmaktadır: Cari tüketim ve sermaye varlıkları fiyatı (Minsky, 1982, 512). Cari tüketim fiyatları üretim maliyetlerine bağlı olarak oluşurken, sermaye varlıklarının fiyatları ise varlıkların piyasadaki arz ve talep hacimlerine göre belirlenmektedir. (Baş Dinar, 2011, 117) Sermaye varlıklarının getirisi arz ve talep üzerinde etkili olmaktadır. Gelecekte üretim mallarının fiyatının artacağı düşünülüyorsa sermaye varlıklarının fiyatları da yükselecektir.

Minsky, ikili fiyat düzeyi ışığında, yatırımların sermaye varlıkları fiyatlarına göre belirleneceğini düşünmüştür. Sermaye varlıklarının fiyatları uzun dönemli beklentilere göre belirlendiğinden analizde beklentiler önem kazanmaktadır. Sermaye varlıklarının fiyatlarının üretim fiyatlarından yüksek olması durumunda firmalar yatırım kararı almaktadır (Baş Dinar, 2011, 120). Firmaların sermaye malları talebi doğrultusunda dönem sonundaki üretecekleri malların fiyatları onların kârlılık durumlarını belirleyecektir. Geleceğe dair beklentiler olumlu olduğunda şirketlerin yatırımlarını

nasıl belirleyeceği, sermaye varlıklarına olan taleplerini nasıl finanse edeceği konusu önem kazanmaktadır.

Minsky yatırımların belirleyicisi olarak, şirketlerin bilançolarının önemli rol oynadığı belirtmiştir. Şirketler yatırımlarını öz kaynakları ile finanse ederse gelecekte kredi bulma şanslarını artırmaktadır (Bocutoğlu, 2010, 18); ancak yatırımlarını borçlanma ile gerçekleştirirse kısaca yabancı kaynakların öz kaynaklara oranı olan kaldıraç oranı artarsa geri ödeme riski artacaktır. Şirket yatırımlarını bu yolla yaparken kırılganlığı artacak ve yeni yatırımları gerçekleştirebilmek veya borçlarını ödeyebilmek için yeni kredi bulma imkını zorlaştacaktır.

Keynes'in hayvani güdüler yaklaşımına benzer bir yaklaşım sergileyen Minsky, olumlu beklentilerle birlikte yatırımların artacağını savunmuştur. Genişleme dönemlerinde firmalar sermaye mallarına olan taleplerini artırmaktadır. Şirketler yatırım yapmaya devam etmek istiyorsa ve gelecekte kârlılıklarının artacağını düşünüyorsa varlıkları yetersiz kalsa dahi dış finansman alternatiflerine başvurmakta ve borçlanmaya gitmektedir. Borçlanma ile sermaye mallarının talep edilmesi, öz kaynaklarla yapılan yatırımlara göre kârlılığı azaltıcı bir unsurdur ve şirketleri gelecekteki ekonomik koşullara daha bağımlı kılmaktadır.

Firmalar gelecekteki beklentilerine göre dış finansman kararı alırken, diğer tarafta da şirketlere kredi arz eden bankalar ve finansal kuruluşlar yer almaktadır. Kredi arz eden kuruluşlar da tıpkı firmalar gibi geleceğe dair beklentilerle kararlarını almaktadır; firmaların artan dış finansman talebi sermaye mallarının fiyatlarını artırırken, kârlılık düşüncelerinin devam etmesi için üretim fiyatlarının da artmasını beklemektedir. Piyasalarda borçluluğun artması durumunda, kredi arz kuruluşlar şirketlerin kaldıraç oranlarını, bilançolarını ve borç vadelerinin yapısını göze alarak karar vereceklerdir. Artan borç yükleri, kredi arzını sınırlarken bu durum sermaye mallarının fiyatlarının da yükselmesine yol açmaktadır.

Minsky'e göre firmaların üç tip finansman davranışı bulunmaktadır: Hedge, spekülâtif ve ponzi. Hedge finansman, firmalar için en garantici finansman davranışını ifade etmektedir. Firmalar büyük ölçüde öz kaynaklarıyla yatırım yaparken, borçlanma vadelerini de uzun dönemli olarak belirlemektedir. Dolayısıyla ani bir kriz döneminde borçlarını ödeyememek için nedenleri bulunmamaktadır ve kredi faizlerindeki oynaklıklardan da büyük ölçüde etkilenmemektedir. Spekülâtif finansman yapısında,

firmalar hedge finansmana oranla daha riskli bir yapıdadır. Aldıkları borçların faiz ödemelerini sağlayabilirken bilançolarında ana parayı ödeyecek yeterli nakit bulunmamaktadır. Ponzi finansman durumunda olan şirketler ise ne faiz ödemesi ne de ana para ödemesini gerçekleştirecek durumda değildir. Faiz ödemelerini yapmak için borçlanmak zorunda kalmakta ve ekonominin durgunluk döneminde uygun vade ve faiz oranlarıyla borçlanma imkânı bulamamaktadır.

Finansal istikrarsızlık hipotezinin temeli aslında hedge finansman yapısına bağlıdır. Firmalar ilk dönemlerde mevcut yatırımlarını iç finansman ile karşılayabilirken, ekonomin olumlu bir seyir izlemesi, gelecekte beklenen kârlılık artışı onları uzun vadeli borçlanma yerine kısa dönemde borçlanmaya teşvik etmektedir. Genişleme dönemlerinde artan finansal faaliyetler borç almayı kolaylaştırmakta ve borç alınacak kurumları da çeşitlendirmektedir. Borçluluğu cazip kılan bu dönem, olumlu beklentilerle belirlenenen kâr oranlarının gerçekleşmemesi ile son bulmaktadır.

Minsky finansal piyasalardaki istikrarsızlıkların giderilmesinde devletin ve güçlü bir merkez bankasının önemli olduğunu düşünmüştür. Toplam banka sayısının ise artırılmasını böylece ekonomik faaliyetleri birkaç bankanın kararlarının, etkileyememesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca artan bankası sayısı ile oluşan küçük bankaları denetlemek, olası iflasları durumunda onları kurtarmak daha kolay olacaktır. Ona göre ikili fiyat sistemi gereği mal fiyatlarının oluşumuna devlet, varlık fiyatlarının oluşumuna ise merkez bankası müdahale etmelidir.

4.4. Veblen ve Kriz

4.4.1. Veblen'in Krizi Teorisi

Veblen'in yaşadığı dönemde firmaların tahvilleri, finansal ürün yeniliği olarak ortaya çıkmış, günümüzde ise aşırı menkulleşme, future ve swap işlemleri artmış, bankaların ve finansal kuruluşların firmalara kredi arz etmesi giderek kolaylaşmıştır. Finansal yeniliklerin bilançoları şekillendirmesi, finansal piyasaların yaygınlaşması ile başlayan rutinleşmenin yol açtığı spekülâtif fiyatlar ise finansal krizlerin nedeni olarak ortaya çıkmıştır.

Alman Tarihçi Okul düşünürlerini takip ederek, Veblen doğal ekonomiyi “para ekonomisi” ve “kredi ekonomisi” olarak ikiye ayırmıştır (Wray, 2012, 304). Para ekonomisinde, para arz ve talep için piyasada kullanılan bir araçtır. 19. yüzyılın

sonlarında para ekonomisi, para benzeri araçların kullanımının artması, vadeli işlemlerle birlikte kredi ekonomisine evrilmiştir. Kredi ekonomisinde ise sermaye piyasası işlemleri mal piyasasından daha büyük bir hacme erişmiştir.

Veblen krizleri, “Endüstriyel kriz, likidite, kredilerin iptali, artan indirim oranları, düşen fiyatlar, zorunlu satışlar ve değerin küçülmesi dönemi” (Veblen, 1904, 190) olarak tanımlamıştır ve sermaye piyasalarının, mal piyasaları üzerindeki hakimiyetinin artışına dikkat çeken, kredilerin önemini vurgulayan bir konjonktür teorisi geliştirmiştir. Liberalizasyonun etkisi piyasalarda başlayan aşırı rekabet, ajanları etkin stratejiler izlemeye yönlendirirken artan finansallaşma kısa dönemli ve hızlı kârlılığın peşinden koşulmasına neden olmuş ve spekülative faaliyetler artmıştır (Ülgen, 2017, 4). Veblen’e göre modern kapitalizm döneminde çıkar gruplarının öncülüğünde gerçekleştirilen finansal liberalizasyon, spekülative yatırımlara dayanmaktadır ve bu durum sistematik bir felaket ile sonlanacaktır.

Üretken faaliyetlerden çok ticari faaliyetlerin ve finansın öne çıktığı modern kapitalizmde kredilerin kullanımının üretken faaliyetler yerine spekülative amaçlara hizmet ettiğini vurgulayan Veblen’e göre şirket yöneticileri, reel üretim faaliyetlerini ana amaçları olarak görmekten vazgeçmiştir. Finansal krizlerin temel nedeni olarak görülen spekülative faaliyetler, şirketlerin kazançlarının olduğundan daha yüksek gösterilerek daha fazla yatırım çekmesi şeklinde tezahür etmektedir. Bu durum olması gerekenden fazla sermaye yatırıma yol açarken, yatırımların geri dönüşünün beklenen şekilde gerçekleşmemesi sonucu borçluluk düzeyinin artması da sistemin devamlılığına engel olarak Veblen’e göre krizlerin nedenlerini oluşturmaktadır.

4.4.1.1. Firma

Ana akım teoride firma üretim fonksiyonunu gerçekleştirmek amacıyla, girdileri çıktılara çeviren, kâr maksimizasyonu hedefleyen bir yapıdan fazlası değildir. Bu durum ise firmaları oldukça kısıtlı tanımlamaktadır. Firmaların iç karar mekanizmaları ve sektörler arası bağlantıları, endüstrinin ve ekonomik yapıların gelişmesi dikkate alınmadan doğru bir firma teorisi kurulamayacaktır.

Veblen’in firma teorisinde ise, firma rakip işletmelerin rekabeti nedeniyle ayakta kalabilmek ve büyüebilmek için stratejik faaliyetler peşinde koşmaktadır (Jo, 2018, 4). Ortodoks ekonomide arz ve talep dışında diğer faktörler dikkate alınmazken

Veblen'e göre kıskançlık, uygunluk, sosyal fayda ve kültür nedenleriyle de ekonomik faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

Marshall'ın firma teorisinin aksine 20. yüzyılda, ABD'deki büyük şirketlerin yöneticileri ve sahipleri birbirinden ayrılmıştır. Veblen'e göre ülkelerin refahı iş adamlarına ve yöneticilere bağlıdır; çünkü endüstrinin toplam çıktı miktarına şirket sahipleri karar vermektedir. Çıktının toplam talebe göre belirlendiğini vurgulayan Keynes'e benzer şekilde Veblen de kazanılmış hakların, toplam talebin beklenen ve cari değerlerinin dikkate alınarak çıktının belirlendiğini ifade etmektedir (Mouhammed, 1999, 170). Talebin ikinci kaynağı ise gösterişçi, öykünme ve araçsal tüketimden oluşmaktadır. Öykünme güdüsüyle yapılan tüketim, ortalama tüketicilerin kendi tüketimleriyle kronik bir memnuniyetsizlik yaşamasında kullanılan bir araçtır (Mouhammed, 1999, 170). Dolayısıyla Veblen, üretimin sadece kullanım ihtiyacı ile piyasada arz ve talebin eşitlendiği miktarlarda gerçekleşmediğini düşünmüştür.

Özel girişime dayalı sistemde üretim faaliyetleri bireylerin tüm ihtiyacını karşılayamamaktadır; çünkü üretiminin arkasındaki asıl güdü kârdır. Veblen bu durumu “makul kâr” olarak nitelemiştir. Makul kâr ise “daima en büyük kâr” anlamına gelmektedir (Veblen, 2001, 11). Makul kârı sağlamak adına finansın kaptanları, finansal işlemleri kullanmışlar bu doğrultuda reel üretim faaliyetlerinden uzaklaşmışlardır. Var olan üretim faaliyetlerinde ise sabotaja başvurarak toplam üretimi sınırlamışlardır. Üretim sınırlamasındaki ölçüt ise iş adamlarının temel motifi olan kâr güdüsüdür.

Şirketlerin giderek artan kârlılığının nedeni ise profesyonel yöneticilerin idari gücünden kaynaklanmaktadır. Yöneticilerin, firmanın üretim, istihdam, fiyatlandırma, yatırım ve kârların dağılımı gibi kilit kararları üzerinde karar verme yetkisi bulunmaktadır (Jo, 2018, 6). Ortodoks teoride olduğu gibi firmanın üretim düzeyi de sadece kıt kaynaklara ve teknolojiye bağlı değil denetçilerin ve yöneticilerin de kararlarına bağlı olmaktadır. Firmalar kâr maksimizasyonu dışında, fiyatların, ücretlerin, faiz oranlarının, enflasyonun ve piyasanın da kontrolünü sağlamaya çalışmaktadır.

4.4.1.2. Varsayımsal Kazanç Kapasitesi

Şirketlerin sermayesi Minsky'nin analizinde önem teşkil ettiği gibi Veblen'de şirketlerin sermaye yapısına özel bir önem vermiş ve sermaye yapıları ile ilgili bir ayırım yapmıştır. Bu ayırma göre endüstriyel sermaye ve işletme sermayesi birbirinden farklıdır. İşletme sermayesi şerefiyeyi de içine dahil etmekte ve yatırımlar için gerekli krediler endüstriyel sermaye ve endüstriyel olmayan mülklerin teminat olarak gösterilmesiyle elde edilmektedir (Wray, 2012, 304). Kısaca işletme sermayesi, endüstriyel araçlar ve şerefiyenin kullanım haklarından oluşmaktadır (Veblen, 1958, 65).

Veblen'in şirket finansmanı, finansal açıdan kırılganlık ve istikrarsızlığın yanı sıra, borçlanma-deflasyona neden olan kaldıraç, belirsizlik, taklit etme ve yenilik içeren kurumsal adaptasyon sürecidir. Şerefiyesi yüksek bir firma finansal açıdan başarılı kabul edilirken, likit paraya ulaşması da kolay olmaktadır.

Şerefiye, sahiplerine kârlılık sağlayan; ancak toplumun geri kalanı için fayda getirmeyen, marka, telif hakları, patentler ve itibar düzeylerini kapsamaktadır. Şirketler maddi sermayelerinin yanında maddi olmayan sermayeleriyle de kârlılıklarını artırmaya çalışmaktadır. Veblen bu tip maddi olmayan varlıkları, bilgi ve üretim sürecindeki hakimiyet olarak tanımlamıştır (Corneyls, 2004, 33). Şirketler bu maddi olmayan varlıkları, patentler ve ticari markalar elde ederek kendi amaçları doğrultusunda kullanmışlardır.

Şirketler şerefiyelerini artırmak adına kurumsal sosyal sorumluluk projeleriyle müşterilerine ve toplumun geri kalanına değer verdiklerini ve halktan bağımsız olmadıklarını vurgulamak istemektedir. Böylece müşteri gözünde farkındalık oluşturmaya dolaylı yoldan ise reklamlarını yapmaya çalışmaktadırlar. Ticari itibarlarını artırmayı hedefleyen şirketler bu yolla ürünlerini daha yüksek fiyata satma imkânı bulmasının yanı sıra bankalardan daha düşük faizli kredi elde etme imkanı sağlamaktadır. Dolayısıyla şirketler şerefiye kavramına özel bir önem vererek varsayımsal kazanç kapasitelerini artırmaya çalışmaktadır.

İşletme sermayesini “varsayımsal kazanç kapasitesi” olarak tanımlayan Veblen'e göre şirketlerin varsayımsal kazanç kapasitesi, gerçek kazanç değerinde konjonktür dalgaları, gelecek tahminleri, piyasadaki algı ve bilgi düzeyine göre farklılaşmaktadır. Varsayımsal kazanç kapasitesi, gelecek dönemler için beklenen kazanç miktarıdır.

Firmalar varsayımsal kazanç kapasitelerini yükseltmek adına reel üretim faaliyetlerinden uzaklaşmaktadır.

Cari kazanç kapasitesi bugünkü geliri ifade ederken, şirket yöneticileri ise varsayımsal kazanç kapasiteleri ile ilgilenmektedir. Bunun nedeni, gelecekte kârlılığı artacak firmalara yatırım çekmenin kolay olması ya da şirketlerin varlıklarını piyasalarda yüksek fiyattan satma imkanı sağlamasıdır. Varsayımsal kazanç kapasitesinin şirketlere bu imkânı sağlaması ise, şirket hesaplarının dolayısıyla varlıklarının spekülâtif faaliyetlere açık olmasına neden olmaktadır.

Şirket yöneticileri cari ve varsayımsal kazanç kapasitesi arasındaki farkı varsayımsal kazanç kapasitesinin lehine artırdığında çıkarını da maksimize etmiş olmaktadır (Baş Dinar, 2011, 35). Bu çıkarını ise şirket, varlıkları üzerinde manipülasyona giderek ve spekülasyon oluşturarak gerçekleştirmektedir. İş adamları avcılık güdülerini doğrultusunda kâr beklentilerini manipüle ederek firmalara ekstra kredi sağlamaya çalışmaktadır.

Varsayımsal kazanç kapasitesi yükseldiğinde kredi ve hisse senedi piyasalarında işlem hacmi artmaya başlamakta, şirketler sermayelerini bu piyasalarda değerlendirirken, kredilerin hacmi büyümekte, endüstri ile işletme sermayesi arasındaki fark artmaya başlamaktadır; (Wray, 2009, 811) çünkü bankalar aracılığıyla piyasaya kredi olarak verilen paranın mal karşılığı yoktur. Endüstri sermayesi ile işletme sermayesi ayrımına dikkat çeken Veblen'e göre endüstri sermayesi şirketlerin maddi varlıklarının değerini işaret ederken, işletme sermayesinin değeri ise şirketlerin mal karşılığı olmayan; ancak bilançolarına ve kazanç kapasitelerine göre değişen finansal varlıklarının piyasada değerinin belirlenmesiyle oluşmaktadır.

Ekonominin genişleme dönemlerinde beklentilerin de etkisiyle talebin artması, fiyatların yükselmesi şirketlerin üretimlerini artırmalarına imkân vermektedir. Şirketlerin kârlılığının artması varsayımsal kazanç kapasitelerini de artırmakta ve şirket yöneticileri üretimden elde ettikleri kazancı yeterli görmeyerek finansal alanda da işlem yapmaya başlamaktadır. Varsayımsal kazanç kapasiteleri yüksek olan şirketlerin finansal varlıkları değerlendirilirken, bunları borsalarda hisse senedi olarak yüksek fiyattan satmaları kolaylaşmaktadır; çünkü varsayımsal kazanç kapasitesi gelecekte kazançların artacağı anlamına gelmektedir. Şirketlerin cari kazanç

kapasitelerini bilmeden yatırım yapan kişilerse yanıltılmaya açık hale gelmekte ve üzerlerinden kazanç sağlama ihtimali artmaktadır.

4.4.1.3. Finans

Veblen'in analizinde tıpkı Marx'daki sabit sermaye yatırımları yapan kapitalist, Minsky'nin analizinde kârlı yatırım arayan girişimci gibi kendi çıkarıyla hareket eden bireyler sistemin krizlere girmesine neden olmaktadır. Yağmacılık güdüsüyle hareket eden bu bireyler Veblen tarafından kısaca "avcı" olarak adlandırılmıştır. Veblen'in "avcısı" toplumun üretken gruplarının asil içgüdüleri (ustalık) ortaya koydukları üretimlerinden haksız bir pay almaktadır (Hall, 2012, 4). Veblen'e göre bu avcılar, işletme sermayesi ile endüstri sermayesi arasındaki farkı artırmak için hisse senedi fiyatları üzerinde manipülasyon yapmaktadır (Henry, 2010, 4).

Veblen'in sisteminde finansal piyasaların iki etkisi bulunmaktadır. İlk olarak şirketlere kredi, bono ve hisse senedi gibi araçlar likidite sağlamak ve makineleşmeyi artırarak büyümeyi sağlamaktadır. Dillard'ın (1980) belirttiği üzere, Veblen'in parasal düşüncesi, yatırımın kâr için yapıldığıdır. Kredi, bono ve hisse senedi gibi araçlar iş adamlarının şirketlerini büyütmek ve piyasaları kontrol etmek için kullandıkları önemli araçlardır (Argitis, 2013, 30) ve bu faaliyetler toplumun servetini artırmak için değil kendi servetlerini artırmak için yapılmaktadır. Özetle Veblen, finansın kaptanlarının, finansal piyasaları manipüle ederek firmalarının kazanç kapasitesini artırmayı hedeflediklerini düşünmektedir. Şirketlerin kazanç kapasitelerini ise şerefîyeleri ve finansal kaldıraçları etkilemektedir.

Kaldıracın birbiriyle çelişkili iki etkisi vardır. Maddi kazanç için yarışan iş adamları ekonominin yükseliş dönemlerinde aşırı yatırım hevesiyle dolmaktadır. Firmalar yatırımlarını artırarak çıktı miktarlarını da yükseltmektedir. Böylece kaldıraç; mal fiyatlarının, nominal kârların, piyasadaki yatırım mallarının ve tesislerin, son olarak da likiditeye ulaşımın arkasında hızlandırıcı etkisi göstermektedir.

Ancak kaldıracın aşırı kullanımı makineleşmenin artmasına yol açarak fiyatların düşüşüne neden olmaktadır. Bu durum firmaların varlıklarının beklenen getirilerinin düşmesine böylece likidite problemlerine yol açmaktadır. Kaldıraç oranının azalması, kâr beklentilerinin değişmesine, reel ve finansal varlıkların nakde çevrilmesi yönünde baskı oluşmasına yol açarak borç deflasyonuna neden olabilmektedir (Argitis, 2013, 32).

Aynı zamanda iş adamlarının birbirlerine öykünmesi daha açık ifadeyle birbirlerinin kârlarını kıskanmaları, yeni yatırım yapmak yerine gösterişçi tüketimi artırmaktadır. İş adamları artan tüketimlerini finanse etmek için de kaldıraç oranlarını kullanmaktadırlar. Kıskançlık, iş adamlarını aşırı kaldıraç kullanmaya yöneltirken, bu durum varsayımsal kazanç ile gerçek kazanç arasındaki farkın açılmasına, ödeme güçlüğü'nün ortaya çıkarak likidite problemlerinin görülmesine yol açmaktadır. Likidite sıkışıklığı ise kaldıraç oranlarının düşmesine ve ekonominin durgunluk dönemine girmesine yol açmaktadır.

4.4.1.4. Kredi ve Fiyatlar

Minsky'nin finansal kapitalizm olarak adlandırdığı dönem, Veblen'in yaşadığı dönemleri içermektedir. Sermayenin belirli ellerde toplandığı ve büyük şirketlerin kurulmasıyla üretimin karmaşıklaşp, pahalılaştığı bu dönemde Veblen, sermaye piyasalarının mal piyasaları üzerindeki hakimiyetini vurgulayan ve kredilerin baskın olduğu bir kapitalizm modeli üzerinde durmuştur. Veblen, finansal kapitalizm döneminde endüstriyel üretimin kontrolünün finans sektörünün eline geçtiğini düşünmüştür (Veblen, 1921, 41) ve bu durumu “büyük ölçekli şirketlerin finansmanı endüstriyi kontrol eden faktör haline gelmiştir” (Veblen, 1921, 38) diyerek özetlemiştir.

“Eski düzen durumunda endüstri ve ticaret geçim kaynağıydı; yeni düzende ise firmalar kâr anlayışı ile yönetilmektedir. Eski düzende endüstriyel sürecin yeterli veya yetersiz çıktı verdiği iyi ve kötü zamanlar vardı. Sonraki zamanlarda iş süreci yeterli kâr ve yetersiz kâr oranı verdiği için iyi ve kötü zamanlar olmuştur. Refah artık öncelikli olarak iş dünyasının refahı anlamına gelmektedir; oysa eskiden endüstriyel yeterlilik anlamına geliyordu” (Veblen, 1904, 178).

Şirketler endüstriyi kontrol gücüne erişirken, onları bu güce eriştiren ise bankalar olmuştur. “Kurumsal finansman alanındaki hiçbir büyüme yatırım bankalarının fonları ve izinleri olmadan yapılamamaktadır” (Veblen, 1921, 47). Bankacılar işe gelmeyen mülk sahiplerinin koruyucusu ve üretim sürecini kredilerle finanse eden yapıya bürünmüştür (Nayaradou, 2005, 40). Şirketler bu kredi imkanını, yaptıkları yatırım sonucu ürettikleri ürünlere olan talebe güvenerek kullanmakta ve kâr elde etmek istemektedir. Kapitalizmin bu gelişme sürecinde piyasaların oligopolleşmesi, uluslararası şirketlerin toplum üzerinde büyük güce kavuşması, sıradan insanın yaşam

şartlarını belirler hale gelmiştir. Veblen'e göre, kapitalizmin giderek finansal işlemler içermesi sermayeye sahip olan çıkar grupları ve sıradan insanlar arasındaki gelir farkını açmaktadır.

Hisse senedi ve tahvil ihraç etmenin yanında, kredi imkanları da dış finansmanı sağlamak için yine bu dönemde kullanılmaya başlamıştır. Veblen'e göre şirketin yeniden yapılanmasının finansmanında ve hisse senetleri fiyatlarının enflasyonunda kredi kullanımı devreye girmektedir (Veblen, 1958, 120). İlkinde kredi veren avantaj sağlarken, hisse senetlerinin fiyatlarının artışında ise hisse senedi sahipleri avantajlı olmaktadır (Veblen, 1958, 120).

İş adamı kredinin maliyeti ve kazanç artışı arasında belirgin bir fark gördüğünde kredi talebini artırmaktadır. Refah dönemlerinde daha çok kredi talep edilip, yatırım yapılmaktadır; ancak yatırımın kârlı olmasının diğer nedeni de “refah döneminde ücretlerin mal fiyatlarına göre daha geç artmasıdır” (Veblen, 2007, 243)

Şirketlerin kredi talebinde bulunmasının genel olarak üç nedeni vardır. İlk olarak üretim imkanlarını artırmak, geçici parasal sıkıntıları ortadan kaldırmak veya yatırım faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Ayrıca kredi kullanımıyla şirketler iş hacmini artırabilmektedir. Şirket, kredi kullanarak sermayesini artırmakta, aynı zamanda bu sermaye ile kendi yatırımlarını da finanse etmektedir (Corneyls, 2004, 35). Diğer taraftan reel üretim faaliyetlerinin yanında finansal faaliyetlerde bulunmak adına şirketler kredi talep edebilmektedir.

Kapitalizminin evrimi ile ilgilenen Veblen'e göre küçük ölçekli rekabet zamanla büyük yatırım bankaları ve şirketlerin domine ettiği bir hale dönüşmüştür. Bu durum ise büyük şirketlerde yatırımı olan çıkar gruplarının diğer kişiler üzerindeki etkisini artırmakta adeta yöneten ve yönetilen ilişkisinin oluşmasına yol açmaktadır. Ekonomide kredi veren kuruluşlar bankalardır, bankalar firmalara teminatları ve projelerinin kârlılıklarını dikkate alarak belirli bir faiz oranında kredi sunmaktadır.

Finansal kapitalizm döneminde yatırım bankaları ortaya çıkmış ve broker olarak görev yapmaya başlamışlardır (Minsky, 1992a, 109). Yatırım bankacıları, yatırım ve sermaye varlıklarını borç alabilmek için taahhüt eden veya dağıtan mevcut şirketler için aracılık yapmaktadır (Minsky, 2013, 231). Veblen'e göre yatırım bankalarının onayları ve kayda değer gelirleri olmaksızın kurumsal faaliyette bulunan şirketlerin

büyük hamleleri gerçekleşmeyecek ve herhangi bir yatırım faaliyetlerinde bulunamayacaklardır (Veblen, 2011, 39).

Veblen'e göre bankacılık kârlıdır; çünkü bankalar sahip olduğundan veya ödünç aldığından daha fazla kredi vermektedir (Veblen 1905 471). 1818 yılında ABD'de 338 banka varken bu sayı 1914'de 27,864 olmuştur. (Acemoğlu, Robinson, 2013, 35).

Bankaların büyük firmalara kredi sunması toplam üretimi hacim olarak etkilemezken, kârların firmalar arasındaki dağılımını etkilemektedir (Davanzati, 2014, 8). Krediler için sunulan teminatın değeri fiyatların yükselmesiyle birlikte artmakta veya krediyi alan şirketlerin kazanç kapasitesinin artmasıyla birlikte teminat da değerlendirilmektedir (Veblen 1905, 462). Şirketlerin kazanç kapasitelerinin artmasıyla birlikte daha doğrusu yükselen fiyatlar doğrultusunda şirketlerin teminatlarının ve varlıklarının değerlendirilmesiyle, şirketlerin değeri piyasada olduğundan daha değerli algılanmaktadır. Olduğundan daha değerli algılanan bu firmalara, bankaların daha fazla kredi vermesine sebep olmaktadır (Veblen, 1905, 471).

Tam rekabet piyasasında firmalar sermayelerini talep ettikleri krediler ile artırıp rakiplerinden avantajlı hale gelip yatırımlarını ve toplam gelirleri artırmaya çalışsalar da firmalar arasında büyük farklar olmadığından ve tüm firmaların kredi temin şartları birbirine benzediğinden aralarında büyük kâr farklılıkları görülmemektedir. Veblen ise tam rekabet piyasasını kabul etmemektedir. Ona göre şirketler homojen değildir, kredi sistemi ise en büyük firmalara katkıda bulunmaktadır; çünkü krediler teminatların değerine göre verilmektedir. Büyük firmalar daha çok kredi alarak, diğer firmalara göre avantaj elde etmektedir. Fazla teminata, dolayısıyla şirket değerliliğine sahip olan firmaların kredilere daha kolay ulaşması, onları piyasalarda avantajlı hale getirmektedir. Böylece bu firmalar ölçeklerini artırıp, piyasa üzerinde üretim miktarını etkileme gücü elde etmektedir. Hatta Veblen'e göre sermayelerindeki artışlarla birlikte rakiplerinden daha önce üretip, talebi olan malları önce arz etme imkanı bulmaktadırlar (Davanzati, 2014, 11). Bu durum nispeten küçük firmaların kârlılığını azaltarak, bankacılık sisteminden gerekli kredileri temin etmelerini engellemektedir.

Büyük firmaların kredilere ulaşip, kârlılığının artmasına yol açan bu sistem monopolleşmeyi beraberinde getirmektedir. Veblen'e göre büyük firmalar pazar paylarını artırdıkça kârlarının bir kısmını reklam faaliyetlerine ayırmaktadır (Veblen, 1904, 59). 1900'lü yılların başlarıyla birlikte reklamcılık ve finansman faaliyetleri

artmıştır. İşletme faaliyetlerinin artması, finansallaşma ve kredi talepleri spekülâtif faaliyetleri artırırken, piyasalarda da balonlar oluşmaya başlamıştır. Farklılaştırılmış ürün veya daha iyi ürün algısıyla tüketiciler, reklamı yapılan ürünlere daha fazla para vermeye hazır olduklarından, bu firmalar ürünlerinin fiyatlarını artırmakta, dolayısıyla reel ücretler düşmektedir. Reel ücretlerin azalması gelir eşitsizliğini artırırken, firmaların giderek monopolleşmesi, üretimlerini kısımasına ve stoklarının artmasına yol açmakta daha az iş gücü talebi ise istihdamı azaltmakta ve ücretler düşmektedir. Ücretlerin düşmesi, işsizliğin artışına neden olurken toplam talep ve toplam üretimin de paralel olarak azalmasına yol açmaktadır. Teknolojiyle birlikte başlayan kitlesel üretim toplam talebin azalması nedeniyle eritilememekte, bu durumda ekonomi durgunluğa yönelmektedir.

Kredi kullanımının artması harcama gücünü, talebi fiyatları artırmaktadır. Şirketler kredi arzının yüksek olduğunu düşünerek finansal piyasalarda daha çok alım satım yapmakta ve borçlanmaktadır, bireyler de harcamalarını artırmakta, borsa da işlem gören ve varsayımsal kazanç kapasiteleri yüksek olduğu düşünülen şirketlerin hisse senetlerini talep etmektedirler. Ücretlerin artması satın alma gücünü artırırken, fiyatların artması aslında toplam alınan malların aynı miktarda olması anlamına gelmekte dolayısıyla satın alma gücünde herhangi bir değişme gerçekleşmemektedir.

Veblen'e göre daha fazla sermayeleşme kârlılığı ve fiyatları artırmaktadır bunun nedeni ise kredi enflasyonu etkisidir. "Sermayelendirme işletmelerin satın alma gücünü artıran ek fonların transferidir. Bu fonlar endüstriyel malzemeler, ekipmanlar ve ücretler için kullanılır (Veblen, 2007, 87).

Birçok iktisatçı Veblen ve Keynes'in para ekonomisinin işleyişi hakkında benzerlikler bulmuştur. Üretim paranın değerine göre yapılmaktadır, eğer yeni yatırımlar için kredi imkânı varsa şirketler de üretim yapma kararı alacaktır. Keynes'in yatırım kararı, faiz oranı ve sermayenin marjinal etkinliğine bağlı olarak değişmektedir. Veblen'e göre faiz oranı ve para arzı, kazanılmış haklar tarafından kontrol edilmektedir (Mouhammed, 2003, 268). Bir sermaye varlığının kullanılmasıyla elde edilmesi beklenen gelir arz fiyatından fazla ise yatırım kararı alınır daha açık bir şekilde, sermayenin marjinal etkinliği faiz oranına eşit veya büyükse yatırım kararı alınmaktadır. Veblen'de de Keynes'e benzer şekilde faizler, yatırım yapma kararında etkili olmaktadır. "Sıradan zamanlarda yetenekli yönetim altında işletmenin kazançları

faiz oranını kayda değer miktarda aşarsa kredi almak genel olarak avantajdır.” (Veblen, 2007, 113)

Şirketlerin varlıklarının piyasada oluşan değeri ise sürekli yukarı doğru hareket etmemektedir. Varlıkların gerçek değeri ile piyasa değeri arasındaki fark anlaşıldığında, kredi verenler alacaklarının tahsil etmeye çalışırken, kredi verme işlemi azalmakta hatta sıfır noktasına gelmektedir.

Veblen’e göre krizlerin oluşma nedeni borç verenler tarafından kabul edilen teminatın daha sonraki dönemdeki paraya çevrilmesi ve tahvillerin satışı arasındaki uyumsuzluklardır (Veblen, 1904, 193).

Refah dönemlerinde büyük kredi genişlemeleri genel fiyat düzeyini artırırken, kriz ve depresyon dönemlerinde kredilerin daralması genel fiyat düzeyinin düşmesine neden olmakta (Veblen, 1905, 461) ya da fiyatların artmasını kredilerin genişlemesi takip etmektedir. Sonuçta bu iki değişken arasında aynı yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Refah dönemlerindeki fiyat artışları ekonominin geneli için iyimserlik dalgası uyandırırken, beklentileri de artırmaktadır. Beklentilerin artması üzerine şirketler yatırım hacimlerini artırmakta ve sermaye varlıklarının değeri artmaktadır. Şirket yöneticiler varsayımsal kazanç kapasitelerini olduğundan yüksek göstermeye başladıklarında dış finansmana erişimleri de kolaylaşmaktadır.

Dış finansmana erişimin artması, toplam harcamaları ve fiyatlar genel düzeyini de artırmakta bu durum ise Veblen tarafından kredi enflasyonu olarak adlandırılmaktadır (Baş Dinar, 2011, 42). Varlık fiyatlarının artışı varsayımsal kazanç kapasitesini yükselterek, geleceğe dair beklentilerin olumlu etkisiyle riskli faaliyetlerin başlamasına yol açmaktadır. Herhangi bir şirketin geri ödemelerinin aksaması, varsayımsal kazanç kapasitelerinin manipüle edildiğinin anlaşılması kredi veren kuruluşlar için mevcut durumun sorgulanmasına, yeni kredilerin arzının azalmasına yol açmaktadır. Yeni yatırımların azalmasına neden olan bu süreç sonunda üretim azalmakta ve işsizlik artmaktadır.

Veblen’e göre durgunluk dönemlerinden önce şirketlerin artan yatırımları nedeniyle üretim kapasiteleri artmış ve piyasada rekabet artmıştır. Bu nedenle durgunluk dönemlerine girildiğinde oluşan fiyat rekabeti ile firmaların kârlılık düzeylerini korumasının imkânı kalmamaktadır. Bu nedenle de firmalar kârlı olmayan üretimlerden vazgeçecek ve eksik üretim durumu söz konusu olacaktır.

Veblen'e göre durgunluktan, yükselişe geçmek için ekonomik büyümeyi artıran ana faktör ihracatı artırmaktır (Davanzati, 2014, 14). Veblen'e göre talebin kaynaklarından biri hükümet tarafından yapılan verimsiz harcamalardır. Bu harcamalar, silahlanma, kamusal yapı ve diplomatik kuruluşlar vb. için yapılmaktadır; ancak toplam üretimi karşılamak için yetersiz kalmaktadır (Mouhammed, 1999, 170). Dolayısıyla genişlemeci bir maliye politikasının ekonomik büyüme üzerinde büyük etkisi yoktur ve bu harcamalar geçici olarak etkili de olsa ekonominin durgunluktan çıkması için yeterli olmamaktadır.

Sweezy'e göre yapılan askeri harcamalar toplumdaki vatanseverlik duygusu kullanılarak yapılmakta ve teçhizatlar çok yüksek fiyatla satın alınmaktadır. Bu nedenle Veblen'in görüşünün hakkını verene Sweezy'e göre Thorstein Veblen tekeli kapitalizmi ele alan ABD'li ilk sosyal bilimcidir (O'hara, 2002, 11). Dolayısıyla Veblen'e göre devletin israfçı harcamaları olarak nitelendirdiği askeri harcamalar yoluyla toplam talep artırılabilir.

Veblen'e göre finansal istikrarı sağlamanın yolu kredi kontrolünden geçmektedir. Bunun gerçekleşmesi ise ilk olarak kredi kontrolünü gerçekleştiren şirketlerin birleşerek büyümesi ve kredi tahsisinde güçlerini artırması ile sağlanacaktır. İkinci olarak, devlet kurumlarının ve merkez bankaların düzenleyici yapılar oluşturması ve uygulayabilmesi gerekmektedir (Raines, Leathers, 1992). Veblen, merkez bankasının finansal istikrarı sağlamada önemli bir rolü olduğunu düşünmüştür (Veblen, 1923, 178–179); çünkü merkez bankaları ülkenin kredi düzenlemeleri üzerinde rol oynayarak denetim işlemlerini genelleştirip basitleştirebilir.

Merkez Bankası finansal piyasalarda, finansal varlıkların fiyatları, nakit akımları ve bilanço üzerinde düzenleyici rol oynamalıdır. Finansal istikrar için finansal varlıkların fiyatlarını ve finansal pozisyonların likitidesini düzenlemelidir. Son kredi verici konumda olan merkez bankasının müdahaleleri değeri sorgulanır hale gelmiş olan firmaların varlıklarını satın almak veya kredi ödemesini gerçekleştiremeyen kişilere kredi vermek şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durumda potansiyel bir krizin önüne geçilebilir.

4.4.2. Veblen-Minsky Konjonktür Teorileri

Veblen, Keynes ve Minsky'nin analizlerinin başlıca ortak noktası, reel ekonomik faaliyetlerin bırakılıp finansal araçları kullanarak kâr sağlama amacının ekonomik dalgalanmalara neden olduğunu düşünmeleridir. Klasik ve monetarist iktisatçılar büyük ölçüde parayı yansız kabul ettiklerinden para arzının reel faaliyetler üzerindeki etkisini incelememiştir; ancak bu üç iktisatçı da bu finansal faaliyetlerin ekonomide genişleme ve daralma dönemlerine neden olduğunu kendi bakış açılarıyla savunmuştur.

Veblen'in çalışmalarının Keynes ve Minsky ile ilişkilendirilmesi ile günümüzde Post-Keynesyen yaklaşım ile Kurumsal İktisat'ın birbirine olan ilgisi artmıştır. Kurumsalcı İktisatçılar, makroekonomik konularda genellikle Post-Keynesyen görüşlere başvurmaktadırlar. Veblen'in konjonktür teorisini incelendikçe Minsky ve Keynes'in çalışmalarıyla benzerliği ve/veya tamamlayıcı tarafları araştırılmaya başlanmıştır. Veblen-Minsky konjonktür teorisi aslında üç tamamlayıcı teoriden oluşmaktadır: Keynes'in efektif talebi, Minsky'nin finansal istikrarsızlık hipotezi ve Veblen'in gösterişçi tüketimi (Kapeller, Schütz, 2013, 515).

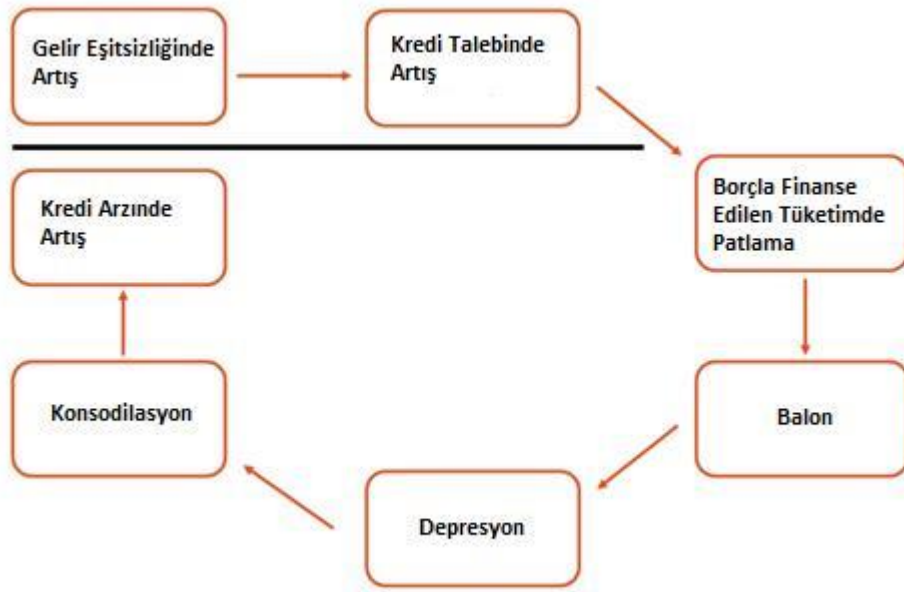
Veblen-Minsky konjonktür teorileri tüketici borçlarının seyrini, Veblen'in öykünme güdüsü ve gösterişçi tüketim düşüncesiyle birleştirmektedir. Teori hanehalkı tüketim davranışlarına odaklanarak, yaşanan son finansal kriz için daha detaylı açıklamalara imkan vermekte, ekonomik krizlerin arkasındaki temel nedenin gereğinden fazla tüketim ve kazanç isteği olduğunu vurgulamaktadır.

Veblen-Minsky modelleri düşük gelirli hanehalkının, tüketimlerini artırmaları ve yüksek gelirli hanehalkına öykünmeleri nedeniyle borçlandığını varsaymaktadır (Nikolaidi, Stockhammer, 2017, 1307). ABD'de son 25 yıl içerisinde gelirin eşitsiz dağılımındaki artış, "Jones'lara yetişme" dürtüsü ve kredi kısıtının da deregülasyonlar nedeniyle ortadan kalkması ile birlikte hanehalkı mevcut gelirlerini aşan tüketim yapmaya başlamış dolayısıyla bu durum borçların artışına neden olmuştur.

Veblen-Minsky modelleri Veblen'in sosyal düzen hakkındaki fikirlerinden hareket etmektedir. Düşük gelirli hanehalkı tüketim harcamalarını artırmak ve yüksek gelirli hanehalklarının tüketim kalıplarına erişebilmek için borçlanmaktadır. (Nikolaidi, Stockhammer, 2017, 1307). Veblen için insanların tüketim düzeylerindeki bir

azalmadan rahatsız olmasının esas nedeni maddi kayıpları değil sosyal statülerindeki kayıptır (Kapeller, Schütz, 2014, 783).

Veblen-Minsky modellerinde kendinden bir üst sınıfa imrenme motifiyle hareket ederek tüketicilerin borçlanma dinamikleri ve bunun finansal kırılganlıklara etkileri analiz edilmektedir (Nikolaïdi, Stockhammer, 2017, 1319). Analizlerin ardındaki temel nokta düşük gelirli hanhalklarının daha yüksek gelirli kişilerin tüketim kalıplarına erişmek için borç almalarıdır.

Şekil 2: Veblen-Minsky Döngülerinin Temel Mekanizmaları

Kapeller, Jakob, Bernhard Schütz. 2013. Exploring Pluralist Economics: The Case of the Minsky-Veblen Cycles. *Journal of Economic Issues*. c.47. s. 2: 515-524.

Son yaşanan ekonomik bunalım genel olarak Minsky'e yapılan atıfları artırmıştır; ancak Minsky'nin finansal istikrarsızlık teorisini harekete geçiren dinamiklerin arkasında Veblen'in gösterişçi tüketimi ve öykünme güdüsü nedenleriyle artan tüketim harcamaları ve bunu finanse etmek için kredilere olan talep artışı yatmaktadır.

Lüks tüketim artışı yanında öykünme güdüsüyle tüketim harcamaları da toplam tüketimi artırmaktadır. Veblen, sosyal ölçekteki karşılaştırmalarda yukarı doğru bir eğilimin olacağını savunmuştur. "Esas olarak aynı kurgu her sınıfın kendisini alttakilerle ya da önemli ölçüde yukarıdakilerden çok sosyal ölçekte kendisinden bir üstteki sınıfa haset veya gıpta etmesi şeklinde açıklanır." (Veblen, 2005, 78). Veblen'e göre her sınıf kendisinden bir üst sınıfı kıskanmakta ve taklit etmeye çalışmaktadır;

ancak toplumda ait olunan sınıf kendilerinden çok daha üstün bir sınıfı veya kendilerinden daha düşük bir sınıfı tüketim düzeyleri açısından kendileriyle kıyaslamamaktadır (Veblen, 2005, 78).

Gelir eşitsizliğindeki artış ve bireylerin tüketimlerini diğer kişilerin tüketimleri ile kıyaslaması da kredi talebini artıran etkenlerden biri olmuştur. Mal ve hizmetlerin talebinde, serveti fazla olan kişilere öykünmek, ayrıcalıklar ve sosyal bağlantılar kurma ihtiyacı yatmaktadır (Karoui, Romdhane, 2018, 2). Bu durumun arkasında yatan güdüyü Duesenberry (1949) “Jones’lara ayak uydurmak” olarak kavramsallaştırmıştır.

Dusenberry de Veblen’le paralel şekilde düşünmektedir. Tasarruf oranındaki düşüşün nedeni olarak ise insanların üstün (superior) mallara yönelik arzusu olduğunu düşünmektedir. Aslında bu durum Veblen’in gösterişçi tüketim anlayışından uzak değildir. Kişiler toplumsal statülerini sürdürmek, hatta daha iyisini elde etmek adına gösterişçi tüketim yoluna gitmektedirler. Üstün malları elde etmek de gösterişçi tüketimin bir parçası sayılmaktadır. Dusenberry’e göre çevrelerinde üstün malları daha fazla gören kişiler bu mallara yönelik tüketimlerini artırmaktadır (Dusenberry, 1962, 27). Üstün malları çevrelerinde kullanan kişiler arttıkça kendilerinin de elde etme isteği artacak sonuçta tasarruflarını azaltmak pahasına harcamalarını artıracaklardır.

Ancak, Veblen ve Dusenberry’nin vurguladığı gibi gelir eşitsizliğinin artması, kişilerin kendilerini ait hissettikleri topluma kıyasla daha az tüketmelerine engel olmamaktadır. Tüketim kalıplarını değiştirmenin zor olması varsa tasarrufların azalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, öykünme güdüsüyle hareket eden nispeten düşük ücretli çalışanlar öykündükleri kişilere kıyasla marjinal tüketimlerini artırmaktadır; ancak mevcut gelirlerinin, harcamalarının altında kalması durumunda ise bu kişiler kredilere olan taleplerini artırmaktadırlar. Sonuç olarak tüketim harcamaları azalmamakta, aksine tasarruflarda azalış gerçekleşmektedir. Tüketim isteği nedeniyle artan kredi talebini kârlı gören banka ve kredi kuruluşları da bu duruma kredi arzını artırarak cevap vermektedir. Tüketime yönelik kredi arzının artması Veblen-Minsky Konjonktür teorilerinin, Veblen ayağını oluşturmaktadır.

Yüksek maddi kazançlara sahip bireyler ise tasarruf yapma imkânı bulmakta ve bu tasarruflarını yatırımlara aktarmaktadır. Yatırımlar toplam talebi artırdığından ekonomide genişleme dönemi başlamaktadır; ancak durgunluk başladığı zaman ise

beklentiler devreye girerek tüketim harcamalarını azaltmakta, çalışan kesim de kötümser beklentiler nedeniyle tasarruflarını artırmaya çalışmakta, öykünme güdüsüyle yaptıkları tüketimden vazgeçmekte ve toplam talebin azalmasına neden olmaktadır.

İkinci aşamada, Keynes'in efektif talep prensibi ve çarpan etkisi ile birlikte kendi kendini şişiren bir balonun ortaya çıkması ile karşılaşılacaktır (Kapeller, 2013, 518). Efektif talebin ilk ayağı, gelir ve tüketim eğilimine göre değişmektedir. Toplumun tüketim kararı toplam gelir düzeyine bu nedenle de istihdam düzeyine bağlıdır. Efektif talebin ikinci ayağını ise yatırıma ayrılması beklenen para miktarı oluşturmaktadır. Akerlof ve Shiller'a göre iktisadi bireylerin ekonomiye dair yaşadıkları güven kaybı Keynesyen çarpan etkisi gibi geri beslemeler oluşturarak domino etkisinin oluşmasına neden olacak, bu durum sonucu olarak ekonomide büyük kayıplar yol gerçekleştirecektir (Doruk, Şahintürk, 2010, 9).

Minsky'nin dinamiklerinin devreye girdiği kısım ise bankaların hanehalkına borçları düşükken kredi sağlaması ve faiz oranlarını düşük tutmakları ile başlamaktadır; ancak hanehalkının borçluluğu arttıkça bankalar da faiz oranları yükseltmekte ve borçların geri ödenmesi zorlaşmaktadır.

Minsky'ye göre ekonomik istikrar dönemlerinde güvenlik marjları düşmekte, bankalar daha az sorgulayarak kredi vermekte, yatırımlar optimistik şekilde yapılmaktadır. Bunun nedeni ise güvenlik marjına olan güvenin yükselmesidir (Minsky, 1986, 220). Kredi arzının artması, artan borçlar ve faiz oranı kredilerin geri ödemeleri zorlaştırırken, kişiler istemese de dahi tüketimlerini azaltmak zorunda kalmaktadır. Kredi borçlarının geri ödenmesi adına tüketim harcamalarının kısılması ile birlikte toplam talep azalmakta ve ekonomik durgunluk baş göstermektedir.

5. 2008 FİNANSAL KRİZİ VE VEBLEN-MINSKY KONJONKTÜR TEORİLERİNİN ANALİZİ

Küreselleşme, para yerine kullanılan alternatif araçların artması ve bilişim sistemlerinin gelişimi ile birlikte uluslararası sermayenin mobilizasyonu artmış, 1970’li yıllardan itibaren finansal krizler boy göstermeye başlamıştır. İlk kriz dalgası Güney Amerika’da görülmüş onu takip eden ikinci dalga sırasıyla Japonya, Finlandiya, Norveç ve İsveç’te ortaya çıkmıştır. Üçüncü olarak görülen, Asya Finans Krizi’nin takipçisi ise ABD merkezli 2008 Finansal Krizi olmuştur.

Finans sisteminde gelişmelerin ortaya çıkmasından ve Glass-Steagall Yasası’nın tamamen yürürlükten kalkmasından önce bankacılık sistemi regülasyonların etkisiyle iyi denetleniyor, bankalar da kredi verdikleri müşterilerini doğru analiz ediyorlardı. Yaptıkları iş çok karmaşık değildi; ancak teknoloji, iletişim ve ulaşım alanındaki gelişmeler sermayenin dolaşımını hızlandırırken, piyasa sistemine duyulan güven bankaların faaliyetlerindeki serbestliği artırmış ve yeni finansal ürünlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yeni ürünler, borç verme ve risk alma konularında düzenlemelerdeki boşluklardan yararlanacak şekilde tasarlanmışlardır (Stiglitz, 2012, 153).

Minsky’e benzer şekilde Kindleberger de çılgınlık dönemi olarak nitelendirdiği “dizginleri boşanmış bir satın alma furyası, fiyat artışları ve işlem hacminde yükselme” (Kindleberger, 2014, 22) dönemlerinde ekonomide hissedilen aşırı iyimserlik hissiyle tüketim ve yatırım harcamalarının arttığını vurgulamıştır. Bu iyimserlik dalgası ise herhangi bir teknolojik ilerleme, icat, finans sektöründeki yeni bir araç veya seçimler sonrası gelen yeni hükümete karşı duyulan olumlu beklentilerle başlayabilmektedir.

İyimserlik dönemlerinde olumlu havayı arkasına almış yatırımcılar kısa dönemli kazanç peşine düşmekte; ancak herhangi bir olumsuz durum, varlık satışlarında artışa yol açıp piyasaları panik durumuna düşürebilmektedir (Kindleberger, 2014, 19). Bu

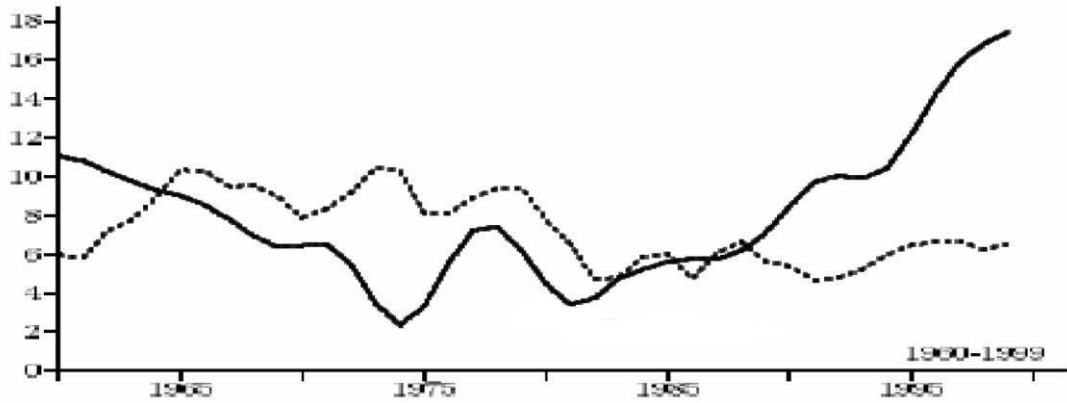
gibi zamanlarda özellikle 2008 Finansal Krizi'nin öncesindeki yıllarda deregülasyon politikalarının etkisiyle, alt gelirli gruba sorgulamadan borç veren kredi kuruluşları, Akerlof'a göre kişileri düşük aylık ödemelerle kredi alabileceklerine dair inandırmış; ancak artan oranda yüksek faiz talep edeceklerini gizlemişlerdir (Akerlof, Shiller, 2015, 59). Subprime ipotek kredileri düşük kredi puanı gerektirmesiyle diğer finansal araçlara göre daha kolay borç verme imkânı sağlamıştır. Ayarlanabilir kredi oranı (ARM) ile borç alan kimselerin kredinin ilk verilişindeki cazip faiz oranı borcun geri ödenmesi kişilere yeniden kredi almalarını sağlamış, böylece borç alan kişiler yeterince sorgulanmadan daha fazla kredi alma imkanına kavuşmuşlardır. İlerleyen yıllarda ise faiz oranlarının artması, kredilerin geri dönüş oranlarının azalmasına neden olmuştur.

Ekonomiye ilişkin kuşkuların ortadan kalktığı, güven duygusunun arttığı, aşırı ısınmış ekonomiler olarak adlandırılan, tüketicilerin düşüncesizce harcama yaptıkları, reel yatırımların sağlam olmadığı, finansal araçların sadece başkalarının satın alacağı düşünülerek piyasa sunulduğu, devletin gerekli denetlemeleri, düzenlemeleri yapmadığı ve yolsuzlukların arttığı dönemlerde (Akerlof, Shiller, 2015, 92) tüketicilerin artan güvenlerini suistimal eden finansal kuruluşların bu faaliyetleri yanında yatırım bankaları da ipotekli kredilerin alacaklarını paketleyerek ambalajlamıştır.

Karmaşık bu paketlerin içerisinde çok çeşitli finansal varlık varken, geri ödenmesi zor, gelirine göre uygun kredi almayan veya sadece mortgage kredisi ile satın aldığı evlerin fiyatlarının artacağına güvenerek kredilerini geri ödeyeceğine dair inancı olan kişilerin kredi ödemeleri bulunmaktaydı. Farklı ipotek gelirlerini içeren bu paketler kredi kuruluşları tarafından yüksek notlarla derecelendirilmiş dolayısıyla mevcut parasıyla güvenli ve yüksek kazanç arayan yatırımcıların ilgisini çekmiştir; ancak gerçekte olan konutları alan kişilerin borçlarını geri ödeyebilme ihtimaline dair herhangi bir şey bilmemeleri sadece bu menkul kıymetleri arz eden bankaların isimlerine güvenmeleri olmuştur.

5.1. Krizin Nedenleri ve Göstergeleri

2008 Finansal Krizi, ABD merkezli olmasına rağmen kısa süre içerisinde tüm dünyayı etkilemiştir. Glass-Steagall Yasası'nın yürürlükten kaldırılması, finansal yeniliklerin kontrolsüz büyümesine ve borç verme standartlarının düşmesine yol açmıştır. Bankalar normal faaliyetlerinin yanında daha çok ücret ve komisyon gelirleri kazanmak adına yan kuruluşlarının ticaret masalarına güvenmeye başlamışlardır. (Jones, 2010, 40).

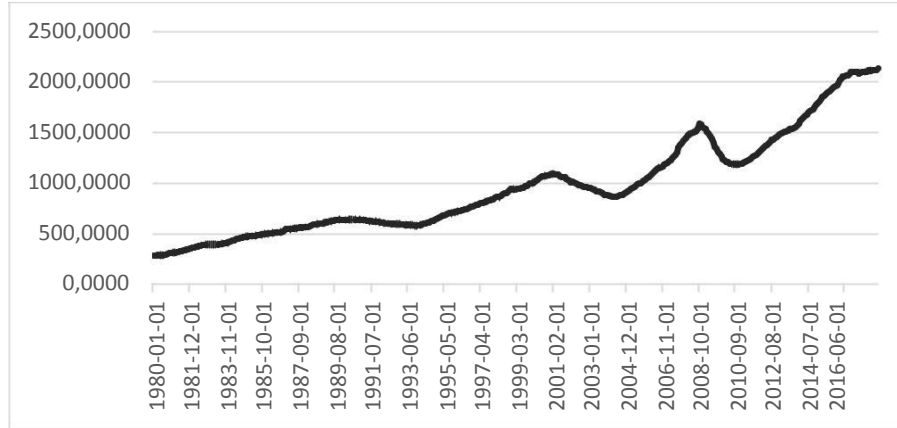
Şekil 3: Finansal Olmayan ve Finansal Kuruluşların Kârlılık Oranları

Bond, Patrick. 2008. The US financial meltdown Part 1: What really happened Roots of the economic crisis in overaccumulation, financialisation and 'global apartheid'. <http://ccs.ukzn.ac.za/files/us-fin-meltdown.pdf>.

Kriz öncesi dönemde ABD'de finansal olmayan ve finansal kuruluşların kârlılık oranları Şekil 3'de gösterilmektedir. Kesik çizgi ile finansal olmayan kuruluşların düz çizgi ile de finansal kuruluşların kârlılık oranları ifade edilmektedir. 1960 yılında finansal olmayan, reel sektörde faaliyet gösteren kuruluşların kâr oranları finansal kuruluşlara kıyasla yüksek iken finansal faaliyetlerin yükselişi ve spekülasyon faaliyetlerin piyasalarda artışı finansal kuruluşların kârlılığını artırmıştır. Bu durum ekonomide reel faaliyetlerden uzaklaşılmasına ve finansal faaliyetlerin hacmini artırmaya neden olmuştur.

İkinci petrol şokunun yaşanması, Volcker deflasyonu, Amerikan Merkez Bankası'nın faizleri artırması ve devletin ekonomide yeniden yer etmeye başlaması finansal faaliyetleri azaltmıştır. Ekonominin yeniden yükseliş dönemlerine eşlik eden

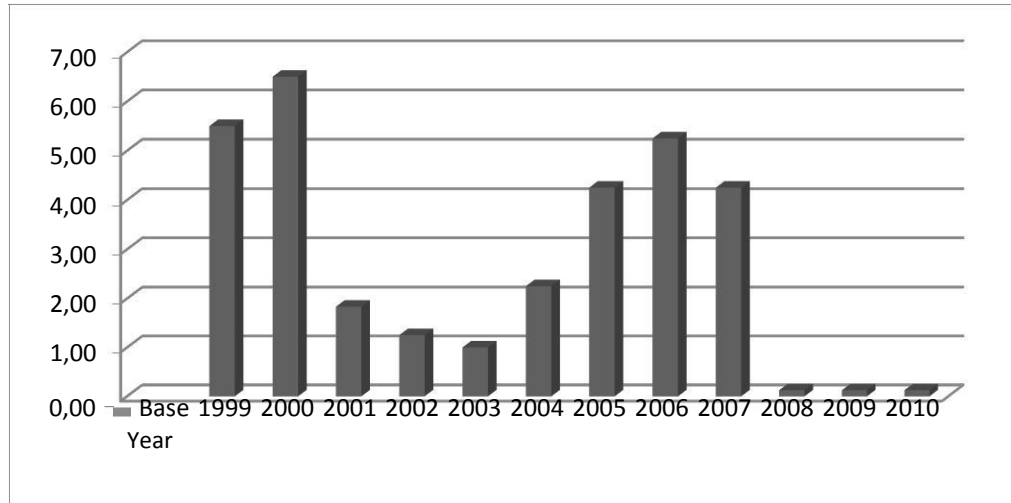
deregölasyonlar, finansal faaliyetlerin yeniden hacminin artmasına, reel üretimden uzaklaşılmasına yol açmıştır.

Şekil 4: ABD Ticari ve Endüstriyel Kredi Hacmi

Economic Research at the St. Louis Fed. <https://fred.stlouisfed.org/series/BUSLOANS>. [21.12.2017]

Ticari bankalar finansal aktivitelerini artırırken, aynı zamanda yatırım bankaları gibi davranmaya başlamış ve özel sektöre verdikleri kredileri artırmıştır. Krizden önceki yıllarda, borç alanların riskli faaliyetlere dahil olması düşük faiz oranları nedeniyle gerçekleşmiştir ve yurtdışından Amerikan Hazine Bonoları'na olan talep devam ettikçe faizler düşük seyrini korumuştur.

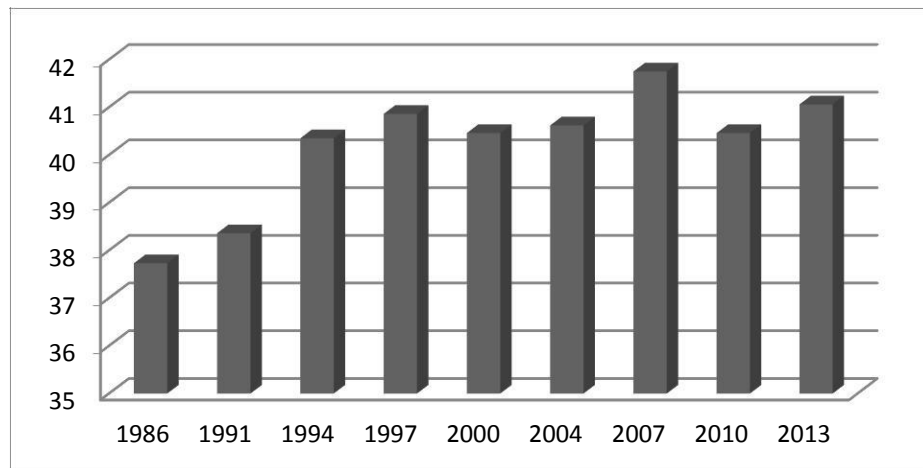
Şekil 5: FED Faiz Oranı

Board of Governors of the Federal Reserve System. <https://www.federalreserve.gov/releases/h15/> [11.01.2018]

Krizden önceki yıllarda, borç alanların riskli faaliyetlere dahil olması düşük faiz oranları nedeniyle gerçekleşmiştir ve yurtdışından 2003 yılında ekonomiye sıcak para akışını artırmak adına faizler son 45 yılın en düşük seviyesine indirilmiştir ve düşük faiz oranlarının etkisiyle mortgage kredilerine olan talep miktarı artmıştır. 2006 yılında %5'in üzerine çıkan faiz oranları kredi geri ödemelerinin azalmasına yol açmıştır. Bu durumu takiben geri dönüşü gerçekleşmeyen faiz ödemeleri, sahip olunan konutların çoğunun satılmasını gerektirirken, bu durum konut fiyatlarının düşmesine neden olmuştur.

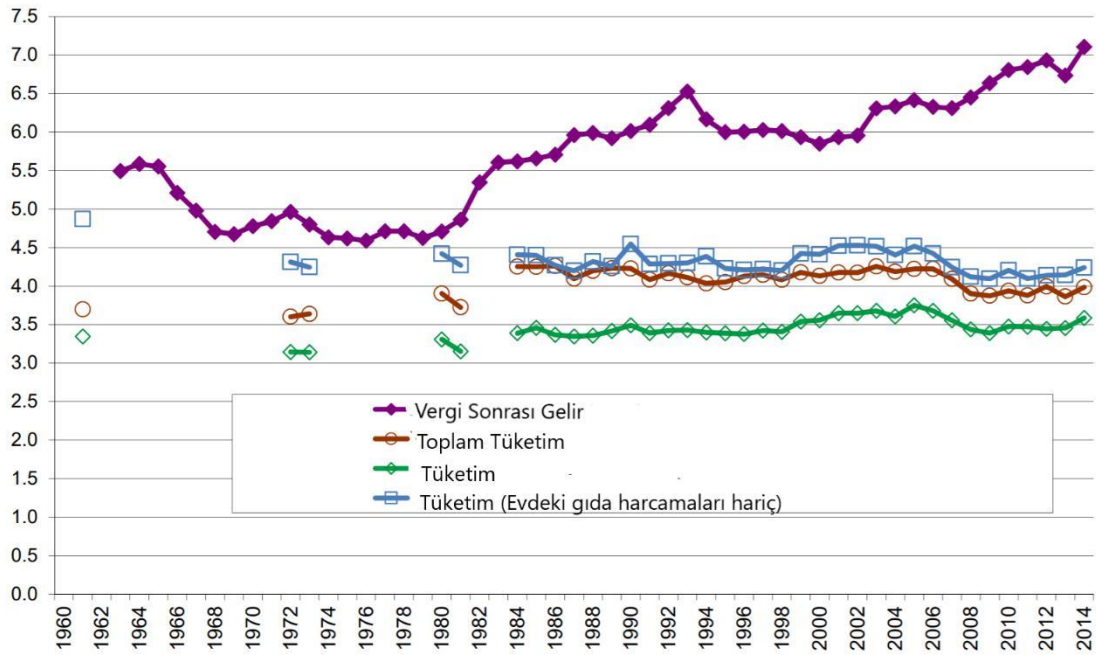
2008 yılında iş gücü piyasasındaki bozulmalar, tüketicilerin ihtiyat güdüsü nedeniyle harcamalarındaki azalma ve reel sektördeki yatırımların azalması faizlerin %1'in altına inmesine yol açmıştır. Taylor, 2008 yılındaki çalışmasında FED'in izlediği para politikasının krizin ana nedeni olduğunu savunmuştur; çünkü düşük faiz politikaları borç alanların riskli davranışlarını artırmaktadır (Taylor, 2008, 2). Düşük faiz oranları ve deregülasyonlar konut balonunu beslerken ABD'de bir yılda GSYİH'nin %7'sine varan ipotekli finansmanlar sistemin kırılganlığı artmaya başlamıştır (Stiglitz, 2012, 40).

2008 Finansal Kriz'in önemli nedenlerinden biri de hanehalkı borçlarının artmasıdır. Barba ve Pivetti'ye (2009) göre öykünme güdüsü ve artan gelir eşitsizliği ABD'deki hanehalkı borçluluğunu artıran temel nedendir. 2008 Finansal Krizi'nden önce ABD'de gelir eşitsizliği oldukça artmıştır.

Şekil 6: ABD Gini Endeksi

ABD’de 2006 yılında tüketici kredileri harcanabilir gelirin %25’ine yükselmiştir. Bu, 1980’li yılların ortalarından itibaren ulaşılan en yüksek oran olmuştur. (Barba, Pivetti, 2009,115). Yine ABD’de 1975 yılında %45 olan hanehalkı borcunun gayri safi milli hasılaya oranı 2006 yılında %100’e ulaşmıştır (Ryoo, Kim, 2014, 585). Borç gelir oranı en yüksek kesim ise düşük ve orta kesimden oluşmuştur. İpotekli konut kredisi kullanan ev sahiplerinin harcanabilir gelirlerinin borca oranı 1984 yılında %40 iken 2008 yılından önce bu oran %100’e ulaşmıştır (Wray, 2009, 816).

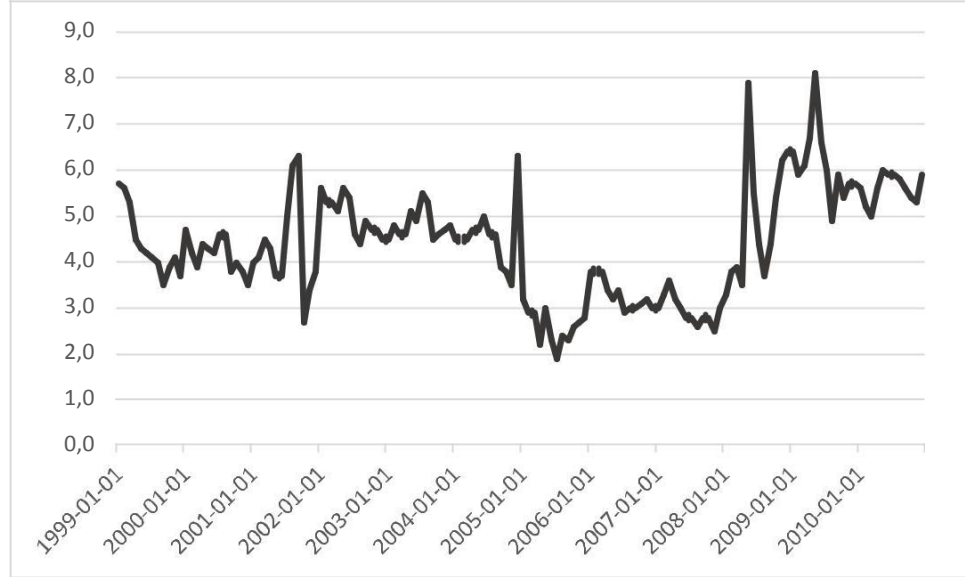
Şekil 7: Tüketim Eşitsizliği

Meyer, Bruce D., James X. Sullivan. 2017. Consumption and Income Inequality in the U.S. Since the 1960s. **National Bureau of Economic Research**. 23655.

Meyer ve Sullivan (2017) yılındaki çalışmasına göre; ABD’de son 50 yılda en yüksek gelirli grup ile alt grup arasındaki gelir eşitsizliğindeki (90/10) artış sürmesine rağmen, tüketim eşitsizliği ise aynı ölçüde artmamıştır. Özellikle 2005 yılından itibaren gelir eşitsizliği ve tüketim eşitsizliği farklı yönlerde seyretnmiştir.

Finansal krizin diğer bir nedeni de ABD’ye yapılan ve kriz öncesi hacmini artıran finansal yatırımlardır. Düşük emek ücretleri, kitlesel üretim ve Çin’in para birimi Yuan’ı bilinçli olarak düşük değerli tutması ülkenin ihracat gelirlerini artırmıştır. Çin’in kişisel, kurumsal ve devlet tasarruflarını içeren tasarrufları 2008 Finansal Krizi

öncesi GSYİH'sının yarısına yaklaşmıştır (Akerlof, 2009, 158). Yeni sanayileşen Çin ve yüksek petrol fiyatları nedeniyle kazanç sağlayan Orta Doğu ülkelerinin tasarruflarının ABD'ye değerlendirilmek üzere gönderilmiştir (Jones, 2010, 12).

Şekil 8: Kişisel Tasarruf Oranı

U.S. Bureau of Economic Analysis. <https://fred.stlouisfed.org/series/PSAVERT>, [18.11.2017].

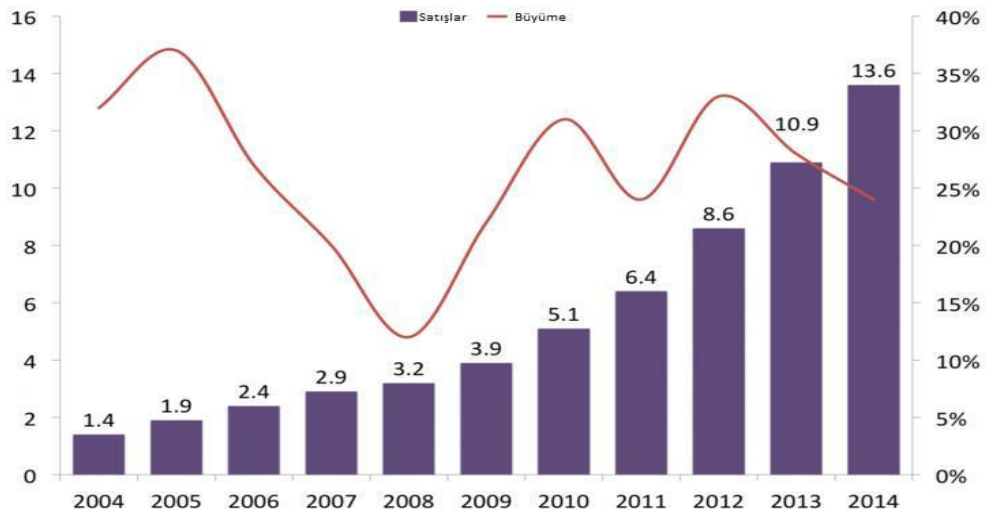
2008 yılı öncesi dönemde gelir eşitsizliğinin artmasına rağmen; gelir eşitsizliği toplam talebin azalması sonucunu doğurmamıştır. Bunun nedeni ise tüketimdeki eşitsizliğin gelir eşitsizliği ile aynı ölçüde artmamasıdır. Ekonominin yükselme döneminde olması, geleceğe yönelik olumlu beklentiler hanehalkının tüketim-tasarruf davranışları etkilemiştir. Genel olarak hisse senedi ve konut fiyatları arttığında insanlar tasarruflarının zaten arttığını düşünerek daha fazla harcama yapmaya başlamışlar ve tasarruf oranlarını azaltmışlardır.

Faiz oranlarının düşük olmasıyla beraber, artan tüketim harcamaları beraberinde yatırımları da artırmış ve konut sektörüne olan talep fazlaşmış ve konut fiyatları yükselmiştir. Konutlara olan talebin artmasıyla birlikte burada kazanç gören bankalar ve finansal aracı kurumlar, finansal araçların çeşitliliğini artırmıştır. Giderek karmaşık hale gelen finansal araçların başında ise MBS (İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler) ve CDO (Teminatlandırılmış Borç Senetleri) gelmiştir. Mortgage talebinin arkasında yatan faktörlerden en önemlisi ipotek hakkının geri çekilmesidir. İpotek hakkının geri

çekilmesi, ev ipoteklerindeki artış ile ev değerleri arasındaki fark anlamına gelmektedir. Bu fark ev değerleri lehine açıldıkça mortgage kullanım oranı artmaktadır. 1965-79 yılları arasında oran %1.4 iken 1980-94 arası %2.3, 1995-2006 yılların da ise %4.2 olmuştur. (Barba, Pivetti, 2009,115).

MBS ve CDO'ların kredi alacaklarının sepet haline getirilip aracı Freddie Mac gibi kurumlara satılması ile birlikte bu aracı kurumların kredi borçlarına dayalı yüksek kaldıraç oranlı farklı yatırım araçlarının ortaya çıkarmasına yol açmıştır. MBS ve CDO'lar, varlığa dayalı ticari kağıtlar (ABCP) yoluyla satışa sunulmuştur.

Sistemin sürdürülebilmesi, kredilere olan talebin devam etmesinin arkasındaki ana neden, konut fiyatlarının sürekli artacağına varsayılmasıdır. Piyasada durgunluk, kötü beklentiler ya da işsizlikte bir artış konut talebini düşürdüğünde ise konut fiyatlarının düşmesinin beklenmesi nedeniyle fiyatlar henüz yüksekken konutlarını satmaya çalışan hanehalkının davranışları ise konutların değerinin olması gerekenden daha fazla azalmasına yol açmıştır. Düşük faiz oranları ve konut fiyatlarının yüksek seyretmesiyle birlikte Minsky'nin de analiz ettiği gibi yatırımcılar oluşan riskli ortamı doğru algılayamamışlar ve bu durum onların giderek artan kâr isteklerinin peşinde daha fazla kaldıraç oranı ile kârlarını katlamaya çalıştıkları bir durum ortaya çıkarmıştır.

Şekil 9: ABD'de İnternet Üzerinden Yapılan Lüks Tüketim Malları Satışları

Business Insider. <https://www.businessinsider.com/the-luxury-e-commerce-report-the-shopping-preferences-of-high-income-consumers-2015-11> [18.03.2018]

Gösterişçi tüketim ihtiyacı 2008 Finansal Krizi'nden önce de kendini göstermiştir. ABD'de lüks tüketim 2004 yılından 2008 yılına kadar her yıl artmıştır; ancak bu lüks tüketimin payı artmasına rağmen finansal krizin yaşandığı yılda bu artışın büyüme oranı bir önceki yıla göre keskin bir düşüş yaşamıştır. Finansal kriz öncesi sadece konutlara olan talep artmamış, olumlu beklentiler lüks tüketim mallarının talebini de artırmıştır. Lüks malların talebi, sadece temel ihtiyaçlardan dolayı değil; diğer kişilere o malları satın alabilecek maddi güce sahip olduğunu göstermek için de talep edilmektedir.

Dünya genelinde artan yeni dolar milyoneri sayısı ile birlikte yeni bir lüks tüketici grubu oluşmuştur (Lockrem, 2013, 6). Bu yeni zengin sınıfı kendini var olmak istediği sosyal sınıfa dahil edebilmek adına tüketim kalıplarını değiştirerek lüks mallar talep etmeye yönelmektedir. Veblen'in gösterişçi tüketim davranışının kanıtı niteliğinde olan bu durumun en fazla göze çarptığı lüks malı tüketen ülkeler Çin, Japonya ve Hindistan olmuştur (Lockrem, 2013, 6).

Krizin nedenlerine dair birçok açıklama yapılsa da genel olarak gevşek düzenleme, deregülasyon politikaları, banka ve finans kuruluşlarının yetersiz denetimi, hanehalkının aşırı harcama yaparak bol miktarda kredi kullanımı, gelir eşitsizliği, cari hesap açıkları ve mortgage piyasasında değerlendirilmek üzerinde dünyanın hemen hemen her yerinden ABD'ye akan likidite krizin esas nedenleri olmuştur.

5.2. Krizin Sonuçları ve Alınan Önlemler

2007 yılında ekonominin durgunlaşması, borç geri dönüşlerinin azalarak icraların başlaması krizin ayak seslerinin duyulmasına yol açmıştır. Amerika temelli krizin yansımalarının tüm dünyaya yayılmasının ardından sadece Çin'de 20 milyon kişi işsiz kalmıştır (Stiglitz, 2012, 11). Krizin, İzlanda'daki aşırı risk alan bankalarına yatırım yapan Avrupa ülkelerine sıçraması ile küresel kriz haline gelmesi dünya genelinde toplam talebin azalmasına yol açmıştır. Krizin etkileri ABD'de uzun sürmüş alınan önlemlere rağmen işsizlik oranı; ancak 2015 yılında krizden önceki seviyesine dönebilmiştir (Üzar, 2017, 287).

ABD'de işsizliğin artmasına kıyasla daha önemli sonuç ise işsiz kabul edilen insanların, iş aramaktan vazgeçmeleri olmuştur. Toplam işsizlik içindeki uzun dönemli

işsizliğin payı ise %20'den %45'e yükselmiştir (Kroft, ve diğ., 2014, 5). 2009 yılı bütçe açığı 1.75 trilyon dolar olarak öngörülmüş ve bu miktar gayri safi yurtiçi hasılanın %12'sine tekabül etmiştir (Wray, 2009, 808).

Çeşitli çevrelerden devletin piyasaya müdahale çağrıları arttıktan sonra başta durumu küçük çaplı bir dalgalanma olarak gören Bush Hükümeti Şubat 2008'de 168 milyar dolarlık vergi indirimine gitmiştir (Stiglitz, 2012, 77). Vergi indiriminin arkasında yatan mantık piyasalardaki işlem hacminin düşmesini engellemek, harcamaları artırmaktır. Kredi borçlarını ödemekte güçlük çeken kişilerse harcamaları artırmak yerine paralarını tutmaya, tasarruflarını sistem içine dahil etmemeye başlamışlardır.

2008 Krizi'nin somut başlangıcı Lehman Brothers'ın iflası ile başlayan panik dalgasıyla olmuştur. ABD'de Fannie Mae ve Freddie Mac, ABD Hazinesi tarafından kamulaştırılmıştır. Bush Hükümeti durumun vehametini kavradıktan sonra, gerekli önlemler alınmasına rağmen piyasadaki bazı banka ve sigorta şirketlerinin kendi başlarına krizden kurtulamayacağını ortaya çıkmasıyla politikacılar kendilerini bu kurumların kurtarılması veya iflaslarına göz yumulması konusunda karar vermek zorunda bulmuşlardır. Toksik varlık olarak nitelendirilen, yüksek riskli olup buna karşılık yüksek faiz veren tahvillerden piyasaları temizlemek adına Sorunlu Varlıkları Rahatlatma Programı (TARP-Troubled Asset Relief Program) 700 milyar dolarlık bir kurtarma paketini bankaların yardımına koşturmuştur (Stiglitz, 2012, 78).

İflas eden Lehman Brothers, üzerinden tartışmalar ortaya çıkmış ve ABD Hükümeti tarafından kurtarılmaması yönünde karar alınmıştır. Bu durum krizin daha hızlı yayılmasına, panik haline dönüşmesine neden olmuştur. Ahlaki tartışmalar gün yüzüne çıkmış, sorumsuzluklar ve alınan aşırı riskler nedeniyle iflasın eşiğine gelen şirketlerin kurtarılması bir taraftan ahlaki riske neden olmuş diğer taraftan halkın tepkisini çekmiştir. Domino etkisiyle yayılan kriz diğer büyük şirketleri de batma riskiyle karşı karşıya getirmiştir. Lehman Brothers'ın kurtarılmamasına rağmen; sıra diğer büyük şirketlere geldiğinde sigorta şirketi AIG, FED tarafından hisse senetlerinin satın alınmasıyla kurtarılmıştır.

Krizin diğer kurumlara sıçraması düşüncesi beklentileri olumsuz etkilerken bu durum kredi bulmayı da zorlaştırmış ve faizler yükselmeye başlamıştır. Kriz ile birlikte piyasaların kendi kendine toparlanamayacağı ortaya çıktıktan sonra başta ABD ve Avrupa ülkeleri bir dizi önlem alma ihtiyacı duymuştur. FED, faiz indirimine gitmiştir.

Aralık 2008’de faiz oranları 0-0,25 düzeyine çekilmiştir. Avrupa Merkez Bankası ve Japonya’da faizleri indirme kararı almıştır.

Salt faiz indiriminin yetmeyeceği için “Quantitative Easing” yani miktar genişlemesi olarak adlandırılan politikaya geçilmiş ve FED tahvil alımı yapmaya başlamıştır (Savran, 2013, 15). Miktar genişlemesinin ardındaki amaç; FED’in aldığı tahvillerle birlikte piyasaya likidite sağlamasıdır.

Krizden sonraki süreç içerisinde ilk zamanlarda ABD’li yöneticilere de panik içerisinde tutarsız davranışlar sergiledikleri yönünde eleştiriler yöneltilmiştir. Zarar eden bankaların çalışanları primler ile ödüllendirilmiş, temettüler azaltılmamış hatta hissedar ve bono sahipleri de korunmuştur (Stiglitz, 2012, 57).

Türkiye, 2008 Finansal Krizi’nin etkilerini ABD ve bazı Avrupa ülkeleri kadar yıkıcı yaşamasa da kriz bazı alanlarda yıpratıcı olmuştur. 2009 yılının ilk çeyreğinde özel sabit sermaye yatırımları yüzde 33 oranında azalmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2009, 3). Piyasaların güveninin azalmasıyla birlikte arz edilen kredi miktarında azalmalar gerçekleşmiş, borsa büyük bir düşüş yaşamıştır. Bütün bunlara rağmen krizden gelişmiş ülkeler kadar etkilenmemesinin nedeni ise finansal piyasaların karmaşık olmayışı ve bankacılık sisteminin 2001 yılından sonra regülasyona uğramasıdır. ABD’de yaygın olarak kullanılan mortgage sistemi ve türev piyasaları Türkiye’de henüz çok gelişmediğinden de yaşanan finans krizinin etkileri daha az hissedilmiştir.

Kriz sonrası tüketicilerin toplam harcamalarında genel bir azalış olmasına rağmen, lüks mallar ve kitlesel üretim mallarının satışları farklı şekilde etkilenmiştir. 2007-2009 yılları arası hem en yüksek gelirli %1 lik kesimin hem de geri kalan kesimlerin toplam gelirleri düşmesine rağmen en varlıklı grubunun gelirleri 2009-2011 yılları arasında artmaya başlamış; ancak toplumun %90 nın geliri bu yıllar arasında düşmeye devam etmiştir (Lockrem, 2013, 11). Bu durum gelir dağılımının dengesizliğini daha da artırırken, lüks malların talebi ile normal malların talebinin krizden çıkış yıllarında paralellik göstermesine engel olmuştur. Lüks malların talebi artmaya başlarken normal malları talep eden kişilerin gelirleri artmadığından talep düşüşü devam etmiştir.

5.3. Stok Akım Uyumlu Modeli: 2008 Krizi

5.3.1. Stok Akım Uyumlu Modeli

Bir ekonomide reel tarafın davranışlarını, finansal tarafı dikkate almadan anlamak mümkün değildir. Stok Akım Uyumlu Modeli, (SFC) ekonominin finansal ve reel alanları arasındaki karmaşık ilişkileri formüle ederek, aralarındaki etkileşimlerin ortaya çıkarılmasında yardımcı olmaktadır. Ayrıca finansal ve reel sektörlerin birlikte ele alınması finansal kırılganlıkların gözlenebilmesine olanak vermektedir.

Tobin 1980 yılında yayınladığı çalışmasında, varlıkların sadece getiri oranlarını değil; bütçe sınırı, finansal ve parasal politikaları ve varlıkların dağılımlarına dair diğer kısıtları yansıtmaya çalışmıştır. Tobin'e göre ekonomi makro boyutta analiz edilirken, stok ve akımlar birlikte alınmalıdır, farklı getiri oranları olan varlıklar ve birden fazla sektör modellere eklenmeli, parasal ve finansal işlemler birleştirilerek bankaların modele dahil edilmesi gereklidir. SFC modellerinin esas işleyişine uygun olmak üzere davranışsal özellikler de dikkate alınarak aralarındaki ekonomik ilişkilerde eksik nokta bırakmayacak şekilde tüm akımların bir çıkış yeri ve gideceği yer olmalıdır.

Stok Akım Uyumlu Modellerinin kökleri Copeland'in 1949 yılında yayınladığı, ekonominin reel ve finansal akımlarını birleştirerek milli gelir hesaplamaları geliştirdiği çalışmasına kadar uzanmaktadır. SFC modelinin temellerini atan Copeland, toplam satışlar artarken bu durumu finanse eden paranın nereden kaynaklandığını, toplam satışlar azalırken ise harcanmayan paranın durumunu incelemeye çalışmıştır. Milli hasılanın, finansal işlemler, sermaye stokları ve bilanço ile ilişkilerini analiz etmeye çalışmıştır (Copeland, 1996, 7).

SFC modellerinin ilk kısmında dörtlü giriş sistemi denen bir kural söz konusudur. Bir kişi veya kurumun varlığı diğerinin yükümlülüğü ve birinin akımı diğerinin sızıntısı olmaktadır. SFC modelleri birbirlerini izleyen dönemler arasında bağlantı kurmaktadır, stoklar akımları harekete geçirmekte daha sonrasında ise stokların değerleri değişmektedir. Süreç uygulama için seçilen tüm periyodlar boyunca devam etmektedir. Modelde her para akışı bir yerden gelmekte ve bir yere gitmektedir. Örneğin; hanehalkının ücret geliri, firmanın gideridir. Parasal akımların yanında stoklarda da tutarlılık bulunmaktadır. Bir sektörün veya ajanın yükümlülüğü diğerinin varlığıdır. Örneğin; firmanın aldığı kredi kendisi için yükümlülük iken, banka için

varlıktır. Dolayısıyla sistem içerisindeki net finansal servetin toplamı sıfıra eşittir (Nikiforos, Zezza, 2017,7).

Her akım stoklarda değişim anlamına gelmektedir. Dönem sonundaki stoklar ilgili akımlar ve sermaye kazançları sonucunu oluşturmaktadır. Örneğin, hanehalkının geliri arttığında finansal varlıklarında artış gerçekleşecek veya tüketim harcamalarını artırarak üretim yapan firmaların gelirleri artacaktır. Dolayısıyla sistemdeki tüm ajanların birbirleri ile bağlantıları bulunmakta, sadece bir tanesinin kararlarındaki değişim tüm sektörleri ve ajanları etkilemektedir.

SFC modellerinin uygulanmasında, ilk olarak var olan parametreler için değerler belirlenmektedir. Bu parametreler ise gözlemlere dayalı gerçekçi değerlerden elde edilmektedir. Modelin önemli avantajlarından biri tahmin yapılırken farklı parametreler ve dışsal değişkenlerin eklenebilmesidir. İlk çözüm yapıldıktan sonra, modelin parametreleri değiştirilerek ekonominin bu değişimlere nasıl tepki verdiği gözlemlenmekte ve değişik senaryolar doğrultusunda ekonomik sisteme uygun çeşitli çözüm önerileri geliştirilebilmektedir. Genellikle modelin kurulumu modelin muhasebel kısmıyla başlamakta, davranışsal ilişkiler ve senaryolar kurulduktan sonra karşılaştırmalı dinamik analizlerin gerçekleştirilmesi işlemine geçilmektedir.

Modellerin yapısı temel olarak iki temel bileşenden oluşmaktadır. İlk kısım akım ve stokların muhasebesel yönünden oluşurken, diğer kısmı ise ajanların davranışsal denklemleridir (Caverzasi, Godin, 2013, 5). SFC modellerinin oluşturmada, muhasebe tutarlılığının sağlanması modelin işleyebilmesi adına oldukça önemlidir.

SFC modellerinin temelinde matrise dayalı muhasebe yaklaşımı, farklı zaman ve özelliklerde farklı senaryolarla buluşturularak ekonomideki stok ve akımların incelenmesi bulunmaktadır. Muhasebesel kısım bilançoda görülebilecek tüm işlemlerin yer aldığı, kurumsal sektörlerin sermaye kazançlarını ve işlemlerini kapsamaktadır. Davranışsal denklemlerin yer aldığı ikinci bölümde ise ekonomide yer alan ajanların birbirleri ile olan ilişkileri ele almaktadır.

SFC modellerinin tablo halinde özetlenmesi için 2 çeşit matris kullanılmaktadır. Matrislerde ekonomideki sektörler ve birbirleriyle olan parasal ilişkileri yer almaktadır. Bilanço Matrisi, ekonomideki tüm başlangıç stoklarını kapsamaktadır ve matriste modele eklenen finansal varlıklar yer almaktadır. Bu varlıklar getiri oranlarına göre birbirinden ayrılmaktadır. Bir dönem sonunda varlıkların değeri, geçen

dönemdeki değerine ve dönem içerisinde kazanç veya kayıplara göre değişmektedir. Böylece model dinamik bir hâl almakta ve değişkenler tarihsel verilerden bağımsızlaşmamaktadır.

İşlem Akım matrisi ise, ajanların davranışları ve kararları doğrultusunda gerçekleşen tüm akımları göstermektedir. İşlem akım matrisinin ikinci kısmında fonların akımına dair kayıtlar yer almaktadır, her bir sektörün finansal hesapları ilgili sütunlarda görülmekte ve fon akımları cari hesaplarından finansal hesaplara aktarılmaktadır (Nikiforos, Zezza, 2017, 11).

Matrislerdeki pozitif işaretler sektörler için varlıkları ifade ederken, negatif işaretler ise yükümlülükleri ifade etmektedir. Matrisin satırlarındaki tüm finansal varlıkların toplamı sıfıra eşitlenmekte, böylece stokların tutarlılığı sağlanmış olmaktadır. Ele alınan piyasada m tane varlık varsa o hanehalkı için $m-1$ tane varlık talebi olmakta, son varlığın talebi ise diğer varlıklara olan toplam talep doğrultusunda oluşmaktadır (Nikiforos, Zezza, 2017, 16).

Dos Santos ve Silva'ya göre (2009) SFC modellerinin problemi bulunmaktadır. İlk problem geniş modellerde matematiksel karmaşıklık ve parametrelerin değerlerinin modeli büyük ölçüde etkilemesidir. İkinci problem ise SFC modellerinde muhasebe tutarlılığı bulunmasına rağmen bu durum gerçek dünyadaki finansal ilişkileri yansıtmayabilmesidir; ancak bu sorun gözlemlerin doğru ve gerçekçi yapılabilmesi ile giderilebilmektedir.

5.3.2. Literatür Taraması

SFC modelleri çeşitli yaklaşımlara uygulanmıştır. Minsky'nin teorisinden hareketle uygulanan modellerde yaygın olarak kullanılan dört temel özellik bulunmaktadır: 1. Ekonominin yükseliş evresinde firmaların borç oranları artmaktadır. 2. Ekonomik genişleme dönemlerinde artan borsa fiyatları yatırımları uyarmaktadır. 3. Artan borçlanmanın olumsuz etkisini göstermesi hemen gerçekleşmemektedir. Bu durumun nedeni varlık fiyatı enflasyonun yatırımları uyarması ve banka ve firmaların güvenlik sınırlarındaki düşüşün kredileri artırmasıdır. 4. Ekonomideki yükselişin sonunda artan borçluluğa tepki olarak bankaların ve merkez bankasının faizleri yükseltmesidir (Nikolaïdi, Stockhammer, 2017, 1305). Bunun genel olarak 2 nedeni bulunmaktadır. Varlık fiyatları enflasyonu yatırımları artırmakta ve hem bankalar hem de firmalar krediye erişimin kolay olmasıyla birlikte güvenlik önlemlerini azaltmaktadır. Son

olarak bankalar ve merkez bankası aşırı borçlardan dolayı borç stokunun azalmasını sağlamak adına faiz oranlarını artırmaktadır. SFC modellerinin kullanıldığı birçok çalışmada farklı ekonomik durumların ve yapıların analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Lavoie (2008) stok akım tutarlı modeli kullanarak hanehalkının borçluluğunu analiz ettiği çalışmasında, kredi arzının gelire göre belirlendiğini ve reel faiz oranlar ile ters yönlü değiştiğini varsaymaktadır. Firmalar iç fonlarıyla yatırımlarını finanse ederken, kârlarını artırmak adına fiyatları da yükseltmektedir. Bu durumda tüketim ve gayri safi milli hasıla azalmaktadır. Tüketici kredilerinin artması ekonomi için kısa vadede genişletici etki yaparken borç stokunun artması ile birlikte uzun vadede çıktı ve tüketim düzeyi başlangıç düzeyinin altına inmektedir.

Dafermos (2012) likidite tercihinin ve belirsizliğin, ekonomik aktörlerin karar verme süreci üzerindeki etkileri incelemek üzere SFC modeli geliştirmiştir. Belirsizliğin güvenlik marjı ve borçlanma üzerindeki etkilerini ve finansal yükümlülüklerin likidite tercihinin nasıl etkilediğini araştırmıştır. Modelde dışsal olarak artırılan belirsizliğin çıktı ve istihdamda daralmaya yol açarak, borç birikimini azalttığı ve varlık fiyatlarında azalmaya neden olarak enflasyonda da bir düşüşe neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Artan belirsizlik özel sektörün likidite tercihinin artırırken, tasarruflar artmaya firmalar yatırım yapmak için borç talebini azaltmaya başlamıştır. Borçlanmanın daralması ve varlık fiyatları düşmesi ise ekonomik aktivitenin yavaşlayarak tüketim ve yatırım harcamalarının azalmasına yol açmaktadır (Dafermos, 2012, 773).

Ryoo'nun 2013 yılında yayınladığı çalışmasında Minsky dinamiklerini dikkate alarak bankaların finansal kırılganlıklar üzerindeki etkisini ve kredi arzının finansal yapı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Model firmalar, hanehalkı ve bankalardan oluşmaktadır. Makale bankaların kâr güdüsüyle yaptıkları faaliyetlerin istikrar bozucu etkilerini göz önüne sermeyi amaçlamıştır. Banka kaldırmaçlarının sermayelerini ve bu doğrultuda kredi arzının kârlılık ilişkisini inceleyen Ryoo, firmaların borç oranındaki yükselişin banka kaldırmaçlarını artırdığı, yükselen kaldırmaç oranlarının ise bankaların kredi arzını artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Minsky'nin teorisi doğrultusunda artan kredi arzı ve yükselen faizler Ryoo'ya göre firmaların kâr oranlarının düşmesinin beraberinde üretimin ve toplam talebin azalmasına yol açmaktadır (Ryoo, 2013, 1146). Sonuç olarak, Ryoo bankaların

kaldıraç oranlarına kontrol getirilmesini öneren bir bankacılık reformu önermiştir. Ayrıca 2008 Finansal Krizi'nin en önemli nedenlerinden biri olan finansal inovasyonların düzenleyici kurumlar ile bankaların kâr güdülerindeki çelişkiden doğduğunu vurgulamıştır.

Ryoo ve Kim (2014) geliştirdikleri modele hanehalkı, firma ve bankaları dahil etmiştir. Firmalar, yatırım harcamalarını özkaynaklarını ve kârlarını kullanarak yapmaktadır. Hanehalkının tüketim davranışlarında sergilediği Veblenyen dinamikleri inceleyebilmek için model çalışan ve rant sağlayan sınıf olarak iki tipten oluşmaktadır. Çalışanlar tüketimlerini artırmak ve rant sağlayanların tüketimlerine öykünerek onları taklit etmek adına kredi talep etmektedir. Rant sağlayanlar ise gelirlerinin ve servetlerinin bir kısmını tüketmekte çalışanların aksine kredi kullanmamaktadır. Çalışanlar kredi aldıkça borç-sermaye oranları artmakta ve tüketimleri düşmekte rant sağlayan sınıfın ise gelirleri artmaktadır. Borç oranı belirli bir seviyeye ulaştıktan sonra çalışanlar kredi almak için daha az istekli olmaktadır.

Nikolaïdi (2014) hanehalkları, banka, firma, devlet ve merkez bankalarının iktisadi ajanlar olarak yer aldığı bir SFC modeli geliştirmiştir. Firmaların ve bankaların kaldıraç oranları ekonomik faaliyetlere uygun olarak değişmektedir. Hedef kaldıraç oranları doğrultusunda yatırım yapan firmalar bu amaçla bankalardan kredi talep ederken, bankalar ise firmaların hedef kaldıraç oranlarının altında kalmaları halinde kredi arzını artırmaktadır. Hedef kaldıraç oranları ise ekonomik faaliyetlerin artması ile artarken, ekonominin durgunluğa girdiği dönemlerde düşmektedir. Hedef kaldıraç oranlarının artışı ile birlikte artan kredi talebi, gerçekleşen kaldıraç oranını artırmaktadır. Kaldıraç oranları yeterince arttığında ise bankalar artık kredi vermeye daha az istekli davranmakta, ekonomik faaliyetler azalarak durgunluk başlamakta, cari kaldıraç oranları yeterince düştüğünde ise ekonomik faaliyetler yeniden artmaktadır.

Kapeller ve Schütz (2014) Veblenyen gösterişçi tüketim yaklaşımını Minsky dinamikleriyle birleştirerek, hanehalklarını ayrı şekilde ele almıştır. Gelirleri azalan sınıf hem varolan tüketimlerden vazgeçmemek hem de gösterişçi tüketim güdüsü ile gelir/harcama oranını değiştirmekte ve daha büyük oranda harcamaya başlamaktadır. Gelirleri geçimlik tüketim düzeyini karşılamadığında ise iflas etmiş kabul edilmekte ve bankalar hanehalkına kredi arzını durdurmaktadır. 2016 yılında Kapeller vd. 2014 yılında yayınladıkları ilk modele kamu sektörünü yeni bir ajan olarak eklenmiştir. Hükümetlerin mevcut krizlerin etkilerini azaltmak adına mali teşvikler ve banka

kurtarma opereasyonları uygulamaktadır. Simulasyon sonuçlarına göre hükümet politikalarının krizler üzerinde etkisi olumlu olmasına rağmen iki kriz arasındaki sürelerin kısaldığı yönünde bir sonuca ulaşmışlardır. Ulaştıkları diğer sonuç ise hanhalkları arasındaki gelir farkını artıkça gayri safi yurtiçi hasılda dalgalanmaların arttığıdır.

Detzer, (2016) stok akım tutarlı modeli kullandığı çalışmasında eşitsizlik, borç ve yurtiçi ekonomi büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Gelir eşitsizliğindeki değişimin ülkelerin kurumsal yapısına bağlı olarak büyüme performanslarında farklılık yaratacağı sonucuna ulaşmıştır. Bu nedenle gelir eşitsizliğinin giderilmesine yönelik politikaların uygulanması gerektiği ifade edilmiştir.

5.3.3. Gelir Eşitsizliği ve Tüketici Kredileri: Veblen-Minsky Konjonktür Teorileri

2008 Finansal Krizi'nin gerçekleşmesiyle birlikte nedenleri tartışılmaya başlamış, hanhalkının kredi kullanımı ve gelir eşitsizliği sonucu öykünme güdüsüyle yapılan tüketim harcamaları artmıştır. Bu bölümde gelir eşitsizliğinin, tüketici kredi talebinin ve hanhalkı tüketim davranışlarının ekonominin geneline etkisi stok akım tutarlı modeli kullanılarak analiz edilmektedir. Analizi gerçekleştirmek adına Finansal İstikrarsızlık Hipotezi ve Veblen'in tüketim dinamiklerinin birleştirildiği modelde gelirleri azalan hanhalkının mevcut tüketim kalıplarını değiştirmemek adına tüketici kredileri taleplerini artırmasının bireysel servetlerine olan etkisinin yanı sıra ekonominin geneline olan etkisi incelenmektedir.

Stok Akım Tutarlı Modeli'nin yapısının oluşturulması için Godley ve Lavoie (2007) tarafından geliştirilen muhasebe yöntemi kullanılmıştır. Modelde firma, hanhalkları, finansın kaptanları ve banka yer almaktadır. Hanhalkı iki ayrı sınıftan oluşmakta olup bu sınıf ücret karşılığında emeğini arz etmektedir ve bu iki sınıf birbirlerinden elde ettikleri gelirin miktarı ile farklılaşmaktadır. Veblen'in tanımı doğrultusunda finansın kaptanları ise firma ve bankaların sahibi konumunda olup kapitalist sınıfı temsil etmektedir.

Modelde tüm değişkenler cari fiyatlar cinsinden hesaplanmaktadır. Bankalar ve firmalar elde ettikleri kârları aynı dönem içerisinde finansın kaptanlarına dağıtmaktadır. Kredi ve mevduat için uygulanan faiz oranları merkez bankası tarafından dışsal olarak belirlenmektedir. İşlem akım matrisine göre çalışan 2 ayrı sınıf

firmalardan ücret geliri elde etmekte, bankada tuttıkları mevduat ile faiz kazancı sağlamaktadır. Bankalardan kredi aldıklarında ise bankalara her dönem sonunda faiz ve ana paranın bir kısmının geri ödemesini yapmaktadırlar. Finansın kaptanları ise banka ve firmaların hissedarı olduklarından kâr payı elde etmekte, ayrıca bankalarda tuttıkları mevduatlar sayesinde faiz kazancı sağlamaktadır.

Davranışsal Denklemler

İstihdam ve Üretim

$$Y = C + I \quad (1)$$

Ekonomideki toplam üretim, tüketim ve yatırım harcamalarından oluşmaktadır. Tüketim harcamaları hanehalkı ve finansın kaptanlarının tüketimleri toplamından oluşurken, yatırımlar ise firma tarafından yapılmaktadır.

$$C = C_1 + C_2 + C_{fk} \quad (2)$$

Toplam tüketim 1. ve 2. tip hanehalkı ve finansın kaptanlarının tüketim harcamalarından oluşmaktadır.

$$WB_1 = Y_1 \cdot \Omega_1 \quad (3)$$

$$WB_2 = Y_2 \cdot \Omega_2 \quad (4)$$

$$WB = WB_1 + WB_2 \quad (5)$$

1. Tip hanehalkı ve 2. Tip hanehalkı firmalar tarafından istihdam edilmektedir. Firmalar, istihdamları doğrultusunda hanehalklarına ücret ödemesi yapmaktadır. Aralarında daha doğru kıyaslama yapmak adına istihdam oranları aynı olarak kabul edilmiş ve toplam üretimden aldıkları ücret paylarının temel senaryoda eşit olduğu varsayılmıştır. Finansın kaptanları ise firmalar tarafından istihdam edilmemekte, dolayısıyla ücret geliri elde etmemektedir.

Hanehalkı Sektörü 1

$$YG_1 = WB_1 + M_1 (-1) \cdot r_m \quad (6)$$

1. tip hanehalkının brüt geliri, firmalardan emekleri karşılığı elde ettikleri ücret geliri ve bankaya yatırdıkları mevduat üzerinden elde ettikleri faiz gelirinden oluşmaktadır.

$$YD_1 = YG_1 - KRE_1 (-1) \cdot r_c \quad (7)$$

Harcanabilir gelir, brüt gelirden hanehalkının kullandığı tüketici kredilerinin faiz ödemelerinin çıkarılmasıyla elde edilmektedir. Hanehalkı kullandığı kredinin belli bir payını, kredi faizleri ve borcu doğrultusunda bankaya geri ödemektedir. Geri ödeme yapıldıktan sonra, hanehalkı kalan harcanabilir gelirinin belirli bir kısmını tüketim harcamalarına ayırmakta, geliri doğrultusunda bankalardan mevduat kazancı elde etmektedir.

$$C = \alpha \cdot YD (-1) + emu \cdot (C - C) + \alpha \cdot W (-1) \quad (8)$$

Tüketim harcamaları sadece harcanabilir gelire ve servete bağlı olarak değişmemektedir. Toplumun yapısı, kurumsal faktörler, bireylerin tüketim davranışlarını belirleyen önemli faktörlerdendir. Temel tüketim davranışlarının dışında gösterişçi tüketim ihtiyacı ve öykünme güdüsü bireylerin tüketim kalıplarını değiştirebilmekte, bazı durumlarda tüketim harcamaları gelirle paralel bir şekilde değişmemektedir.

Modelde tüketim, hanehalkının öykünme güdüsü ve marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak değişmektedir; çünkü tüketim sadece cari gelire göre değil, geçmiş gelir ile cari gelir arasındaki ilişkiye bağlıdır. Kişilerin gelirleri, geçmiş gelirlerine göre düşük olmasına rağmen mevcut yaşam standartlarını korumak adına bireyler kredi kullanabilmekte veya var olan varlıklarını likit hale getirerek kullanabilmektedir (Barba, Pivetti, 2009,125).

Kapeller ve Schultz'un (2014) çalışmasında olduğu gibi ait hissedilen sosyal çevrenin harcamaları da tüketim harcamalarını etkilemektedir. Cari gelirleri düşen bir sınıf varsa mevcut tüketim kalıplarını değiştirmemek, Dusenberry'nin terimiyle komşularının yani kendisini bağlı hissettiği sosyal çevrenin tüketim harcamalarına yetişmek nedeniyle de tüketimlerini artırabilmektedir. Gelirleri tüketim harcamalarını karşılamayan hanehalkları ise servetlerinden harcama yapmaya devam etmektedir; hatta kredi imkanları uygun ise servetleri erise dahi tüketimlerini borç olarak finanse etmeye devam etmektedir.

$$W_1 = W_1 (-1) + YD_1 - C_1 \quad (9)$$

Hanehalklarının servetleri geçmiş dönemlerin servetlerinin üzerine harcanabilir gelirlerinin eklenmesi ve tüketim harcamalarının ise çıkarılması ile edilmektedir. Uzun süreler gelirlerinin üzerinde harcama yaparlar ve servetleri sıfırın altına inerse hanehalkları kredi kullanmaya veya tüketimlerini azaltmaya başlamaktadır.

$$M_1 = W_1 \cdot [\lambda_0 + \lambda_1 \cdot r_m - \lambda_2 \cdot (YG_1 / W_1)] \quad (10)$$

Hanehalklarının servetleri pozitif ise bankalarda mevduat tutabilmekte ve faiz geliri elde edebilmektedir. Mevduat kararının denkliği Godley & Lavoie (2007)'nin çalışmasından hareketle elde edilmiştir. Mevduat kararı, gelir, servet ve mevduat faizine bağlı olarak değişmektedir.

$$bur_1 = \frac{(r + rep_c) \cdot KRE_1 (-1)}{YD_1} \quad (11)$$

Hanehalklarının borç yükü kredi faizi, alınan kredi geri ödemesi, toplam talep edilen kredi miktarı ve harcanabilir gelire göre değişmektedir. Bankalar hanehalklarına borç yükü doğrultusunda kredi imkânı sağlamaktadır.

$$bur_H = \theta_1 - \theta_2 \cdot AS \quad (12)$$

Borç yükü hedef oranı sabit parametrelere ve Keynes'in terimiyle hayvansal güdülere göre değişmektedir. Ekonominin yükseliş ve coşkunluk dönemlerinde tüketiciler ve yatırımcılar kredi talep etmek için hevesli olmakta, borç veren banka ve kuruluşlar ise daha az sorgulayarak kredi arz etmektedir. Modeldeki borç hedef yükü bu durumu ifade etmektedir.

$$KRE_1 = z_1 \cdot [\beta_1 \cdot W_1 (-1)] \quad (13)$$

Hanehalkının servetleri negatif değere düştüğünde hanehalkları bankalardan kredi kullanabilmektedir. Kredi miktarı negatif servetin belirli bir oranında arz edilmektedir. Bu oran ise modelde β_1 olarak tanımlanmıştır.

$$z_1 = 1 \text{ if } W_1 \geq 0 \text{ ve } z_1 = 0 \text{ if } W_1 < 0 \quad (14)$$

Servetleri sıfırın altına düşen hanehalkı, negatif servetleri doğrultusunda bankalardan kredi kullanabilmektedir, aksi durumda kredi talep etmemektedir.

$$\beta = \beta_1 + \beta_0 \cdot \left[bur_H - bur(-1) \right] - \beta_3 \cdot r - \beta_4 \cdot AS \quad (15)$$

Hanehalkı, servetleri doğrultusunda β_1 oranında krediye erişim imkanına sahip olmaktadır. β_1 , sabit parametre hedef borç yükü, borç yükü, kredi faizi ve hayvansal güdüye bağlı olarak değişmektedir. Hayvansal güdü, modele dışsal olarak eklenmiş olup hanehalkının kredi kullanmadaki iştahını ve risk katsayısını ifade etmektedir.

Hanehalkı Sektörü 2

2. Tip hanehalkının davranışsal denklikleri ile 1. Tip hanehalkının davranışsal denklikleri aynıdır. 2. Tip hanehalkı temel senaryoda 1. Tip hanehalkı ile aynı geliri elde etmekte, gelirlerinde farklılaşma olmadığı için tüketim harcamalarında farklı bir davranış sergilememektedir. Modelde farklı senaryolar uygulandığında ise gelir, tüketim, kredi miktarları farklılaşmakta bunlara bağlı olarak servet miktarları da değişebilmektedir.

$$YG_2 = WB_2 + M_2(-1) \cdot r_m \quad (16)$$

$$YD_2 = YG_2 - KRE_2(-1) \cdot r_c \quad (17)$$

$$C_2 = \alpha_3 \cdot YD_2(-1) + \alpha_4 \cdot W_2(-1) \quad (18)$$

$$W_2 = W_2(-1) + YD_2 - C_2 \quad (19)$$

$$M_2 = \left\{ W_2 \cdot \left[\lambda_0 + \lambda_1 \cdot r_m - \lambda_2 \cdot (YG_2 / W_2) \right] \right\} \quad (20)$$

$$bur_2 = \frac{(r + repc) \cdot KRE_2(-1)}{YD_2} \quad (21)$$

$$bur_H = \theta_1 - \theta_2 \cdot AS \quad (22)$$

$$KRE_2 = z_2 \cdot [\beta_2 \cdot W_2(-1)] \quad (23)$$

$$z_2 = 1 \text{ if } W_2 \geq 0 \text{ ve } z_2 = 0 \text{ if } W_2 < 0 \quad (24)$$

$$\beta_2 = \beta_0 + \beta_3 \cdot \left[bur_H - bur(-1) \right] - \beta_4 \cdot r - \beta_5 \cdot AS \quad (25)$$

Finansın Kaptanları

$$YD_{fk} = K_f + K_b + M_{fk} (-1) \cdot r_m \quad (26)$$

Finansın Kaptanları, firmalar tarafından istihdam edilmediğinden herhangi bir ücret geliri elde etmemektedir. Banka ve firmaların sahipleri olan finansın kaptanları her dönem sonunda kâr payı elde etmekte ve bankalardan mevduatları doğrultusunda faiz geliri elde etmektedir.

$$C_{fk} = \alpha_5 \cdot YD_{fk} (-1) + \alpha_6 \cdot W_{fk} (-1) + lux \cdot C_{fk} (-1) \quad (27)$$

Hanehalklarından farklı olarak finansın kaptanları öykünme güdüsü ile tüketim yapmamaktadır. Gelir elde eden kesimin zirvesinde yer alan finansın kaptanlarını diğerlerine öykünmemektedir; ancak Veblen'in henüz sanayileşmenin başlamadığı dönemlerde zenginlikleriyle dikkat çeken ve aylak sınıf olarak nitelendirilen bu kişilerin toplumun diğer kesimlerinden farklılaşmaya lüks tüketim harcamaları yani gösterişçi tüketim yoluyla gittiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla modelde finansın kaptanları öykünme güdüsü ile tüketim harcaması yapmamakta bunun yerine gösterişçi tüketim yapmaktadır.

$$W_{fk} = W_{fk} (-1) + YD_{fk} - C_{fk} \quad (28)$$

$$M_{fk} = W_{fk} (-1) \cdot \left[\lambda_0 + \lambda_1 \cdot r_m - \lambda_2 \cdot (YD_{fk} / W_{fk}) \right] \quad (29)$$

Finansın kaptanlarının servetleri de tıpkı hanehalklarının olduğu gibi geçmiş dönem servetlerine harcanabilir gelirlerine ve tüketim harcamalarına bağlı olarak değişmektedir. Mevduat fonksiyonu da hanehalkları ile aynıdır.

Firma

$$K_f = Y - WB - A - L_k (-1) \cdot r \quad (30)$$

Firmanın toplam üretiminden ücret, amortisman ve banka kredi ödemelerinin çıkarılmasıyla dönem karına ulaşılmaktadır. Dönem kârı, her dönem sonunda finansın kaptanlarına aktarılmaktadır.

$$I = \iota \cdot \left[K^H - K (-1) \right] + A \quad (31)$$

$$K^H = \kappa \cdot Y (-1) \quad (32)$$

Firmaların hedeflediği sermaye düzeyi, geçmiş dönem toplam üretim düzeyinin sabit bir oranıdır.

$$K = K(-1) + I - A \quad (33)$$

Firmalar yatırım kararı alırken, hedef sermaye, geçmiş dönem sermaye ve amortismanlarını dikkate almaktadır. Hedef sermaye ile geçmiş dönem sermaye arasındaki farkın sabit bir oranla çarpımına, amortismanların eklenmesiyle firmanın gelecek dönem için uygulanacak yatırım harcamalarına ulaşılmaktadır.

$$A = \phi \cdot K(-1) \quad (34)$$

Amortisman indirimi, sermayenin son dönemdeki değerinin sabit bir oranı olarak belirlenmektedir.

$$L = L(-1) + I - A \quad (35)$$

Firmanın son denkliği, dışsal finansman ihtiyacını ifade etmektedir. Firmalar da tıpkı hanhalkları gibi bankalardan yatırımlarının finansmanı için kredi kullanabilmekte ve bankalara kullandıkları krediler doğrultusunda faiz ödemesi yapmaktadır. Talep edilen kredi miktarı ise geçmiş dönem kredi miktarı, yatırım ve amortisman indirimlerine bağlı olarak değişmektedir.

Bankacılık Sektörü

$$K_b = r \cdot KRE_c(-1) + r \cdot L_l(-1) - r \cdot M_m(-1) \quad (36)$$

Bankalar, hanhalklarının tüketim, firmaların ise yatırım harcamaları nedenleriyle aldıkları kredilerinin geri ödemesinden kazanç sağlamakta, hanhalkları ve finansın kaptanlarının mevduatlarına ise faiz ödemesi yapmaktadır.

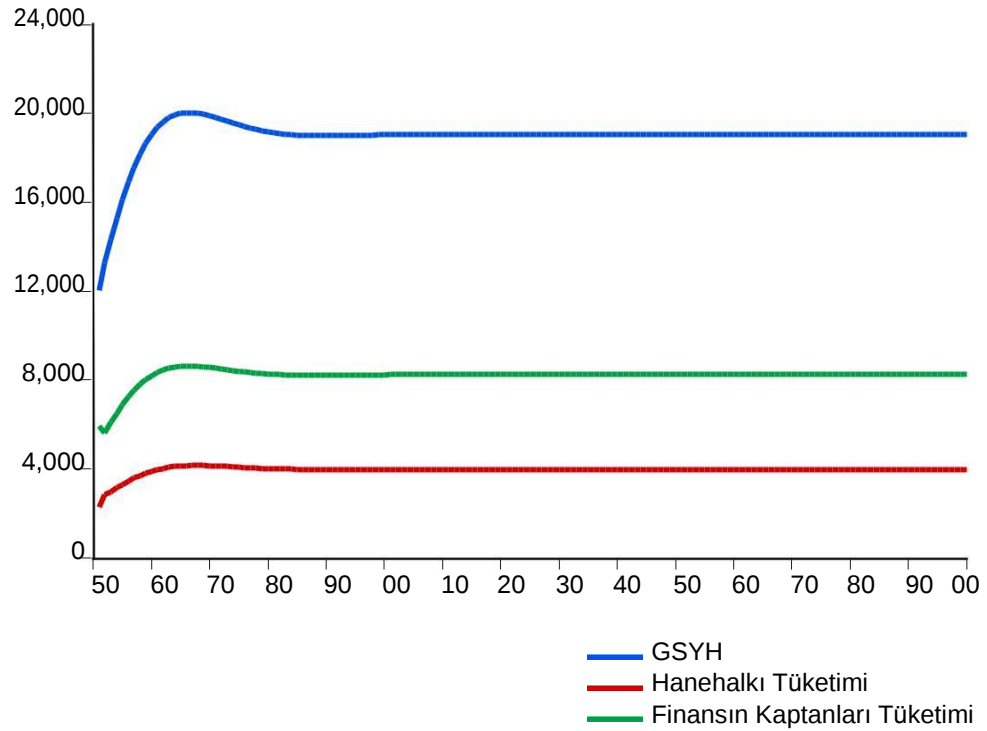
$$M = M_1 + M_2 + M_{fk} \quad (37)$$

Toplam mevduat, hanhalkları ve finansın kaptanlarının mevduatlarından oluşmaktadır.

$$L = L_1 + L_2 \quad (38)$$

Toplam tüketici kredisi, hanhalklarının kullandığı kredilerden oluşmaktadır.

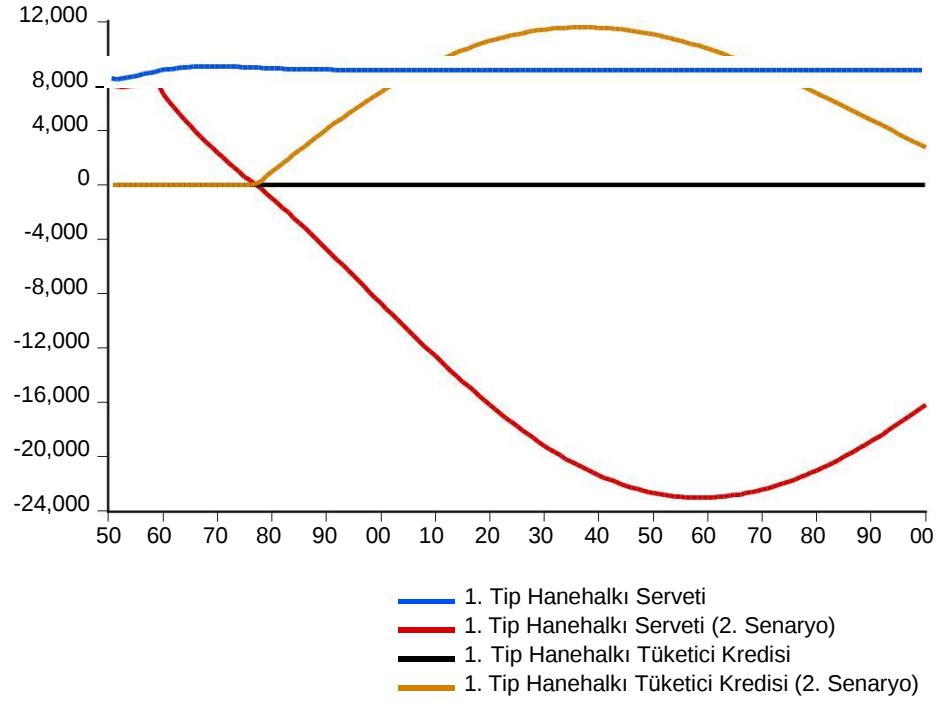
Model önce gelir eşitsizliğinin olmadığı dolayısıyla öykünme güdüsü ile tüketimin yapılmadığı bir durumda çözülmüş, ikinci senaryoda ise gelirleri eşit başlayan hanhalklarından birinin geliri diğerine göre dışsal olarak azaltılmıştır. Böylece gelir eşitsizliğinin hanhalkları, firmalar ve bankaların durumunda yarattığı değişiklikler gözlemlenmiştir.

Şekil 10: GSYH ve Hanehalkı Tüketimi

Modelin sonuçlarına göre, temel senaryoda hanehalkları üretimden eşit pay aldıklarından iki tip hanehalkı arasında gelir ve servet farkı bulunmamaktadır. Bu nedenle aynı tüketim harcamalarını gerçekleştirmekte ve tüketimlerinde farklılaşmaya gidilmediği için öykünme güdüsü nedeniyle tüketim yapmamaktadırlar; çünkü bağlı oldukları sosyal çevrede bir grup diğerinden daha fazla gelir elde etmemektedir. Temel senaryoda her iki tip hanehalkının da gelirleri mevcut tüketimlerini karşılamaya yetmekte ve belirli bir dönem sonrası gelirleri ve buna bağlı olarak tüketim harcamaları kararlı bir hale gelmektedir.

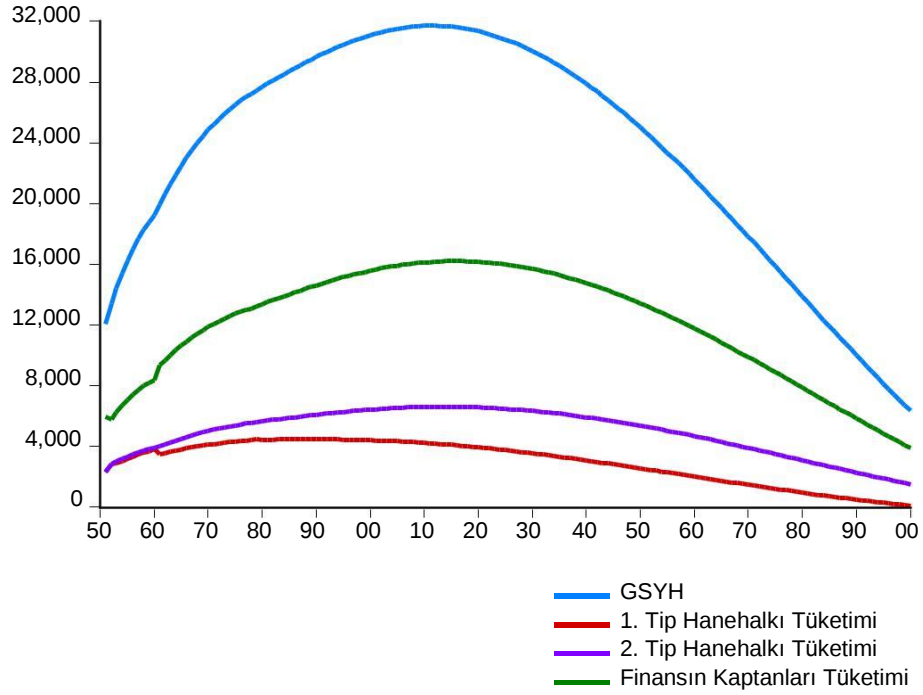
Şekilden de görüleceği üzere iki tip hanehalkının tüketimi birebir aynı seyretmekte, bankalardan ve firmalardan kâr payı alan finansın kaptanları ise daha fazla gelir elde ettiğinden hanehalklarına göre daha fazla harcama yapma şansı bulmaktadır. Tüketim harcamalarının kararlı denge ifade etmesini, GSYH takip etmektedir.

Şekil 11: 1. Tip Hanehalkının Servet ve Tüketici Kredisi

Temel senaryonun 10. Periyodunda hanehalklarının gelirlerinin dışsal olarak eşitsiz hale getirilmesi, 1. Tip hanehalkının gelirlerinin 2. Tip hanehalkının gelirlerinden farklılaşmasına yol açmaktadır. 2. Senaryoya göre 1. Tip hanehalkının firmalardan elde ettiği ücret 2. Tip hanehalkına kıyasla azalmaktadır. Buna rağmen mevcut tüketim kalıplarını sürdürmek ve bağlı olduğu sosyal çevrenin harcamalarından geri kalmamak adına öykünme güdüsü ile tüketim yapmaya başlamaktadır.

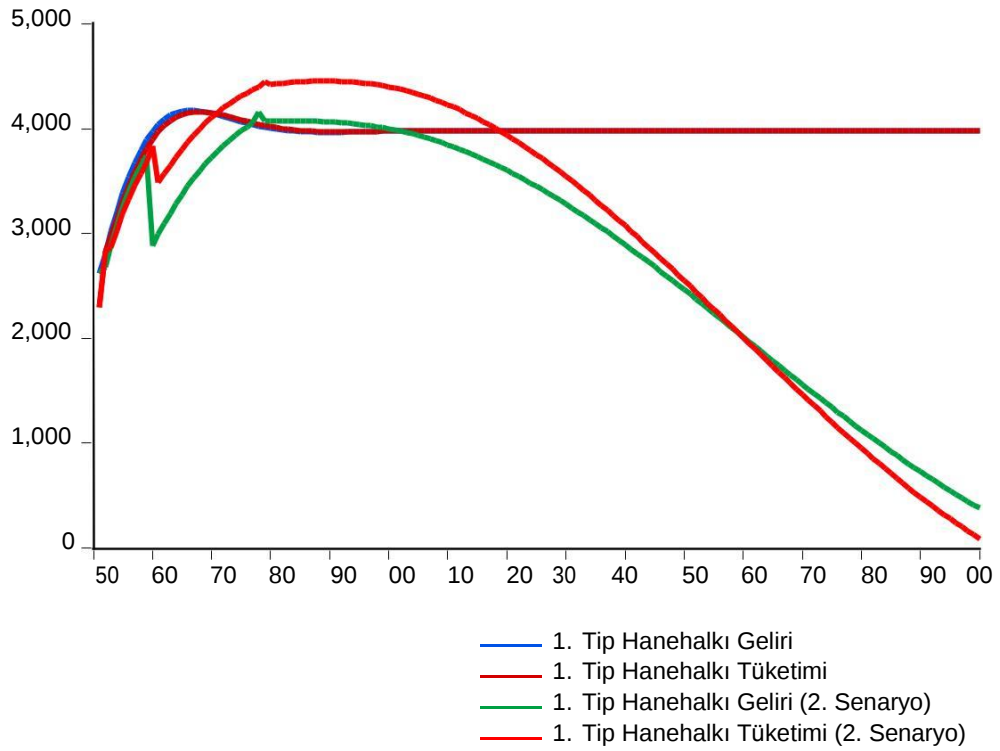
Temel senaryoda gelir ve tüketim harcamaları aynı seyrettiğinden iki hanehalkı grubu birbirlerinin öykünme güdüsü ile tüketim harcaması yapmamaktadır. 2. Senaryoda ise gelirleri temel senaryoya göre azalan 1. Tip hanehalkı mevcut tüketimlerini devam ettiren ve geliri değişmeyen 2. Tip hanehalkının tüketim harcamalarına kıyasla geride kaldığından öykünme güdüsü yoluyla tüketim yapmaya ve mevcut tüketimlerini azaltmamaya çalışmaktadır; ancak bu durum onların gelirlerinden daha fazlasını tüketim için harcamalarına yol açmaktadır. Gelirlerinden fazlasını tüketen 1. Tip hanehalkı öncelikle servetlerinden tüketmeye başlamıştır. Dolayısıyla ilk olarak servetleri azalmaya başlamıştır. Servetleri sıfırın altına inmeye başladığında ise banka kredileri kullanarak borçlu hale gelmeye başlamışlardır. Şekilden de görüleceği gibi servetleri sıfırın altına indikten sonra tüketici kredileri kullanımı artmaya başlamıştır.

Şekil 12: Finansın Kaptanları ve Hanehalklarının Tüketim Harcamaları

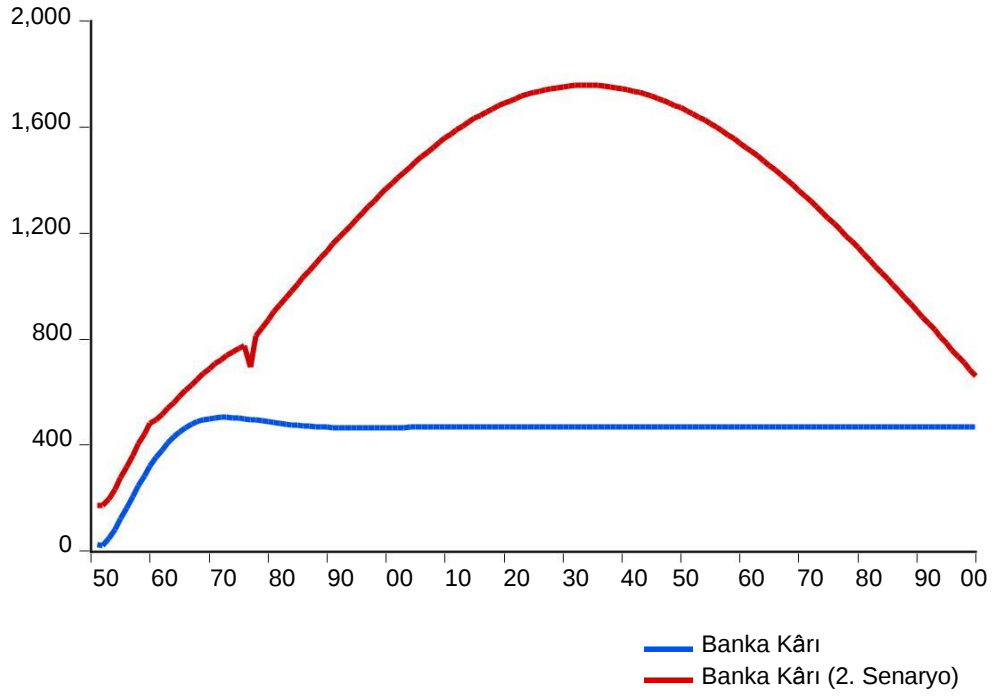
Temel senaryoda belirli bir yıldan sonra kararlı hale gelen GSYH yerine 2. Senaryoda önce artış göstermiş; hanehalkı borçluluğun artmasından sonra ise büyük bir hızla azalmaya başlamıştır. Firmalar, toplamda daha az ücret ödemesi yapmaya başlamış böylece kârlılıklarını artırmışlardır. Firmalardan kâr payı alan finansın kaptanlarının da dolaylı olarak gelirleri artmış, harcanabilir gelirlerinin belirli bir kısmını tüketim harcamaları için kullanan finansın kaptanlarının toplam tüketimi de paralel şekilde artmıştır.

1. Tip hanehalkının azalan gelirlerine rağmen öykünme güdüsünün etkisiyle tüketimlerinden vazgeçmemeleri nedeniyle toplam tüketim harcamaları artmıştır. Artan tüketim harcamalarının krediyle finanse edilir hale gelmesi dolayısıyla kredilerin geri ödenmesinin daha zorlaştığı dönemlerde ise 1. Tip hanehalkının tüketimleri azalmaya iki hanehalkı arasındaki tüketim harcamaları arasındaki fark ise zamanla artmaya başlamıştır. Kredilerin geri ödenmesi nedeniyle toplam tüketimde gerçekleşen azalma tüketim ve yatırım harcamalarından oluşan GSYH'yi azaltmaya başlamıştır. Bu durum ilk senaryoya göre GSYH'nin kararlı bir denge haline ulaşmasını engellemiştir.

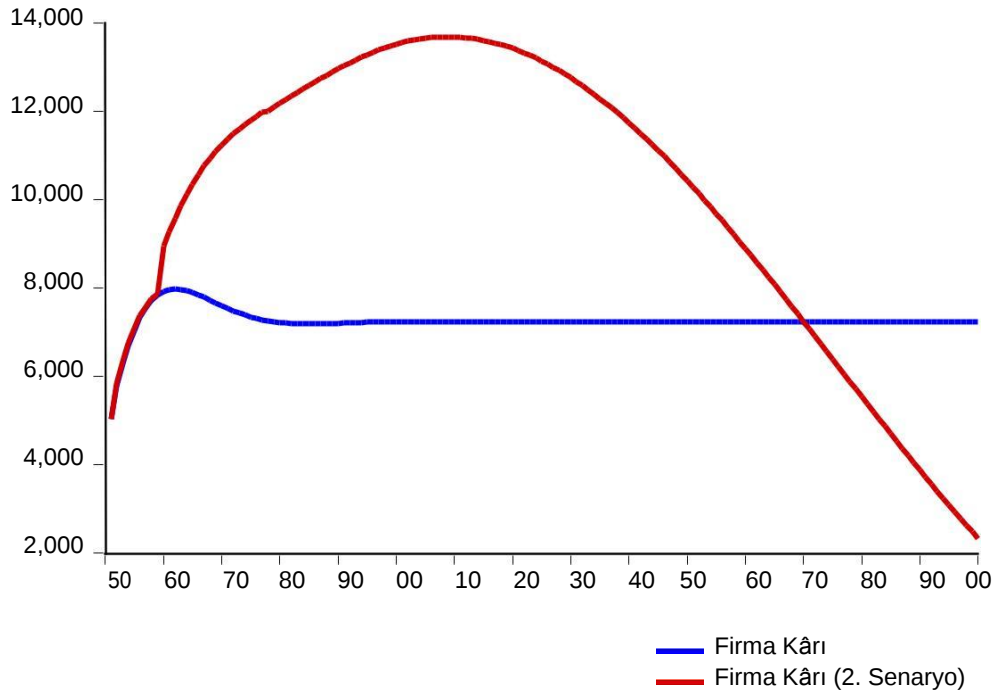
Şekil 13: 1. Tip Hanehalkı Tüketim Harcamaları ve Gelir

1. Tip hanehalkının gelir ve tüketimleri iki senaryoya göre kıyaslandığında gelir ve tüketimleri arasındaki farkın ikinci senaryoda açıldığı göze çarpmaktadır; ilk senaryoda gelir ve yüksek marjinal tüketim eğilimi nedeniyle tüketim harcamaları ve gelir birbirine çok yakın seyretmektedir. İkinci senaryoda gelirleri azalan 1. Tip hanehalkı gelirlerinden fazla tüketmeye başlamıştır. Harcanabilir gelir tüketim harcamalarının gerisinde kalırken bu durumun sürdürülmesi servetin tüketim harcamalarına dahil edilmesi ile sağlanmıştır. 1. Tip hanehalkının servetinin sıfırın altına inmesini takiben borçla finanse edilen tüketim kredi faiz ve ana para geri ödemelerinin artmasıyla birlikte, sürdürülebilir olmaktan çıkmış ve sonraki dönemlerde 1. tip hanehalkı harcamalarını azaltmak zorunda kalmıştır.

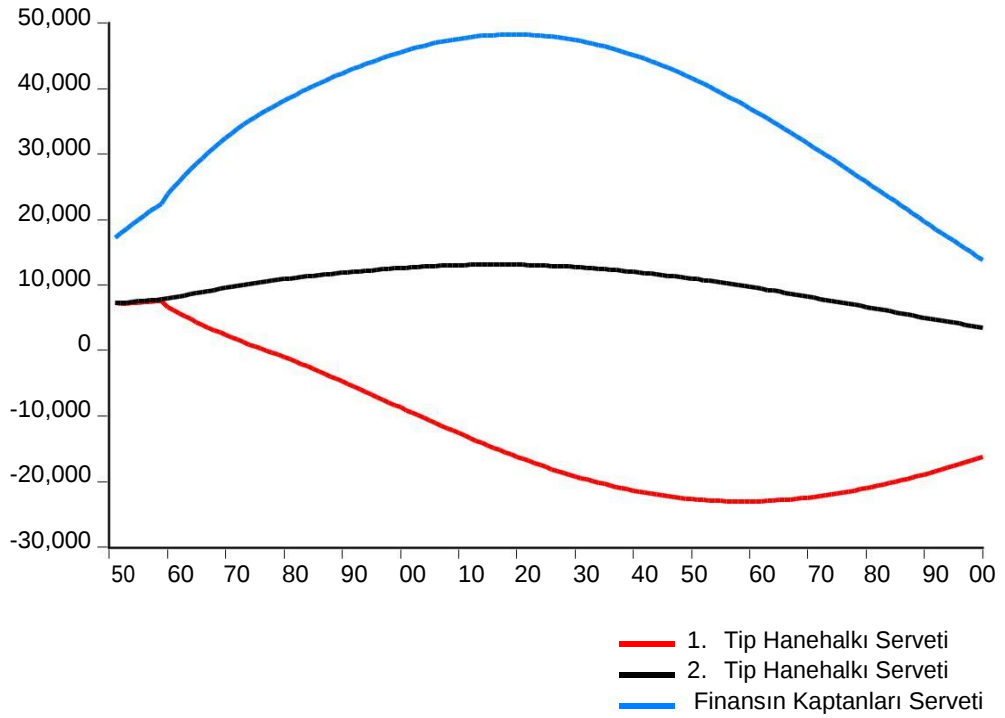
Şekil 14: Banka Kârı

Banka kârları da iki senaryoda farklılık arz etmektedir. İlk senaryoda hanehalkı kredi talebinin kullanımının olmaması ve firmaların ise yatırımlar için kullandığı kredilerin dönemler içerisinde kararlı hale gelmesi bankaların kârlılığını durağan hale getirmiştir. Gelir farklılığın artması, öykünme güdüsü ile artan tüketim harcamaları 1. tip hanehalkını tüketim için kredi kullanmaya yöneltirken bu durum bankaların kârlılığı artırmıştır, zaman içerisinde borcu artan 1. tip hanehalkının tüketim harcamalarının ve kredi talebinin azalmasına bankaların kârlılığının ikinci senaryoda belirli bir dönemden sonra azalmaya başlamıştır.

Şekil 15: Firma Kârı

Bankalarda olduğu gibi firmalar da 2. senaryo ile birlikte önce kârlarını artırmıştır. Kârlarının artmasının temel nedeni ilk senaryoya kıyasla daha az ücret ödemesi yapması buna rağmen hanehalkının tüketim harcamalarının değişmemesidir. Kredi geri ödemelerinin zorlaşmasına bağlı olarak toplam tüketimin azalması firmaların kârlılığını da sonraki dönemlerde azaltmıştır.

Şekil 16: Finansın Kaptanları ve Hanehalkının Servetleri

Gelir eşitsizliğinin gerçekleşmesinde sonra önce tüketim harcamalarını, servetleri ile finanse etmeye başlayan 1. tip hanehalkı servetleri sıfıra indiğinde kredi kullanımını artırmıştır. Borçlanmaya başlayan ve borç yükü dönemler içerisinde artan 1. Tip hanehalkının serveti negatif değerlere ulaşmıştır. Geliri ilk senaryoya kıyasla değişmeyen; ancak göreceli olarak 1. Tip hanehalkından daha fazla gelir elde 2. Tip hanehalkının servetinde büyük miktarlarda değişim gerçekleşmemiştir; ancak GSYH'nin azalmasıyla ücretleri azalmaya başlayan 1. Tip hanehalkının aksine, servetlerinde en büyük olumlu değişimi finansın kaptanları yaşamıştır. Sahip oldukları bankaların kârlılığının artması finansın kaptanlarına da servetlerinin artması olarak yansımıştır. Bu artış ise tıpkı Veblen-Minsky döngülerinde olduğu gibi kararlı bir hal almamış, toplam tüketimin azalması, kredi kullanımının yavaşlaması ile birlikte finansın kaptanları serveti tekrar eski haline dönme seyri izlemiştir.

SFC modeli sonuçlarına göre hanehalkları arasında gerçekleşen gelir eşitsizliği ekonomik dengesizliklerin nedenlerinden biridir. Kredi kısıtının olmadığı bir ekonomide tüketim harcamalarını kısmamak adına ya da gösterişçi tüketimlerini devam ettirmek için borçla finanse edilen tüketim harcamaları ekonomiyi doğal düzeninden uzaklaştırmakta, durgunlukları ve küçülmeyi ertelemektedir. Geleceğe

dönük beklentiler nedeniyle talep edilen kredilerin geri ödenemeyecek noktaya gelindiğinin anlaşılması ise ekonominin bütününe zarar vermektedir. Modelde de sadece geliri azalan hanehalkı değil geliri değişmeyen hanehalkının da servetinin azaldığı sonucuna varılmıştır. 2008 Finansal Krizi'nin başlangıcında olduğu gibi bu durum bazen bir şirketin borçlarını ödeyememesi gibi küçük bir etken neticesinde bankaların kredi arzını kısımasına, borçlarını talep etmesine yol açmakta ve ekonominin gerçek durumunu ortaya çıkarmaktadır.

6. SONUÇ

Sanayileşmenin büyük hacimlerde üretime imkân tanınması, teknolojik yeniliklerin katkısıyla küresel ticaretin hacmini artırması, finansal araçların çeşitlenerek reel ekonomik faaliyetlerden uzaklaşılması, karmaşık düzenlemeler ve kurallar bütünü neticesinde kontrol edilmesi zor bir ekonomik sistem ortaya çıkmıştır. Bu sistemin gelir dağılımı açısından eşitlikçi sonuçlar doğurmaması ve sıklıkla görülen ekonomik krizler piyasada dengenin kendiliğinden sağlanacağı düşüncesinin eleştirilmesine yol açmıştır.

Geleneksel iktisadın, iktisat bilimini fizik benzeri bir bilim haline getirme gayreti, iktisadi yapıyı oluşturan kurumları ve bireyleri analizlerine dahil etmemesi, Veblen'in deyiimiyle onları birer hesap makinesi olarak kabul etmesi ekonomik ilişkilerin fazlaca basite ve sayılara indirgenmesine neden olmuştur.

Ana akım iktisat dışında kalan heteredoks yaklaşımlar ise, Klasik İktisat'ın ön kabullerini çeşitli yönlerden eleştirmiş ve bazıları Veblen'in kurucusu olduğu kabul edilen Kurumsal İktisat çatısı altında toplanmıştır. Kurumsal İktisat temsilcileri ve Veblen, ekonominin gelişimini sadece ekonomik ilişkiler kapsamında değerlendirmemiş, bu ilişkilerin arkasında yatan insani nedenleri de dikkate almış, iktisat bilimini, insanın gelişimini inceleyen diğer bilimlerle ilişkilendirerek analizlerini daha geniş bir açıdan yapmaya çalışmıştır.

Çok yönlü bir iktisatçı olan Veblen, antropoloji, sosyoloji ve psikoloji bilimlerini içeren bir iktisat bilimi oluşturmaya hedeflemiş, bireylerin ekonomik davranışlarında sadece akıllarının değil aynı zamanda çevrelerinin, içgüdülerinin, ait olduğu sosyal sınıfın da etkisinin olduğunu açıklamaya gayret etmiştir. Evrim konusunu çalışmalarının temeline yerleştirmiş, işçilerin ve mühendislerin karşı sabotaj faaliyetleri yaparak üretim sisteminin iş yapamaz hale getirilebileceğini düşünmüş, sermayedarın mülkiyetinin tartışmaya açılması gerektiğini söyleyerek zaman zaman Marx'ın izinden gitmiş ve devrimci olarak nitelendirilecek analizler yapmıştır.

Paranın sadece ekonomik faaliyetlerde kullanılacağı, parasal değişkenlerin reel değişkenleri etkilemeyeceği kabul edilen Klasik İktisat yaklaşımı, ekonomik krizlerin görülmesi, iradi olmayan işsizliklerin ortaya çıkması ve arz-talep denkleğinin sağlanmaması sonucu zamanla eleştirilmeye başlamıştır. Sanayi Devrimi'nin yol açtığı kitlesel üretim, teknolojinin gelişimi ve artan kârlılık reel ekonomi faaliyetlerinin yanında finansal faaliyetlerin de başlamasına yol açmış hatta finansal faaliyetlerin hacmi zamanla reel sektörün hareketliliğini geride bırakmıştır. Ekonomik ilişkilerin karmaşıklaşması, spekülative faaliyetlerin artması krizlerin yaşanma sıklığını artırırken, bu krizlerin nedenlerini açıklamaya ve kriz sonrası alınacak önlemlerin neler olacağına dair çalışmalar hız kazanmıştır.

Thorstein Veblen yaşadığı dönemde artan finansallaşma dalgasının ekonomiyi nasıl etkilediğine dair gözlemler yapmış ve reel sektör ile finans sektörünü birleştiren bir ekonomik teori ortaya koymaya çalışırken, kurumların ve gelişen teknolojinin ekonomik faaliyetleri ne yönde etkilediğini incelemiştir. Sanayinin kaptanlarının sabotaj faaliyetlerine, finansın kaptanlarının spekülative, kâr odaklı finans faaliyetlerine yöneldiğini, ekonominin reel üretim faaliyetlerinden uzaklaşarak finansal işlemlerin ve kredilerin ön plana çıktığını vurgulamıştır.

Büyük Buhran'ın ABD için yıkıcı sonuçları da ekonomik krizlerin daha fazla önemsenmesi gerektiğini ortaya koymuş, Klasik İktisat Okulu'na olan eleştiriler artmıştır. Keynes, Say Yasası'nın geçerli olmadığını ortaya koymuş, ekonomik problemlerin çözümü için devlet müdahalesinin kaçınılmaz olduğunu ve bu konuda en önemli politika anlayışının klasik yaklaşımın düşüncesinin aksine maliye politikaları olduğunu savunmuştur. Kriz konusundaki çalışmaları tüketim, para talebi ve sermayenin marjinal etkinliği çerçevesinde şekillenmiş, beklentilerin bireyler ve ekonomi üzerindeki etkisini, hayvansal güdüler terimiyle açıklamaya çalışmış ve iktisadi bireylerin her zaman doğru karar alamadıklarını vurgulamıştır.

Veblen'in çalışmalarını yakından takip ettiği Marx da mevcut ekonomik sistemi eleştirmiş, kapitalist üretim faaliyetlerinin krizlere yol açtığını düşünmüş ve tıpkı Veblen gibi arz edilen kredilerin ekonomi açısından ne gibi sorunlar yaratacağını analiz etmeye çalışmıştır. Marx'ın düşüncelerinden hareketle dört temel kriz yaklaşımı takipçileri tarafından geliştirilmiştir.

Minsky, Keynesyen düşüncelerden hareketle kendi Finansal İstikrarsızlık Hipotezi'ni geliştirmiş ve ekonomik krizlerin sistemin içsel nedenlerinden dolayı gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Ekonomik istikrar dönemlerinin, istikrarsızlığa yol açtığını bu durumun ise başlıca nedeninin yatırımcıların aldıkları kararlarda rasyonel olmadığı ve aşırı iyimserlik duygusunun getirdiği riskli ekonomik davranışların olduğunu düşünmüştür.

Veblen ve Minsky'nin ekonomik krizlere yol açan teorilerinin birleştirildiği Veblen-Minsky döngüleri ise ekonomik krizlerin arkasında yatan nedenleri bireylerin tüketim harcamaları, gelir eşitsizliği ve kredi arzları temelinde açıklamaya çalışmıştır. Veblen-Minsky döngülerinde üç temel özellik bulunmaktadır: Gelir eşitsizliğindeki artış, kredi talebinin artması ve borçla finanse edilen tüketimde patlama. Veblen-Minsky modelini, Minsky'nin analizinden ayırıştıran yön ise Finansal İstikrarsızlık Hipotezi'nde şirketlerin yatırımlar için aldığı kredilerin geri ödenmesinde sorunlar ortaya çıkarken, Veblen-Minsky modellerinde son finansal krizin nedenlerine uygun şekilde hanehalkının tüketim için aldığı kredilerin geri ödenmesinde sorunların ortaya çıkmasıdır.

2008 Finansal Krizi'nin başta ABD ve diğer ülkelerde büyük ekonomik kayıplara yol açmış, işsizlik oranı uzun yıllar sonra krizden önceki seviyesine ulaşmıştır. Bu durum ekonomik krizlerinin önemini yeniden hatırlatmıştır. Glass Steagel Yasası'nın yürürlükten kaldırılması ile gevşetilen ekonomik kurallar, karmaşık ve kontrol edilmeyen finansal yapılar doğurmuş ve tıpkı Büyük Buhran öncesindeki gibi finansal işlemler artmış, yatırımlar sorgulanmadan yapılmış, hanehalkları tüketim harcamalarını artırmış ve krize zemin hazırlanmıştır.

Son bölümde Veblen-Minsky döngüleri temelinde 2008 Finansal Krizi'ne yol açan nedenler ele alınmış, gelir eşitsizliği doğrultusunda, mevcut tüketim kalıplarını değiştirmek adına hacmi artan tüketici kredileri kullanımının ekonominin geneline olan etkisi stok akım tutarlı modeli kullanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Hanehalkları arasındaki gelir eşitsizliğinin ekonomik istikrar üzerinde olumsuz etkilere yol açtığı, öykünme güdüsüyle yapılan tüketimin toplam harcamaları artırmasının beraberinde ilerleyen dönemlerde gayri safi yurtiçi hasılayı azalttığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, Daron, James A. Robinson. 2013. **Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri**. çev. Faruk Rasim Velioğlu. İstanbul: Doğan Kitap.
- Akerlof George A., Robert J. Shiller 2015. **Hayvansal Güdüler**. çev. Neşenur Domaniç, Levent Konyar. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Akyüz, Yılmaz. 2009. **Sermaye Bölüşüm Büyüme**. Ankara: Efil Yayınevi.
- Alkan, Işıl H., 2014. John Kenneth Galbraith'in İktisadı: Kurumsalcı mı, Post Keynesyen mi?. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. s.39: 35 – 43.
- Anderson, Karl L.. 1933. The Unity of Veblen's Theoretical System, **The Quarterly Journal of Economics**. c.47. s.4: 598-626.
- Apaydın, Şükrü. 2015. **Adam Smith'ten Günümüze Kriz ve Konjonktür Kuramları**. Ankara: Notabane Yayınları.
- Araz Takay B, Güler Aydın D. 2013. Kapitalizmin Şövalyeleri: Sanayi Kaptanları. **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. c. 31. s. 2: 153-165.
- Araz Takay, B. 2009. Evrimsel İktisat ve Sosyo-Ekonomik Değişim. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Argitis, Giorgos. 2013. Veblenian and Minskian Financial Markets. **European Journal of Economics and Economic Policies: Intervention**. c. 10 s. 1: 28–43.
- Barba, Aldo; Massimo Pivetti. 2009. Rising household debt: Its causes and macroeconomic implications—a long-period analysis. **Cambridge Journal of Economics**. Volume 33, Issue 1, 1 January 2009, Pages 113–137.
- Barnett, Vincent. 2017. Veblen's Two Types of Instinct and the Cognitive Foundations of Evolutionary-Institutional Economics. **Journal of Economic Issues**. c.51. s.2: 541-562.
- Baş Dinar, Gülenay. 2011. Kapitalizmin İstikrarsızlığı. Veblen, Keynes ve Minsky. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Board of Governors of the Federal Reserve System. <https://www.federalreserve.gov/releases/h15/> [11.01.2018]

- Bocutoğlu, Ersan. 2010. Hyman P. Minsky'nin Konjonktür Teorisi 2007-2010 Heterodoks Bir Değerlendirme. **Bankacılar Dergisi**. s.75: 3 – 33.
- Bocutoğlu, Ersan. 2012. **İktisadi Düşünceler Tarihi**. Ankara. Murathan Yayınevi.
- Bögenhold, Dieter, Panayotis G. Michaelides, Theofanis Papageorgiou. 2016. **Schumpeter, Veblen and Bourdieu on Institutions and the Formation of Habits**. MPRA Paper 74585, University Library of Munich, Germany.
- Brette, Olivier, Nathalie Lazaric, Victor Vieira da Silva. 2017. Habit, Decision Making and Rationality: Comparing Veblen and Early Herbert Simon. **Journal of Economic Issues**. c. 51 s. 3: 567-587.
- Brette, Olivier. 2003. Thorstein Veblen's Theory of Institutional Change: Beyond Technological Determinism. **The European Journal of the History of Economic Thought**. c.10 s.3: 455–477.
- Business Insider. <https://www.businessinsider.com/the-luxury-e-commerce-report-the-shopping-preferences-of-high-income-consumers-2015-11> [18.03.2018]
- Caverzasi, Eugenio; Antoine Godin. 2013. Stock-Flow Consistent Modeling Through the Ages. **Levy Economics Institute of Bard College Working Paper**. s. 745.
- Chavance, Bernard. 2009. **Institutional Economics**. 1. bs. Newyork: Routledge.
- Clark, J. M. 1918. Economics and Modern Psychology: I. **Journal of Political Economy**. c.26 s. 1: 1 – 30.
- Clark, Norman, Calestous Juma, Calestous. 1988. Evolutionary Theories in Economic Thought. **Technical Change and Economic Theory**. ed. Giovanni Dosi, Christopher Freeman, Richard Nelson, Luc Soete. London ve New York: Pinter Publishers: 197–218.
- Clarke, Simon. 2009. **Marx'ın Kriz Teorisi**. çev. Cumhur Atay. 1. bs. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Clarke, Simon. 2014. Marksist Aşırı Birikim Teorisi ve Kriz. **Marx'ın Kriz Teorisi İkinci Kitap**. ed. Uğur Selçuk Akalın. çev. Uğur Selçuk Akanlın. İstanbul: Kalkedon Yayınları: 199-230.
- Coats, Alfred William. 1954. The Influence of Veblen's Methodology. **Journal of Political Economy**. c.62 s.6: 529-537.
- Copeland, Morris. A. 1949. Social Accounting for Money Flows. **The Accounting Review**. c.24. s.3 : 254–64
- Cornehls, J.V. 2004. Veblen's Theory of Finance Capitalism and Contemporary Corporate America. **Journal of Economic Issues**. c.38, s. 1: 29-58.
- Dafermos, Yannis 2012. Liquidity preference, uncertainty, and recession in a stock-flow consistent model. **Journal of Post Keynesian Economics**. c.34 s.4: 749-776.

- Dal Degan, Francesca ve Nicholas Eyguesier. Jean-Charles Leonard Sismonde de Sismondi. **Handbook On The History of Economic Analysis Volume I Schools of Thought in Economics**. ed. Gilbert Faccarello, Heinz D. Kurz. Cheltenham. Edward Elgar Publishing Limited: 144-147.
- Davanzati, Guglielmo Forges, Andrea Pacella. 2014. Thorstein Veblen on Credit and Economic Crises. **Cambridge Journal of Economics**. c.38. s.5: 1-19.
- Demiröz, Murat, 2014. Marksist İktisat Kuramı Bağlamında Bir İktisadi Kriz Modeli. **Marx'ın Kriz Teorisi İkinci Kitap**. ed. Uğur Selçuk Akalın. İstanbul: Kalkedon Yayınları: 363-406.
- Detzer, Daniel, 2016. Financialisation, Debt and Inequality – Scenarios Based on a Stock Flow Consistent Model. **Financialisation, Economy, Society & Sustainable Development (FESSUD) Project**. s.151.
- Dillard, Dudley. 1980. A monetary theory of production: Keynes and the Institutionalists. **Journal of Economic Issues**. c.14 s.2: 255–273.
- Doruk, Ömer Tuğsal., Yusuf Can Şahintürk. 2011. Post Keynesyen İktisat Okulu Perspektifinden Modern İktisadi Düzendeki Piyasa Başarısızlıkları ve Minskyen Finansal Kırılganlık Hipotezi: 2008 Krizi Üzerine Yazınsal Bir İnceleme. **Political Economy, Crisis & Development Politik İktisat, Kriz ve Kalkınma**. ed. İsmail Şiriner, Farhang Morady, Janusz Mika, Murat Aydın, Şevket Alper Koç, Hakan Kapucu, Emrah Doğan. Londra: IJOPEC Publication: 87-106.
- Duesenberry, James S. 1962. **Income, Saving and the Theory of Consumer Behavior**. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Dunn, Stephen P., Steven Pressman. 2006. The Economic Contributions of John Kenneth Galbraith. **Review of Political Economy**. c.17 s.2: 161 – 209.
- Eaton, John. 2013. **Keynes'e Karşı Marx**. çev. Tonguç Ok. 3. bs. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Economic Research at the St. Louis Fed. <https://fred.stlouisfed.org/series/BUSLOANS>. [21.12.2017]
- Eren, Ercan. 2016. 2008 Krizi ve Makroiktisatta Bazı Sorgulamalar: Evrimci Makro İktisada Doğru mu? **Yıldız Social Science Review**. c.2. s.1: 1-20.
- Eser, Rüya; Devletkan Toigonbaeva. 2011. Psikoloji ve İktisadın Birleşimi Olarak, Davranışsal İktisat. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**. c.6 s.1: 287 – 321.
- Ganley, William T. 1997. A Note on the Intellectual Connection between Albert Einstein and Thorstein Veblen. **Journal of Economic Issues**. c.31 s.1: 245-251.
- Godley, Wynne. Marc Lavoie. 2012. **Monetary Economics. An Integrated Approach to Credit, Money, Income, Production and Wealth**. New York: Palgrave Macmillan.

- Gürkan, Ceyhan. 2007. Dünden Bugüne Kurumsal İktisat. Kurumsal İktisat. **Kurumsal İktisat**. ed. Eyüp Özveren. Ankara, İmge Kitabevi: 45-93.
- Hall, John, Iciar Dominguez-Lacasa, Jutta Günther 2012. Veblen's Predator and the Great Crisis. **Journal of Economic Issues**. c.46 s.2: 411-418.
- Hamilton, Walton H, Helen R. Wright. 1925. **The Case Of Bituminous Coal**. New York: Macmillan.
- Hamitoğulları, Beşir. 1987. **Çağdaş İktisadi Sistemler Strüktürel ve Doktrinal Bir Yaklaşım**. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 508.
- Henry, John F. 2010 Minsky, Marx, Veblen and Chicago. **The Hyman P. Minsky Summer Seminar and Conference. June 17–23, 2018**. Blithewood: Levy Economics Institute of Bard College.
- Hlasny, Vladimir. 2013. Veblen's and Mitchell's Profit Theory of Business Cycles. **SSRN Electronic Journal**.
- Hodgson, Geoffrey M. 2001. **How Economics Forgot History: The Problem of Historical Specificity in Social Science**. London, Routledge: Taylor & Francis Elektronik Basım.
- Hodgson, M. Geoffrey. 2001. The evolution of capitalism from the perspective of institutional and evolutionary economics. **Capitalism in Evolution Global Contentions – East and West**. ed. Geoffrey M. Hodgson, Makoto Itoh, Nobuharu Yokokawa. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited: 63-82.
- Hunt, E.K., Lautzenheiser, Mark. 2011. **History of Economic Thought. A Critical Perspective**. 3. bs. New York: M.E. Sharpe.
- Itoh, Makoto. 2011. Marksist Kriz Teorilerinin Oluşumu. Kapitalist Kriz ve Marksist Teori. **Marx'ın Kriz Teorisi Birinci Kitap**. ed. Uğur Selçuk Akalın. çev. Uğur Selçuk Akanlın. İstanbul: Kalkedon Yayınları: 117 – 144.
- Jevons W. Stanley. 1879. **Theory of Political Economy**. 2. bs. London: MacMillan and Co.
- Jo, Tae-Hee, John F. Henry. 2015 The Business Enterprise in the Age of Money Manager Capitalism. **Journal of Economic Issues**. c.49 s.1: 23-46.
- Jo, Tae-Hee. 2018. The Institutional Theory of the Business Enterprise: Past, Present, and Future. **MPRA Paper**. s. 84036.
- John P. Watkins. 2018. The Stories That Economists Tell: Mainstream, Hyman Minsky, and Institutional Views of Consumer Behavior. **Journal of Economic Issues**. c.52 s.2: 534-540.
- Jones, Evan. 2010. The 2008 Financial Crisis and the Institutional Economics of Thorstein Veblen. Bitirme Tezi. University of Kwazulu Natal. Economics.

- Kama, Özge. 2016. Kurumlar Kuralları ve Büyüme İlişkisi Üzerine. **İktisat ve Toplum Dergisi**. s.64: 20-27.
- Kapeller, J. and Schutz, B. 2014. Debt, Boom, Bust: A Theory of Minsky–Veblen Cycles. **Journal of Post Keynesian Economics**. c.36 s.4: 781–814.
- Kapeller, J., Landesmann, M., Mohr, F.X. and Schutz, B. 2016. Government policies and financial crises: mitigation, postponement or prevention? **The Vienna Institute for International Economic Studies Working Paper** s.126.
- Kapeller, Jakob, Bernhard Schütz. 2013. Exploring Pluralist Economics: The Case of the Minsky-Veblen Cycles. **Journal of Economic Issues**. c.47. s. 2: 515-524.
- Karoui, Sedki. Khemakhem, Romdhane. 2018. Veblen, The First Marketing and Consumer Behavior Theorist. **SSRN Electronic Journal**.
- Kaufman, Bruce E. 2017. The Origins and Theoretical Foundation of Original Institutional Economics Reconsidered. **Journal of the History of Economic Thought**. c. 39. s.3: 293-332.
- Kaynak: Bond, Patrick. 2008. The US financial meltdown Part 1: What really happened Roots of the economic crisis in overaccumulation, financialisation and ‘global apartheid. <http://ccs.ukzn.ac.za/files/us-fin-meltdown.pdf>
- Keynes, John Maynard. 1964. **The General Theory of Employment, Interest, and Money**. San Diego : Harcourt, Brace, Jovanovich.
- Kızılkaya İbrahim E. 2007. Weber, Veblen ve “Kapitalizmin Ruhu”. **Kurumsal İktisat**. ed. Eyüp. Özveren. Ankara:İmge Kitabevi: 143-201.
- Kızılkaya, E. İbrahim. 2003. Thorstein B. Veblen’In İktisat Düşüncesinde Metafizik Değer Yargılarının İzleri. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. c.3, s.2: 89-100.
- Kızılkaya, Ertuğrul. 2002. Homo Economicus Tipolojisinin Reddi: Karl Polanyi ve Thorstein Veblen’in İktisada Bakış Açıları. **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. c.20 s.2: 73 – 92.
- Kızılkaya, İbrahim Ertuğrul. 2001. Thorstein B. Veblen’in İktisat Düşüncesi: Kapitalizmin Ruhuna Farklı Bir Bakış. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kindleberger, Charles P. , Robert Z. Aliber. 2014. **Çılgınlık, Panik ve Çöküş, Finansal Krizler Tarihi**. çev. Ümit Şensoy 3.bs İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kroft Kory, Fabian Lange, Matthew J. Notowidigdo, Lawrence F. Katz. 2014. Long-Term Unemployment and the Great Recession: The Role of Composition, Duration Dependence, and Non-Participation. **NBER Working Paper**. s. 20273.
- Latsis, John 2006 Machine Discipline and Technological Change: Rediscovering Thorstein Veblen's Evolutionary Theory. **Journal for The Theory of Social Behaviour**. c.36. s.3: 225-345.

- Lavoie Marc. and W. Godley 2002. Kaleckian models of growth in a coherent stock-flow monetary framework: a Kaldorian view. **Journal of Post Keynesian Economics**. c.24 s.2: 277-311.
- Lavoie, Marc. 2008. Financialisation Issues in a Post-Keynesian Stock-flow Consistent Model. **Intervention**. c.5 s.2: 331-35.
- Lavoie, Marc. 2012. Seven Unsustainable Processes: Medium-Term Prospects and Policies for the United States and the World. **The Stock-Flow Consistent Approach: Selected Writings of Wynne Godley. Selected Writings of Wynne Godley**. ed. Marc Lavoie, Gennaro Zezza. New York: Palgrave Macmillan.
- Leathers, Charles. 1990. Veblen and Hayek on Instincts and Evolution. **Journal of the History of Economic Thought**. c.12 s.2: 162-178.
- Leathers, Charles. 1990. Veblen and Hayek on Instincts and Evolution. **Journal of the History of Economic Thought**. c.12 s.2: 162-178.
- Lockrem, Sarah. 2013. **Impacts of the Financial Crisis on Luxury Apparel and Mass Apparel Companies from 2008 to 2011**. University of Rhode Island. Master's Theses.
- Mandel, Ernest. 1980. **Uluslararası Ekonomide İkinci Kriz**. çev. Yavuz Alagon. İstanbul. Koral Yayınları.
- Maucourant, Jérôme. 2002. Polanyi on institutions and money: An interpretation suggested by a reading of Commons, Mitchell and Veblen. **Economy and Society : Money, Capitalism and Transition**. ed. Fikret Adaman, Pat Devine Montreal: Black Rose Books: 150-171.
- Mayhew, Anne. 2010. Clarence Ayres, Technology, Pragmatism and Progress. **Cambridge Journal of Economics**. c.34. s. 1: 213-222.
- Meyer, Bruce D., James X. Sullivan. 2017. Consumption and Income Inequality in the U.S. Since the 1960s. **National Bureau of Economic Research**. 23655.
- Minsky, Hyman P. 1992a, Schumpeter and Finance. **Hyman P. Minsky Archive**. s.280: 103-115.
- Minsky, Hyman P. 2013. **İstikrarsız Bir Ekonominin İstikrarı**. çev. Oğuz Esen. Ankara: Efil Yayınevi.
- Minsky, Hyman. 2013. **İstikrarsız Bir Ekonominin İstikrarı**. çev. Oğuz Esen İstanbul: Efil Yayınevi Yayınları.
- Mitchell, Wesley C. 1927. **Business Cycles: The Problem and Its Setting**. New York: National Bureau of Economic Research.
- Mitchell, Wesley C. 1941. **Business Cycles and Their Causes**. Berkeley: University of California Press.
- Mouhammed, Adil H. 1999. Veblen and Keynes. **International Journal of Politics, Culture and Society**. c. 13, s. 2: 169-186.
- Mouhammed, Adil H. 2003. **An introduction to Thorstein Veblen's economic theory**. Lewiston, N.Y. : Edwin Mellen Press.

- Nayaradou, M. 2005. The influence of firm strategy on business cycle in Veblen's economic theory. **Oeconomicus**. s.VII: 37-56.
- Nikiforos, Michalis; Gennaro Zezza; 2017. Stock-flow Consistent Macroeconomic Models: A Survey. **Levy Economics Institute of Bard College Working Paper**. s. 891.
- Nikolaïdi , Maria; Engelbert Stockhammer. 2017. Minsky models. A structured survey. **Journal of Economic Surveys**. c.31. s.5: 1304–1331.
- Nikolaïdi, M. 2014. Margins of safety and instability in a macrodynamic model with Minskyan insights. **Structural Change and Economic Dynamics** s.31: 1-16.
- O'Hara Phillip A., Howard J. Sherman 2002. Institutional-Evolution Political Economy of Veblen and Sweezy: Monopoly Capital, Crises, Conflict and the State. School of Economics and Finance, Curtin University of Technology.
- Olorenshaw, Robert. 2011. Luxury and the recent economic crisis. **Vie & Sciences de L'entreprise**. s.188: 72-90.
- Öncü, Ahmet. 2015. Zeki, Alaycı ve Bilgili Bir Eleştirmen: Thorstein Veblen. **Thorstein Veblen Kullanım Kılavuzu**. ed. Ahmet Öncü. İstanbul: Habistus Yayıncılık: 7-26.
- Özkaramete Coşkun, Nazende. 2009. Finansal Kriz: Keynes ve Minsky. **Ekonomik Yaklaşım**. c.20 s. 73: 1-12.
- Polanyi, Karl. 2010. **Büyük Dönüşüm**. çev. Ayşe Buğra İstanbul: İletişim Yayınları
- Ramirez, Miguel D. 2015 Credit, Indebtedness, and Speculation in the Marxian Paradigm: A Critical Analysis. Trinity College Department of Economics Working Paper c.15 s.7.
- Rodrik, Dani. 2009. **Tek Ekonomi Çok Reçete**. çev. Neşenur Domaniç. Ankara: Efil Yayınevi.
- Rutherford, Malcolm. 1987. Wesley Mitchell: Institutions and Quantitative Methods. **Eastern Economic Journal**. c. 12, s.1: 63-73.
- Rutherford, Malcolm. 2001. Institutional Economics: Then and Now. **Journal of Economic Perspectives**. c.15, s.3: 173-194.
- Rutherford, Malcolm. 2016. Institutionalism. **Handbook On The History of Economic Analysis Volume II Schools of Thought in Economics**. ed. Gilbert Faccarello, Heinz D. Kurz. Cheltenham. Edward Elgar Publishing Limited: 313-329.
- Ryoo, S. and Kim, Y.K. 2014. Income distribution, consumer debt and keeping up with the Joneses. **Metroeconomica** c.65 s.4: 585–618.
- Sarıçoban, Kazım. 2012. Avusturya İktisat Okulu, Temsilcileri ve Metodolojik İlkeleri. **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**. c.4 s.1: 157 – 165.
- Satlıgan, Nail. 2012. Günümüz kapitalizminin pamuk ipliği: Hayali Sermaye Spekülasyonu. **Devrimci Marksizm**.. s.16.

- Savaş, V. Fuat. 1998. **İktisatın Tarihi**. 2. bs. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın.
- Savran, Sungur 2013. **Üçüncü Büyük Depresyon**. 1.bs İstanbul: Yordam Kitap.
- Schmoller, Gustav von. 1894. **The Idea of Justice in Political Economy**. Philadelphia: American Academy of Political and Social Science.
- Schumpeter, Joseph A. 1974. **Capitalism, Socialism & Democracy**. London and New York. George Allen & Unwin.
- Schumpeter, Joseph A. 1983. **The Theory of Economic Development**, Cambridge: MA: Harvard University Press.
- Snowdon, Brian, Howard Vane, Peter Wynarczyk. 2002. **A Modern Guide To Macroeconomics**. Cheltenham,: Edward Elgar Publishing.
- Steindl, Josef. 1952. **Maturity and Stagnation in American Capitalism**. California: Blackwell.
- Stiglitz, Joseph E. 2012. **Serbest Düşüş**. çev. Banu Özgün İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Şenalp, Mehmet Gürsan. 2016. Kâfirlik ve Sapkınlık Arasında Kurumsal İktisat. **İktisat ve Toplum Dergisi**. s.65: 24-32.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 2009. **Ekonomik Gelişmeler**. Ankara.
- Taylor, John B., 2009 The Financial Crisis and the Policy Responses: An Empirical Analysis of What Went Wrong. **NBER Working Paper**. s.14631.
- The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/si.pov.gini> [17.01.2018]
- Tobin, J. 1982. Money and Finance in the Macroeconomic Process. **Journal of Money, Credit and Banking**. 14(2): 171–204.
- Tokucu, Erkan. Zekayi Kaya, Murat Akça. 2017. Ortodoks İktisada Karşı Bir Alternatif Olarak Post-Keynesyen İktisat. **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. c1. Afro-Avrasya Özel Sayısı: 89 – 95
- Tonak, E. Ahmet. 2009. Krizi Anlarken. **Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi**. c.1 s.20: 29-44.
- Toporowski, Jan. 2010. Henry Simons and the other Minsky Moment. **Studi e Note di Economia**, c.15 s.3: 363-368.
- Turan, Zübeyir, Aslıhan Nakiboğlu, Şeyma Bozkaya 2015. Öğretileriyle T.B. Veblen. **İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi**. c.3 s.4: 161-200.
- U.S. Bureau of Economic Analysis. <https://fred.stlouisfed.org/series/PSAVERT>, [18.11.2017].
- Üzar, Umut. 2017. Post Keynesyen İktisat, Ana Akım İktisada Alternatif Olabilir Mi? 2008 Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme. **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Dergisi**. c.39 s.: 281 – 305.

- Veblen, Thorstein B. 1922. **The Theory of the Leisure Class. An Economic Study of Institutions.** New York, NY: B.W. Huebsch.
- Veblen, Thorstein. 1898. Why is Economics not an Evolutionary Science?. **The Quarterly Journal of Economics.** c.12. s.4: 373-397.
- Veblen, Thorstein. 1904. **The Theory of Business Enterprise.** New York: Charles Scribner and Sons.
- Veblen, Thorstein. 1914. **The Instinct of Workmanship, and The State of Industrial Arts.** New York. The Macmillan Company.
- Veblen, Thorstein. 1921. **The Engineers and the Price System.** Montana: Kessinger Publishing.
- Veblen, Thorstein. 2005. **Aylak Sınıfın Teorisi.** çev. Zeynep Gültekin, Cumhur Atay 1. bs. İstanbul: Babil Yayınları.
- Veblen, Thorstein. 2007. **The Theory of the Leisure Class.** Oxford: Oxford University Press.
- Veblen, Thorstein. 2011. **Mühendisler ve Fiyat Sistemi.** çev. Barış Özçorlu. Ankara: Mattek Matbaa.
- Walker, Donald A., 1979. The Institutional Economic Theories of Clarence Ayres. **Economic Inquiry.** c.17 s.4: 519-538.
- Walras, Leon. 1954. **Elements of Pure Economics or the Theory of Social Wealth.** çev. William Jaffe. Philadelphia, PA: Orion Editions.
- Wapshott, Nicholas. 2017. **Keynes Hayek: Modern Ekonomiyi Tanımlayan Çatışma.** çev. Akın Emre Pilgir. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Whalen, Charles J. 2009. An Institutional Perspective on the Global Financial Crisis. Cornell University, School of Industrial and Labor Relations.
- Whalen, Charles J. 2013. Post-Keynesian Institutionalism after the Great Recession. **European Journal of Economics and Economic Policies: Intervention.** c. 10 s. 1: 12-27.
- Wolfe, David A. 2011. Kapitalist Kriz ve Marksist Teori. **Marx'ın Kriz Teorisi Birinci Kitap.** ed. Uğur Selçuk Akalın. çev. Uğur Selçuk Akanlın. İstanbul: Kalkedon Yayınları: 67-116.
- Wray, L. Randall. 2009. The rise and fall of money manager capitalism: a Minskian approach. **Cambridge Journal of Economics.** s.33: 807-828.
- Wray, L. Randall. 2012. The Great Crash of 2007 Viewed through the Perspective of Veblen's Theory of Business Enterprise, Keynes's Monetary Theory of Production and Minsky's Financial Instability Hypothesis. **Thorstein Veblen Economics for an Age of Crises.** ed. Erik S. Reinert, Francesca Lidia Viano. London: Anthem Press: 303-316.

- Wray, L.Randall. 2011. Minsky's Money Manager Capitalism and the Global Financial Crisis. **International Journal of Political Economy**. c.40 s.2: 5-20.
- Yay, Turan. 2004. Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi. **Piyasa Dergisi**. s. 11: 1 – 29.
- Yay, Turan. 2010. Avusturya Okulu Mikroiktisadı: Dinamik Rekabet ve Girişimsel Keşif Süreci Olarak Piyasa. **Liberal Düşünce**. c.15 s.59-60: 25-50
- Yıldırım, Selim. 2009 Kurumsal İktisat Bağlamında Ülkeler Arası Büyüme Farklılıklarının Panel Veri Analizi. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YılmazGenç, Sema, Ramazan Ekiz. 2017. Kurumsal İktisadi Düşüncenin Terminolojik ve Metodolojik Bir İncelemesi. **Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları**. ed. Selçuk Koç, Sema Yılmaz Genç, Kerem Çolak. Kocaeli: Küv Yayınları. 162 – 184.
- Yılmaz, Feridun. 2012. İktisat, Kurumsal İktisat ve İktisat Sosyolojisi. **Sosyoloji Konferansları Dergisi**. s: 45: 1-17.
- Yokokawa, Nobuharu 2012 Institutional Marxian Political Economy: A Conceptual Marriage between Marx and Veblen. **The Uno Newsletter: Rejuvenating Marxian Economics Through Uno Theory**. c.2. s.9.
- Zeza, G. 2008. U.S. growth, the housing market, and the distribution of income. **Journal of Post Keynesian Economics**. c.30 s.3: 375-401.

EKLER

Ek 1: Değişkenler Listesi, Parametre Değerleri ve Başlangıç Değerleri

Simge	Tanım	Parametre Değeri	Parametre Değeri (Senaryo2)	Başlangıç Değeri
A	Amortisman			1500
AS	Hayvani GÜDÜ	0.5	0.5	
α_1	1. Tip Hanehalkının Gelir Tüketim Eğilimi	0.8	0.8	
α_2	1. Tip Hanehalkının Servet Tüketim Eğilimi	0.1	0.1	
α_3	2. Tip Hanehalkının Gelir Tüketim Eğilimi	0.8	0.8	
α_4	2. Tip Hanehalkının Servet Tüketim Eğilimi	0.1	0.1	
α_5	Finansın Kaptanlarının Gelir Tüketim Eğilimi	0.6	0.6	
α_6	Finansın Kaptanlarının Servet Tüketim Eğilimi	0.1	0.1	
β_0	Kredi Talebi Parametresi	1	1	
β_1	1. Tip Hanehalkı Kredi Talebi			
β_2	2. Tip Hanehalkı Kredi Talebi			
β_3	Kredi Talebi Parametresi	0.6	0.6	
β_4	Kredi Talebi Parametresi	0.4	0.4	
β_5	Kredi Talebi Parametresi	0.6	0.6	
bur_1	1. Tip Hanehalkı Borç Yüğü			0
bur_2	2. Tip Hanehalkı Borç Yüğü			0
bur_1^H	1. Tip Hanehalkı Hedef Borç Yüğü	0.45	0.45	

bur^H_2	2. Tip Hanehalkı Hedef Borç Yüğü	0.45	0.45	
C	Toplam Tüketim			
C_1	1. Tip Hanehalkının Tüketimi			
C_2	2. Tip Hanehalkının Tüketimi			
C_{fk}	Finansın Kaptanlarının Tüketimi			
emu	Öykünme Parametresi	0	1	
l	Yatırım Parametresi	0.25	0.25	
I	Yatırım			
k	Hedef Sermaye Parametresi	1	1	
K	Sermaye			10000
K_b	Banka Kârı			
K_f	Firma Kârı			
KRE	Toplam Tüketici Kredisi Miktarı			0
KRE_1	1. Tip Hanehalkının Tüketici Kredisi Talep Miktarı			0
KRE_2	2. Tip Hanehalkının Tüketici Kredisi Talep Miktarı			0
L	Firma Kredi Talebi			10000
λ_0	Hanehalkı Portföy Seçiminde Davranış Parametresi	0.6	0.6	
λ_1	Hanehalkı Portföy Seçiminde Davranış Parametresi	5	5	
λ_2	Hanehalkı Portföy Seçiminde Davranış Parametresi	0.1	0.1	
lux	Lüks Tüketim Parametresi	0	0.1	
M	Toplam Mevduat			31500
M_1	1. Tip Hanehalkının Mevduatı			7000
M_2	2. Tip Hanehalkının Mevduatı			7000
M_{fk}	Finansın Kaptanlarının Mevduatı			17500
Ω_1	1. Tip Hanehalkı Ücret Oranı	0.2	0.15	

Ω_2	2. Tip Hanehalkı Ücret Oranı	0.2	0.2	
r_c	Tüketici Kredisi Faizi	0.07	0.07	
r_l	Yatırım Kredisi Faizi	0.04	0.04	
r_m	Mevduat Faizi	0.03	0.03	
$repc$	Kredi Geri Ödemesi	0.1	0.1	
ϕ	Amortisman Parametresi	0.15	0.15	
θ_1	1. Tip Hanehalkı Borç Hedefi Parametresi	0.6	0.6	
θ_2	2. Tip Hanehalkı Borç Hedefi Parametresi	0.3	0.3	
W_1	1. Tip Hanehalkının Serveti			7000
W_2	2. Tip Hanehalkının Serveti			7000
W_{fk}	Finansın Kaptanlarının Serveti			17500
WB_1	1. Tip Hanehalkının Ücreti			2000
WB_2	2. Tip Hanehalkının Ücreti			2000
WB	Toplam Ücret			4000
Y	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla			10000
YD_1	1. Tip Hanehalkının Harcanabilir Geliri			2000
YD_2	2. Tip Hanehalkının Harcanabilir Geliri			2000
YD_{fk}	Finansın Kaptanlarının Hanehalkının Harcanabilir Geliri			6000
YG_1	1. Tip Hanehalkının Brüt Geliri			
YG_2	2. Tip Hanehalkının Brüt Geliri			
z_1	1. Tip Hanehalkının Kredi Kararı			0
z_2	2. Tip Hanehalkının Tüketim Eğilimi			0

Ek 2: Bilanço Matrisi

	1.Tip Hanehalkı	2.Tip Hanehalkı	Finansın Kaptanları	Firma	Banka	Toplam
Sermaye				$+K$		$+K$
Kredi	$-KRE_1$	$-KRE_2$		$-L_F$	$+KRE + L$	
	φ_1	φ_2	f_k			
Değer	1	2	FK	F	$-W$	
Toplam	0	0	0	0	0	0

EK 3: İşlem Akım Matrisi

Stoklardaki Değişim	1.Tip Hanehalkı	2.Tip Hanehalkı	Finansın Kaptanları	Firma		Banka		Toplam
Tüketim	$-C_1$	$-C_2$	$-C_{FK}$	Akım $+C$	Sermaye	Akım	Sermaye	0
Yatırım Kredi	$+\Delta KRE_1$	$+\Delta KRE_2$		$+I$	$+\Delta L_F$	$+\Delta KRE + \Delta L_F$		0
Ücret Mevduat	$-\Delta M_{11}^{WB}$	$-\Delta M_{22}^{WB}$	$-\Delta M_{FK}$	$-WB$			$+\Delta M$	0 0
Amortisman Toplam İndirimi	0	0	0	0 $-A$	0 $+A$	0	0	0 0
Firma Kârı			$+K_F$	$-K_F$				0
Banka Kârı			$+K_B$			$-K_B$		0
Kredi Faizi	$-KRE_1(-1) \cdot r_c$	$-KRE_2(-1) \cdot r_c$		$-L_F(-1) \cdot r_k$		$+KRE_c(-1) \cdot r + L_k(-1) \cdot r$		0
Mevduat Faizi	$+M_1(-1) \cdot r_m$	$+M_2(-1) \cdot r_m$	$+M_{FK}(-1) \cdot r_m$			$+M(-1) \cdot r_m$		0

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı : Volkan Kaymaz
Doğum Tarihi : 15.09.1988
Unvanı : Araştırma Görevlisi
Öğrenim Durumu : Doktora

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	İktisat	İstanbul Üniversitesi	2010
Y. Lisans	Teknoloji ve Sanayi İktisadı	İstanbul Üniversitesi	2013
Doktora	İktisat	Yıldız Teknik Üniversitesi	2018

7. Yayınlar

7.2. Uluslararası diğer hakemli dergilerde yayınlanan makaleler

Volkan Kaymaz, Ercan Eren (2018), “Veblen ve Modern Zamanlar”, **Yıldız Social Review**, c.4 s.2

Volkan Kaymaz (2018), “OECD Ülkelerinde Sosyal Harcamaların Belirleyicileri”, **Gazi İktisat ve İşletme Dergisi**, c.4 s.2

7.3. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında basılan bildiriler

Volkan Kaymaz ve Ercan Eren, (2018) “Gelir Eşitsizliği ve Tüketici Kredileri: Veblen-Minsky Konjonktür Dalgaları” Türkiye Ekonomi Kurumu 1-3 Kasım 2018, Antalya, Türkiye.

Volkan Kaymaz (2017), “Finans Kapitalizminden Para Yönetici Kapitalizme: Veblen ve Minsky” V. Anadolu International Conference in Economics, May. 11-13, 2017, Eskişehir, Turkey.

Gülçin Elif Yücel and Volkan Kaymaz, “Syrian Crises and Its Economic Challenges for Turkey: Is It A Threat to Weaken Turkey-Middle East Trade?”, ICEF 2015, İstanbul Ekonomi ve Finans Konferansı, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul-Türkiye, 26.11.2015 - 27.11.2015. (Özet)

Gülçin Elif Yücel and Volkan Kaymaz, “How Does Syrian Conflict Hit Turkish Foreign Trade?: Does Turkey Compensate Its Foreign Trade in European Market or Still in Middle East?”, Eurasia Business and Economics Society (EBES) 2015 Conference, Istanbul - Turkey, 27.05.2015 - 29.05.2015. (Özet)

7.4. Ulusal hakemli dergilerde yayınlanan makaleler

Volkan Kaymaz (2018), “Türkiye’nin Volatil Büyümesi”, **Lectio Socialis**, c.2 s.2

9. İdari Görevler

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İ.İ.B.F. Eğitim Koordinatörü 2016 -